

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
VALSTYBINIO VALDYMO FAKULTETO
TEISINĖS INFORMATIKOS KATEDRA

Aidė Mazurkevičiūtė
Informatikos teisės studijų programa

TEMA
ELEKTRONINĖS KOMERCIJOS REGLAMENTAVIMO PROBLEMOS IR PRAKTIKA

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
dr. Mindaugas Kiškis

Vilnius, 2004

TURINYS

Įvadas.....	3
1. Elektroninės komercijos apibrėžimas.....	5
2. Elektroninės komercijos reglamentavimas tarptautinėje ir Europos Sąjungos teisėje.....	8
2.1. Svarbiausių tarptautinių organizacijų veikla elektroninės komercijos srityje.....	8
2.2. UNCITRAL Pavyzdinio elektroninės komercijos įstatymo normų analizė.....	10
2.2.1. Teisinių reikalavimų taikymas duomenų pranešimams.....	11
2.2.2. Sutarčių, sudaromų elektroniniais duomenų pranešimais, reglamentavimas.....	15
2.3. Elektroninės komercijos reglamentavimo Europos Sąjungoje pradžia.....	18
2.4. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyvos 2000/31/EB dėl kai kurių informacinės visuomenės paslaugų, ypač elektroninės komercijos, teisinių aspektų vidaus rinkoje normų analizė bei jų įgyvendinimo praktika.....	21
2.4.1. Direktyvos tikslas, taikymo sritis ir svarbiausi apibrėžimai.....	22
2.4.2. Kilmės šalies principo problematika.....	25
2.4.3. Komerciniai pranešimai.....	28
2.4.4. Elektroniniai kontraktai.....	31
2.4.5. Tarpinių paslaugų teikėjų atsakomybė.....	35
3. Elektroninės komercijos reglamentavimo Lietuvoje problemos.....	43
4. Elektroninės komercijos praktika Lietuvoje.....	49
4.1. Bendra apžvalga.....	49
4.2. Vartotojo teisių apsauga elektroninėje komercijoje: tyrimas.....	50
Išvados ir pasiūlymai.....	58
Naudotos literatūros sąrašas.....	62
Santrauka.....	68
Summary.....	69
Priedas.....	70

IVADAS

Internetas ir kitos elektroninės priemonės pakeitė mūsų gyvenimą ir požiūrį į daugelį dalykų. Kartu tai buvo didelis iššūkis tradiciniam verslui, kadangi daugelį verslo procesų tapo įmanoma perkelti į elektroninę erdvę. Ekonominiam vystymuisi tai atvėrė plačias galimybes: pasikeitė laiko ir atstumo tradicinės sampratos, atsirado realus pagrindas kaštų mažinimui. Tačiau tai pat kilo teisinio reglamentavimo, įtvirtinančio tokius naujus reiškinius, būtinybė. Šiuo požiūriu elektroninė komercija yra ypatinga sritis, - ji apima kokybiškai naujų santykių reglamentavimą. Būtent šis faktas daugeliu atveju nulemia ir reglamentavimo probleminius aspektus, kurie ypač ryškūs šiuo metu Lietuvoje.

Žinoma, sukurti efektyvią teisinę bazę naujiems santykiams yra pakankamai sudėtingas uždavinys, reikalaujantis laiko, aukšto teisinio sąmoningumo bei mokymosi iš kitų šalių patirties. Temos pasirinkimą lėmė neabejotinas jos aktualumas šiuo metu, kada elektroninės komercijos klausimai yra plačiai diskutuojami ne tik dėl atitinkamų teisės aktų priėmimo, bet ir praktiniu požiūriu, ypač vartotojų apsaugos. Būtina išskirti pagrindines reglamentavimo problemas tarptautiniu, Europos Sąjungos ir Lietuvos lygiu, jas įvertinti bei pateikti galimus sprendimo variantus, o kartu ištirti praktinius elektroninės komercijos veikimo aspektus, kurie parodytų galimą atotrūkį tarp teisinio reglamentavimo ir tikrovės.

Magistro baigiamojo darbo objektas yra elektroninės komercijos, taip pat kai kurių jos praktinių klausimų teisinė analizė. Tyrimo dalyką apibūdina pats temos pavadinimas – „Elektroninės komercijos reglamentavimo problemos ir praktika“. Siekiama pateikti išsamią užsienio ir Lietuvos elektroninės komercijos reglamentavimo analizę, tokiu būdu atskleidžiant esmines jos problemas, žinoma, prieš tai trumpai aptariant šios komercijos sampratą. Sudėtinė dalyko tyrimo dalis yra elektroninės komercijos praktika. Dėl ribotos darbo apimties šiam aspektui atskleisti pasirinktas lietuviškų elektroninių parduotuvių tinklalapiuose pateikiamos informacijos tyrimas bei su tuo susijusios vartotojų teisių apsaugos užtikrinimas.

Magistro baigiamojo darbo tikslas – identifikuoti pagrindines elektroninės komercijos reglamentavimo ir praktines problemas, bei pateikti siūlymus dėl jų sprendimo gairių.

Aukščiau nurodytam darbo tikslui pasiekti yra iškeliami tokie uždaviniai:

1. išanalizuoti svarbiausius tarptautinius ir Europos Sąjungos teisės aktus, reglamentuojančius elektroninę komerciją bei įvertinti pagrindines tokio reglamentavimo problemines puses;
2. atskleisti dabartinės elektroninės komercijos teisinės bazės Lietuvoje esminius trūkumus bei pasiūlyti galimus jų sprendimo būdus;

3. praktiškai įvertinti elektroninės komercijos Lietuvoje būklę vartotojų teisių apsaugos prasme.

Siekiant darbo tikslo, naudotasi įvairiais mokslo metodais: lyginamuoju, sisteminės analizės, loginiu, lingvistiniu, kritikos, statistikos (atliekant elektroninių parduotuvių tinklalapiuose pateikiamos informacijos tyrimą).

Dar visai neseniai elektroninės komercijos tema mažai ką domino, tačiau šiandien ji rūpi ne tik teisininkams ir politikams, bet ir mokslininkams užsienyje ir Lietuvoje. Atskirus elektroninės komercijos klausimus nagrinėjo: M. Civilka, D. Štītis, D. Sauliūnas, I. Rotomskis, T. R. Broderick, P. B. Hugenholtz, N. Horn, A. R. Lodder, G. Pearce, N. Platten, M. M. Siems, R. Clarke, R. Juliá-Barceló, K. J. Koelman ir kt. Visgi, reikia tikėtis, kad ateityje mūsų valstybėje bus atlikta gilesnė mokslinė analizė, juo labiau, kad ji padėtų efektyvios nagrinėjamos srities teisinės bazės sukūrimui.

Šiame magistro baigiamajame darbe stengtasi panaudoti kuo įvairesnius šaltinius. Visų pirma, tai oficialūs šaltiniai – tarptautiniai, Europos Sąjungos bei Lietuvos Respublikos teisės aktai, taip pat teismų praktika. Labai svarbią vietą užima naujausios mokslinės publikacijos ir mokslinė literatūra. Pagrindinė problematika analizuojama literatūroje anglų kalba, tačiau tai nekeičia fakto, kad elektroninės komercijos klausimas nėra paliktas nuošalyje ir šia tema yra pakankamai įdomios literatūros.

Vertingi praktiniai darbai dėl elektroninės komercijos praktikos vartotojų teisių apsaugos aspektu yra atlikti tarptautiniu ir Europos Sąjungos mastu. Deja, panašaus tyrimo nebuvo atlikta Lietuvoje, taigi ir nėra detaliai išnagrinėtas klausimas, kaip teisės aktų reikalavimai įgyvendinami tikrovėje. Mano nuomone, tyrimas dėl Lietuvos vartotojo padėties elektroninės komercijos kontekste pagrindžia darbo vertę ir naujumą. Be to, išsami reglamentavimo analizė bei teisiškai įvertintos jos problemos leidžia pateikti moksliai pagrįstas šios srities teisinės bazės tobulinimo juridines kryptis.

1. ELEKTRONINĖS KOMERCIJOS APIBRĖŽIMAS

Visų pirma, prieš pradėdant nagrinėti klausimą apie elektroninės komercijos reglamentavimo problemas ir praktiką, labai svarbu yra apibrėžti pačią šios komercijos sąvoką, apžvelgti įvairių pateikiamų teisinėje literatūroje bei teisės aktuose apibrėžimų įvairovę. Toks bendras supratimas, mano nuomone, yra būtinas, kadangi tai yra išeities taškas, pradinė sąlyga kalbėti apie elektroninės komercijos reglamentavimą.

Elektroninės komercijos pagrindas yra apsikeitimas elektroniniais duomenimis (angl. *Electronic data interchange* (toliau - EDI)). EDI yra bendras terminas, naudojamas apibūdinti sistemai, nustatytai tarp tiekimo organizacijų ir jų tiekėjų, su tikslu pagreitinti užsakymų procesą, jų priėmimą, sąskaitų išrašymą ir atsiskaitymą. Pradinė idėja buvo atsikratyti kanceliarinio darbo, paimant skaitmeninę pirkimo informaciją iš pirkėjo kompiuterio ir įvedant ją tiesiai į tiekėjo kompiuterį.¹ Pateikta citata įrodo, jog EDI yra procesas, vykstantis tarp apibrėžto skaičiaus subjektų tam tikroje uždaroje sistemoje. EDI yra traktuojamas pakankamai siaurai. Štai ir Komisijos rekomendacijoje dėl EDI teisinių aspektų priedo I 2.2 str. EDI apibrėžiamas kaip komercinių ar administracinių duomenų elektroninis perkėlimas iš vieno kompiuterio į kitą, naudojant nustatytą standartą panešimo sudarymui.² Suprantama, jog EDI sistema tokiu pavidalu, koku ji išsivystė dar aštuntojo dešimtmečio pradžioje negali būti taikoma šiandieninei elektroninės komercijos sampratai, kurios vienas iš pagrindinių kriterijų yra sistemos globalumas. Tai, kas pasakyta, leidžia daryti išvadą, jog EDI dabar negali būti elektroninės komercijos sinonimas, o tėra tik jos dalis.

Jungtinių Tautų Tarptautinės prekybos teisės komisijos (UNCITRAL) 1996 m. priimtame Pavyzdiniame elektroninės komercijos įstatyme yra pateikiamas tik EDI, o ne elektroninės komercijos apibrėžimas³. Tačiau šio įstatymo 2 (a) str. nurodoma, kad duomenų pranešimas reiškia informaciją, kuri yra sukurta, siunčiama, gaminama arba saugojama elektroninėmis, optinėmis arba panašiomis priemonėmis, įskaitant, bet ne apsiribojant EDI, elektroninį paštą, telegramas, teleksą ar telekopijas. Taigi Pavyzdinis elektroninės komercijos įstatymas apima išvardintas priemones ir bet kurias elektronines, optines ar panašias priemones, sukurtas ateityje. UNCITRAL specialiai paliko galimybę ateities naujovėms. Pažymėtina, kad kai UNCITRAL 1992 m. pradėjo darbą elektroninės komercijos srityje, Pavyzdinio įstatymo projektas rėmėsi tik EDI, tačiau nuo tada interneto ir naujų optinio vaizdo skaitymo formų panaudojimas komercijoje tapo ryškus⁴. Šio įstatymo požiūris,

¹ D.A. Wilson. *Managing information*. Oxford: Butterworth Heinemann, 1997. P.152.

² Commission recommendation No. 94/820 on the legal aspects of electronic data interchange, O.J. L 338/98.

³ UNCITRAL Model law on electronic commerce with guide to enactment // <http://www.uncitral.org/en-index.htm>; prisijungimo laikas: 2004-10-11.

⁴ P. Winship. *International commercial transactions: 1996* // *The Business lawyer*, 1997. Vol. 52. P. 1644.

kuris orientuojamas į ateities perspektyvą, mano manymu, padėjo išvengti pernelyg siauro elektroninės komercijos traktavimo, susijusio tik su EDI.

Užsienio mokslininkai elektroninės komercijos apibrėžimus formuluoja įvairiai. Pasak austrų teoretiko Roger Clarke, ji sėkmingai gali būti apibrėžiama kaip prekyba prekėmis ir paslaugomis, naudojantis telekomunikacinėmis ar jų pagrindu veikiančiomis priemonėmis⁵. Tai yra gana abstraktus apibrėžimas, tačiau R. Clarke teigimu, elektroninė komercija turi kur kas platesnę prasmę nei kad „elektroninės prekybos“ sąvoka. Reikia pripažinti šio teiginio svarbą, kadangi tokia komercija apima bet kokius sandorius, sudarytus elektroninėmis ryšio priemonėmis ar elektroninėje erdvėje. Štai, pavyzdžiui, lietuvių autorius Irmantas Rotomskis siūlo apibrėžti elektroninę komerciją kaip elektroninėje erdvėje vykstančią prekybą prekėmis ar paslaugomis tarp mokestiniais santykiais susijusių subjektų, kai įvykdomos visos verslo stadijos: nuo prekių ar paslaugų reklamavimo (pateikimo) iki jų pristatymo vartotojui⁶. Manychiau, šis apibrėžimas išlaiko pusiausvyrą, kadangi nėra toks abstraktus kaip minėtas R. Clarke, bet ir nėra pernelyg platus, įtraukiantis, pvz., konkrečių technologijų įvardijimą; visgi elektroninė komercija – tai ne vien tik prekių pirkimas ir pardavimas, bet gali būti sudaromi ir kiti sandoriai (pvz., licencijos).

Apžvelgiant elektroninės komercijos apibrėžimus, pateiktus Europos Sąjungos direktyvose, pirmiausia dėmesys krypta į svarbiausius šiuo klausimu teisės aktus, - 2000/31/EB Direktyvą dėl kai kurių informacinės visuomenės paslaugų, ypač elektroninės komercijos, teisinių aspektų vidaus rinkoje⁷. Tačiau joje nepateikiama ši sąvoka. Tada kaip ji yra apibrėžiama viename iš svarbesnių ES dokumentų - 1997m. Komisijos paskelbtame Komunikate Europos iniciatyva elektroninėje komercijoje⁸. Jo 5 skyriuje elektroninė komercija apibūdinama kaip verslas elektroniniu būdu. Jis paremtas duomenų, į kuriuos įeina tekstas, garsas ir vaizdas apdorojimu bei perdavimu. Pabrėžtina, jog tai plati sąvoka, kuri apima daugelį sričių, pvz., elektroninė prekių ir paslaugų prekyba, skaitmeninių produktų pristatymas elektroniniu būdu, elektroninės perlaidos, elektroninė prekyba akcijomis ir kitos veiklos sritys. Jau minėta, kad svarbiausioje 2000/31/EB Direktyvoje nepateikiamas elektroninės komercijos apibrėžimas, tokiu būdu paliekant šios sąvokos aiškinimo teisę valstybių narių nacionalinėms teisės sistemoms. Taigi, įdomu, koks požiūris pateikiamas Lietuvos teisės aktuose.

⁵ R. Clarke. Electronic commerce // <http://www.anu.edu.au/people/Roger.Clarke/EC/ECDefns.html>; prisijungimo laikas: 2004-09-29.

⁶ I. Rotomskis. Elektroninės komercijos įtaka mokestiniams santykiams // Jurisprudencija. 2004, Nr. 53(45). P. 16.

⁷ Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2000/31/EB dėl kai kurių informacinės visuomenės paslaugų, ypač elektroninės komercijos, teisinių aspektų vidaus rinkoje (Elektroninės komercijos direktyva). O.J. L 178.

⁸ A European initiative in electronic commerce. COM(97) 157 final, 16. 4. 1997.

ES Direktyva 2000/31/EB į Lietuvos teisės sistemą buvo perkelta 2002 m. Lietuvos Respublikos (toliau - LR) Ūkio ministro įsakymu patvirtintu Kai kurių informacinės visuomenės paslaugų, ypač elektroninės komercijos teikimo vidaus rinkoje reglamentu⁹. Jis iš esmės yra pažodžiui išversta minėta ES Direktyva, tad ir joje pateikiamas tik informacinės visuomenės paslaugų, o ne elektroninės komercijos apibrėžimas. Štai dar 2001m. LR Ūkio ministro priimtame įsakyme Dėl daiktų pardavimo ir paslaugų teikimo, kai sutartys sudaromos naudojant ryšio priemones, taisyklių patvirtinimo, elektroninė prekyba yra aiškinama kaip prekybinės veiklos būdas, kai sutartys sudaromos, o esant reikalui ir vykdomos, naudojant informacines technologijas bei priemones kompiuterių tinklais keičiantis elektroniniais duomenų pranešimais¹⁰. Lygiai toks pat apibrėžimas išdėstytas ir LR elektroninės prekybos įstatymo projekte¹¹. Matome, kad apibrėžimas pateikiamas per elektroninius duomenų pranešimus. Neseniai priimtame LR Vyriausybės nutarime dėl LR informacinės visuomenės paslaugų įstatymo koncepcijos patvirtinimo¹², kaip ir Direktyvoje 2000/31/EB nėra tiesiogiai pateikiama elektroninės komercijos definicija, o tik informacinės visuomenės paslaugų samprata, kuri perimama iš ES Direktyvos 98/48/EB¹³.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, galima reziumuoti, kad nėra visuotinai pripažinto elektroninės komercijos apibrėžimo. Buvo apžvelgtos jo formuluotės svarbiausiuose įvairaus lygio teisės aktuose, - pradėdant tarptautiniais bei baigiant Lietuvos, tap pat kai kurių autorių siūlomi apibrėžimai, tačiau jie nėra vieningi. Reikia sutikti, kad ši komercijos sfera sparčiai vystosi, o kartu ir jos samprata. Geriausias to pavyzdys – mažiau nei prieš dešimtmetį elektroninės komercijos ribos sutapo su EDI, o šiandien tai tėra tik jos forma.

⁹ LR Ūkio ministro įsakymas Dėl kai kurių informacinės visuomenės paslaugų, ypač elektroninės komercijos, teikimo vidaus rinkoje reglamento patvirtinimo // Valstybės Žinios. 2002, Nr. 40 – 1517.

¹⁰ LR Ūkio ministro įsakymas Dėl daiktų pardavimo ir paslaugų teikimo, kai sutartys sudaromos naudojant ryšio priemones, taisyklių patvirtinimo // Valstybės Žinios. 2001, Nr. 258.

¹¹ Lietuvos Respublikos elektroninės prekybos įstatymo projektas // <http://www3.lrs.lt/owa-bin/owarepl/inter/owa/U0032518.pdf>; prisijungimo laikas: 2004-10-22.

¹² LR Vyriausybės nutarimas dėl LR informacinės visuomenės paslaugų įstatymo koncepcijos patvirtinimo // Valstybės Žinios. 2004, Nr. 1276.

¹³ Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 98/48/EB 1998 m. liepos 20 d. iš dalies keičianti Direktyvą 98/34/EB, nustatančią informacijos apie techninius standartus ir reglamentus teikimo tvarką. O.J. L 217/18. (Aut. past.: plačiau ši informacinės visuomenės paslaugų sąvoka bus nagrinėjama darbo 2.4.1. dalyje).

2. ELEKTRONINĖS KOMERCIJOS REGLAMENTAVIMAS TARPTAUTINĖJE IR EUROPOS SAJUNGOS TEISĖJE

2.1 Svarbiausių tarptautinių organizacijų veikla elektroninės komercijos srityje

Elektroninė komercija neįtikėtinu tempu užkariauja visą pasaulį. Net patys didžiausi informacinių technologijų optimistai nesitikėjo tokio didelio elektroninės komercijos populiarumo, kuris akivaizdus pastaraisiais metais. Vis didesnis komercinės veiklos spektras persikelia į elektroninę erdvę. Tokia yra realybė, kuri reikalauja įstatymo leidėjo įsikišimo, kadangi internetas yra globalus tinklas, nepaisantis valstybių sienų, tad sunku įsivaizduoti, kokia būtų elektroninės komercijos reglamentavimo praktika, jei ji būtų palikta atskirų valstybių nuožiūrai. Neišvengiamai yra būtini pasauliniai šios srities standartai. Šiems standartams, nubrėžiantiems kryptis elektroninės komercijos reglamentavimui įvairiais lygmenimis suformuluoti didelę reikšmę turi kai kurios tarptautinės organizacijos ir institucijos.

Viena iš tokių yra Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (angl. *Organization for economics and cooperation and development* (toliau OECD))¹⁴. Ši organizacija traktuoja elektroninę komerciją kaip vieną iš pagrindinių ateities ekonomikos sudėtinių dalių. Šios srities reglamentavimo darbe OECD užima pasaulinio forumo, kuriame pagal skirtingų šalių praktiką siekiama surasti visuotinį reglamentavimo modelį bei pateikti elektroninės komercijos bendrąsias koncepcijas. Paprastai tai atsispindi OECD priimamose rekomendacijose, kurios nors ir neturėdamos teisinio privalomojo pobūdžio, įtvirtina šalių priimtus įsipareigojimus.

Reikšminga 1998 m. Otavoje įvykusi OECD Ministrų konferencija „Pasaulis be sienų: įgyvendinant globalią elektroninę komerciją“¹⁵. Jos metu buvo priimti trys programiniai dokumentai:

- 1) OECD Elektroninės komercijos veiksmų planas;
- 2) Pranešimas apie tarptautines ir regionines organizacijas: veikla ir iniciatyva elektroninės komercijos srityje;
- 3) Globalus elektroninės komercijos veiksmų planas.

Mano nuomone, tokiais dokumentais OECD siekė nustatyti tam tikrus unifikuojančius nagrinėjamą sritį instrumentus, pateikti bendrąsias gaires elektroninės komercijos reglamentavimui.

¹⁴ Žr. organizacijos tinklalapį internete: <http://www.oecd.org>; prisijungimo laikas: 2004-10-03.

¹⁵ OECD Ministerial conference “A Borderless world: realizing the potential of global electronic commerce“, Ottawa, 7-9 October 1998: OECD action plan for electronic commerce // <http://www.ottawaoecdconference.org>; prisijungimo laikas: 2004-10-04.

1999 m. Paryžiuje įvyko OECD Elektroninės komercijos forumas, kurio metu parengtas Elektroninės komercijos veiksmų planas, apimantis tokius svarbius klausimus: vartotojų teisių elektroninėje komercijoje apsaugos gairių parengimas, elektroninės komercijos apibrėžimas, prieigos prie komunikacinių tinklų priemonės ir pan. Taigi akivaizdu, jog OECD darbas šioje srityje yra intensyvus ir teigiamai prisideda prie globalaus jos formavimosi.

Kita tarptautinė organizacija, kurią būtina paminėti elektroninės komercijos kontekste, yra Pasaulinė prekybos organizacija (angl. *World trade organization* (toliau WTO))¹⁶. 1998 m. kovo mėn. parengta ir išleista studija „Elektroninė komercija ir WTO vaidmuo“. Studija analizuoja potencialią naudą, kurią pasaulinei prekybai suteikia ženkliai padidėjęs interneto naudojimas komerciniams tikslams. Studijoje padaryta išvada, kad internetas kaip tarptautinės prekybos instrumentas akivaizdžiai patenka į WTO Bendrojo susitarimo dėl prekybos paslaugomis (GATS) apimtį¹⁷. Apskritai šios organizacijos veikloje ryškus siekis nustatyti teisinį reglamentavimą naujai susiklostantiems santykiams elektroninės komercijos srityje.

Galiausiai trečioji svarbi organizacija yra Jungtinių Tautų tarptautinės prekybos teisės komisija (angl. *United nations commission on international trade law* (toliau - UNCITRAL))¹⁸. Organizacijos pagrindinis uždavinys yra skatinti tarptautinės prekybos teisės harmonizaciją ir unifikaciją, o laikui bėgant ir vystantis informacinėms technologijoms didėjo Komisijos svarba elektroninės komercijos tarptautiniam reglamentavimui. Globali jos apimtis daro UNCITRAL aiškiu forumu vystymui bendros nuomonės, nustatančios, kurios reformos egzistuojančioje sutarčių teisėje yra tinkamos, siekiant palengvinti vis besitęsiantį elektroninės komercijos plitimą¹⁹. Iš tiesų, jos darbas šiai sričiai buvo ženklus: dar 1985 m. priimta Rekomendacija dėl kompiuterinių išrašų ir duomenų bazių teisinės vertės, 2001 m. – Pavyzdinis elektroninio parašo įstatymas. Tačiau pagrindinis UNCITRAL priimtas teisės aktas nagrinėjamoje srityje yra 1996 m. Pavyzdinis elektroninės komercijos įstatymas²⁰, o jo svarbiausių nuostatų analizė yra vienas iš šio magistro darbo uždavinių.

¹⁶ Žr. organizacijos tinklalapį internete: <http://www.wto.org>; prisijungimo laikas: 2004-10-04.

¹⁷ M. Civilka. Elektroninės komercijos teisiniai aspektai: bendrieji klausimai. 2002 // publikuota elektroninio verslo bei teisės centro portale <http://www.ic.lt/e-teise/>; prisijungimo laikas: 2004-10-02.

¹⁸ Žr. organizacijos tinklalapį internete: <http://www.uncitral.org>; prisijungimo laikas: 2004-10-10.

¹⁹ J. Kaufman Winn, M. Rhoades Pullen. Despatches from the front: recent skirmishes along the frontiers of electronic contracting law // *Business lawyer*. 1999-2000, No.55. P. 491.

²⁰ Žr. 3.

2.2. UNCITRAL Pavyzdinio elektroninės komercijos įstatymo normų analizė

1996 m. priimtas Pavyzdinis elektroninės komercijos įstatymas gali būti naudojamas kaip vadovas šalims pritaikant esančius teisės aktus elektroninės komercijos sričiai. Šio Pavyzdinio įstatymo siekis yra pasitarnauti kaip modeliu dėl vieningos teisės elektroninėje komercijoje sukūrimo. Jame užtikrinama, kad duomenų pranešimai negali netekti savo teisinės galios vien tik dėl to, kad informacija yra generuojama, siunčiama arba saugoma elektroninėmis priemonėmis, o komercija negali netekti savo sutartinių įgaliojimų tik dėl to, kad ji vykdoma elektroninėje aplinkoje²¹. Ne kartą minėta, kad šios komercijos vienas iš esminių bruožų yra tas, jog ji peržengia valstybės sienas, o jos dinamiškas charakteris reikalauja atitinkamo teisinio reglamentavimo, skatinančio jos vystymąsi.

Nagrinėjamas Pavyzdinis įstatymas kaip ir kiti tokio pobūdžio teisės aktai nėra įpareigojantys. Be „griežtos teisės“ modelio daugiašalių sutarčių sudaryme, yra „minkštosios teisės“ forma interneto reglamentavime: pavyzdinių įstatymų arba principų rinkinių vystymas, kuris labai populiarėja²². Tačiau valstybės paprastai entuziastingai priima tokius teisės aktus dėl aiškiai aukštesnių teisinių standartų. Paminėtina, kad Pavyzdinis įstatymas yra lydimas Aiškinamojo vadovo, kurio tikslas yra pateikti išaiškinimus toms šalims, kurios jį nori priimti, o taipogi jis yra pagalbos šaltinis privatiems asmenims, kurie, nesant nacionalinių teisės aktų dėl elektroninės komercijos, pageidauja sudaryti kontraktus pagal jame nustatytus principus.

Pavyzdinio elektroninės komercijos įstatymo struktūra yra padalinta į dvi dideles dalis. Pirmoji dalis apima elektroninę komerciją apskritai, o antroji ją reglamentuoja specifinėje srityje – krovinių gabenimas. Mano manymu, šios specialios srities analizė nėra būtina šio magistrinio darbo kontekste. Tuo tarpu pirmoji dalis susideda iš trijų skyrių: bendrosios nuostatos, teisinių reikalavimų taikymas duomenų pranešimams bei jų perdavimas. Šio dokumento pirmosios dalies struktūra lems ir tolesnę analizės struktūrą. Pažymėtina, jog detalesnės analizės susilauks problematiškiausios nuostatos. Ryšium su tuo, kad kai kurios pirmosios dalies bendrosios nuostatos atskleistos nagrinėjant elektroninės komercijos apibrėžimą²³, tolesnę analizę pradedama nuo antrojo skyriaus.

²¹ R. Brownsword, G. Howells. When surfers start to shop: internet commerce and contract law // Legal studies. 1999, No. 19. P. 289.

²² J. Hughes. The internet and the persistence of law // Boston college law review. 2002-2003, No. 44. P. 376.

²³ Žr. šio darbo 1 skyrių apie elektroninės komercijos apibrėžimą.

2.2.1. Teisinių reikalavimų taikymas duomenų pranešimams

Pavyzdinio elektroninės komercijos įstatymo ašis yra 1 ir 2 skyrius, kadangi juose yra išdėstyti pagrindiniai principai, kuriais remiasi visas elektroninės komercijos reglamentavimas. 5 str. yra nurodomas duomenų pranešimų teisinio pripažinimo reikalavimas: informacija negali netekti savo teisinės galios bei įvykdomumo vien tik tuo pagrindu, kad ji išreikšta elektroninių duomenų pranešimų (toliau – EDP) forma. Tai reiškia, kad jie negali būti diskriminuojami popierinių dokumentų atžvilgiu. Taigi, šiame straipsnyje yra įtvirtintas vienas iš tų tikslų, dėl kurių buvo priimtas Pavyzdinis elektroninės komercijos įstatymas, - dėl būtinybės tarptautiniu lygiu unifikuoti šalių įstatyminę bazę bei įteisinti elektroninę dokumentų sudarymo formą. Nėra logiška šiuolaikinių technologijų aplinkoje reikalauti vien tik rašytinių dokumentų.

Išdėstytas 5 str. yra vienas iš fundamentalių, reglamentuojančių visuomeninius santykius elektroninės komercijos srityje, principų. Taipogi reikėtų pažymėti, kad jis nėra viršesnis prieš kitus reikalavimus, numatytus sekančiuose straipsniuose 6 - 10. Įtvirtinant EDP teisinio pripažinimo principą, 5 str. nustato, jog forma, kurioje tam tikra informacija yra pateikiama arba saugoma, negali būti panaudojama kaip vienintelė priežastis, dėl kurios tokia informacija galėtų netekti savo teisinės galios bei įvykdomumo. Tačiau jis negali būti klaidingai aiškinamas kaip nustatantis bet kurių EDP ar bet kurios juose saugomos informacijos teisinį galiojimą²⁴.

Įstatymo 5bis str. buvo priimtas 1998 m. birželio mėn. 31-oje sesijoje, kada UNCITRAL nusprendė jį prijungti prie Pavyzdinio elektroninės komercijos įstatymo. Jame teigiama, kad EDP nepraranda teisinės galios bei įvykdomumo tik dėl to, kad informacija nėra įtvirtinta jame pačiame, o į ją tėra nuoroda EDP. Šios nuorodos teisiškai turi būti pripažįstamos tokia pat apimtimi, kokia jos būtų pripažintos būdamos išreikštos pilnu tekstu tame EDP. Paminėtina, kad elektroninėje aplinkoje nuorodų inkorporacija yra paprastai laikoma labai svarbia, atsižvelgiant į didelį paplitimą EDI, elektroninio pašto, skaitmeninių sertifikatų ir kitų elektroninės komercijos formų²⁵. Kaip pavyzdį galime paimti viešojo rakto sertifikatą. Tokiame skaitmeniniame sertifikate yra nurodomas gana didelis informacijos kiekis, pvz., unikalus identifikacijos numeris arba serijos numeris, parašo algoritmas, duomenys apie sertifikavimo paslaugų teikėją, sertifikato galiojimo datos ir kita svarbi informacija. Tačiau be šių pagrindinių duomenų, suinteresuota šalis siekia įtraukti ir kitus, pvz., sertifikatą išdavusios institucijos atsakomybės ribojimo sąlygas. Natūralu, jog tokia informacija paprastai inkorporuojama nuorodų pagalba.

²⁴ Guide to enactment, No. 46.

²⁵ Ibid, No. 46-1 – 46-2.

Dar vienas 5bis str. tikslas yra pripažinti, kad vartotojų apsaugos ir kitos nacionalinės ar tarptautinės privalomojo pobūdžio teisės normos negali būti pažeistos; pvz., daugumoje jurisdikcijų tokios normos įteisina inkorporaciją nuoroda tik tada, jei yra išpildomos šios trys sąlygos:

- 1) nuorodos straipsnis turi būti įtraukiamas į EDP,
- 2) dokumentas, į kurį yra daroma nuoroda, pvz., bendrosios sąlygos, iš esmės yra žinomas šaliai, prieš kurią gali būti panaudojamas nuorodos dokumentas,
- 3) nuorodos dokumentas yra šiai šaliai ne tik žinomas, bet ir jos pripažįstamas²⁶.

Akivaizdu, jog tiek vartotojų apsaugoje elektroninėje komercijoje, tiek kituose šios srities santykiuose yra plačiai naudojamos nuorodos prie atitinkamos informacijos. Tai, mano manymu, lemia pats elektroninės komercijos pobūdis, pasižymintis būtinybe struktūrizuoti pateikiamą informaciją.

Sekantys trys – 6, 7 ir 8 str. sudaro tartum vieningą trijų straipsnių struktūrą, todėl bandysime juos panagrinėti kartu. Vienas iš pamatinių UNCITRAL Pavyzdinio elektroninės komercijos įstatymo principų yra funkcinio ekvivalentiškumo. Jo svarba ypač pabrėžiama teisinėje literatūroje: pagrindinis analitinis požiūris, kuris yra kaip orientyras esminėms Pavyzdinio įstatymo nuostatomis yra „funkcinio ekvivalentiškumo požiūris“²⁷. Kokia jo reikšmė nagrinėjamo tarptautinio reglamentavimo kontekste? Kaip minėta, būtent 6, 7 bei 8 str. atskleidžia šio principo esmę. 6 str. įtvirtina rašytinės informacijos funkcinio ekvivalentiškumo teisinio pripažinimo principą, 7 str. – ranka pasirašyto parašo, o 8 str. – originalaus dokumento. Rengiant šį įstatymą, buvo svarstoma galimybė panaikinti kliūtis, sukeliamas nacionalinių teisinių reikalavimų, ir atitinkamai praplėsti tokių sąvokų, kaip „rašytinis“, „pasirašytas“, „originalas“ reikšmę ir prasmę naujų, modernių komunikacijų kontekste²⁸. Taigi ši citata yra įrodymas naujo reglamentavimo poreikio, išskylančio informacinių technologijų spartaus vystymosi etape. Funkcinio ekvivalentiškumo kriterijus yra taikytinas tik trimis minėtiems aspektams, o kiekvieno jo atžvilgiu nustatomi reikalavimai, kuriuos išpildžius, elektroninis dokumentas privalo būti traktuojamas kaip ir tradicinis.

6 str. esmė yra ta, kad net tuomet, kada įstatymai reikalauja, kad informacija būtų rašytinė, laikoma, kad EDP atitinka šią sąlygą, jei jame esanti informacija yra prieinama tokiu būdu, kad ją galima pasiremti vėliau. Tam, kad būtų taikomas funkcinio ekvivalentiškumo kriterijus, elektroninis dokumentas turi atitikti kai kuriuos reikalavimus, kuriuos išpildo popierinis dokumentas. Tačiau natūralu, jog buvo pasiekta susitarimo netaikyti labai išsamaus požiūrio į šiuos reikalavimus ir

²⁶ Žr. 24. No. 46-7.

²⁷ A. Brooke Overby. Will cyberlaw be uniform? An introduction to the UNCITRAL Model law on electronic commerce // Tulane journal of international and comparative law. 1999, No. 7. P. 222.

²⁸ Žr. 17. P. 34.

nesiekti, kad EDP atitiktų visas popierinio dokumento funkcijas²⁹. Atsižvelgiant į tai, 6 str. koncentruojasi į nuomonę, jog informacija tik turi būti atkurama bei perskaitoma, todėl jis grindžiamas informacijos prieinamumu tokiu būdu, kad ja galima pasiremti vėliau. Tai yra objektyvus reikalavimas, kuris liečia dokumento formą, be to, nacionaliniams teisės aktams nėra užkertamas kelias nustatyti išimtis, bei 6 str. nuostata neprieštarauja tarptautinės teisės išlygoms, pvz., 1931m. Ženevos čekių konvencijoje yra nustatyta, kad čekiai privalo būti rašytinės formos.

Turbūt net nereikia papildomai nurodyti, kad elektroninėje aplinkoje dokumentai negali būti pasirašomi tradiciniu būdu. Tai viena iš pagrindinių elektroninės komercijos temų: funkcinio ekvivalentiškumo kriterijus turi būti naudojamas parašui³⁰. 7 str. yra įtvirtinama, kad tada, kai įstatymas reikalauja asmens parašo, šis reikalavimas atitinka EDP, jei:

- a) yra naudojamas metodas, identifikuojantis pasirašiusį asmenį ir pažymintis asmens sutikimą dėl informacijos, išreikštos EDP;
- b) šis metodas yra patikimas tikslais, kuriais EDP buvo sukurtas bei perduotas, atsižvelgiant į visas aplinkybes, įtraukiant bet kurią susijusį susitarimą.

Matome, kad UNCITRAL Pavyzdinis elektroninės komercijos įstatymas pritaikė gana platą požiūrį į elektroninius parašus. Jisai siekia suteikti lankstumą, kuris yra būtinas, norint sudaryti elektroninės komercijos vystymuisi palankesnę atmosferą³¹. Kaip ir 6 str. atveju, yra išskiriamos tam tikros elektroninio parašo funkcijos³², tačiau elektroninis parašas gali atlikti ir daugybę kitų funkcijų, priklausomai nuo pasirašyto dokumento rūšies, pvz., patvirtinti faktą, kad tam tikras asmuo pasirašymo metu buvo atitinkamoje vietoje ir kt. Be to, paminėtina, jog be tradicinio ranka pasirašyto parašo, gali egzistuoti daugybė procedūrų rūšių (antspaudavimas, perforavimas ir kt.), kurie kartais tai pat gali būti laikomi parašais. Dėl to yra siekiama funkcinio ekvivalentiškumo kriterijų pritaikyti įvairiausių rūšių bei lygių parašų reikalavimams. Ryšium su tuo, minėtas 7 str. nustato bendrąsias sąlygas, pagal kurias EDP bus laikomi autentifikuotais, pakankamai patikimais ir bus įgyvendinami, susidūrus su parašo reikalavimais, kurie šiuo metu kuria kliūtis elektronei komercijai. Taigi, išskiriamos dvi parašo funkcijos – identifikacija ir autentifikacija.

Pažymėtina, jog nustatyta Pavyzdiniame įstatyme norma nereiškia, kad paprasčiausias DP pasirašymas funkcinio ekvivalentiškumo tradiciniams parašams būdu, reiškia DP teisinį

²⁹ Žr. 24. No. 48. Aut. past.: čia nurodomas nebaigtinis funkcijų, kurias tradiciškai išpildo popieriniai dokumentai, sąrašas, pvz.: užtikrinti, kad būtų realus įrodymas egzistavimo šalių ketinimo įsipareigoti; padėti šalims suprasti sutarties sudarymo pasekmes ir kt.

³⁰ A. R. Lodder. Electronic contracts and signatures: national civil law in the EU will change drastically soon // <http://www.bileta.ac.uk/00papers/lodder.html>; prisijungimo laikas: 2004-10-11.

³¹ M. Nsour. E-commerce, dispute resolution, and beyond // Fordham international law journal. 2003-2004, No. 27. P. 751.

³² Žr. 24. No. 53. Aut. past.: čia nurodomas funkcijų, kurias atlieka tradicinis parašas, sąrašas: asmens identifikavimas; užtikrinimas, kad asmuo įsipareigoja pasirašydamas bei asmens susiejimas su dokumento turiniu.

pripažinimą. Ar DP, kuris atitinka parašo reikalavimus, teisiškai galioja, turi būti nustatyta kitų įstatymų, o ne Pavyzdinio³³. Ši nuostata pabrėžia, kad reglamentavimas nesiekia užgožti valstybių narių įstatymų dėl teisinių pripažinimo kriterijų. Taigi kompetencija spręsti, ar elektroninis parašas yra pakankamas tikslo, kuriam jis naudojamas atžvilgiu, yra paliekama nacionaliniams teisės aktams.

Galiausiai prieiname trečiąją teisinę koncepciją, kuriai taikomas funkcinio ekvivalentiškumo principas. Tai yra „originalumo“ sąvoka. 8 str. numatyta, kad kai įstatymas reikalauja, jog informacija būtų pateikiama ar saugoma originaliame formate, yra laikoma, kad DP atitinka šį reikalavimą, jei:

- a) užtikrinama, kad informacija nebuvo pakeista nuo to laiko, kada ji buvo baigta sudaryti DP formate ar kitur; bei
- b) kur yra reikalaujama, kad informacija būtų pateikta, ši informacija gali būti parodyta reikiamam asmeniui.

Šios normos įtvirtinimas yra labai reikšmingas žingsnis funkcinio ekvivalentiškumo koncepcijos aiškinime. Kyla klausimas kaip reikėtų apskritai kalbėti apie „originalius“ DP tuo atveju, jei „originalu“ būtų vadinama laikmena, kurioje informacija užfiksuota pirmą kartą?³⁴ Juk tada paprasčiausiai būtų neįmanoma kalbėti apie „originalius“ DP, kadangi jų adresatas visada gautų tik jų kopiją. Todėl kyla būtinybė reglamentuoti kylančius tokio pobūdžio santykius. Taigi tam, kad būtų taikomas funkcinio ekvivalentiškumo principas, turi būti išpildomi nustatyti reikalavimai, susiejant originalumo sampratą su autentifikacijos metodu. Pastarasis metodas pagrįstas tam tikrais elementais, pvz., duomenų integralumu.

Šių trijų straipsnių analizė mums pateikia funkcinio ekvivalentiškumo principo esmę, kuri pasitarnauja pritaikant teisinį reglamentavimą naujųjų informacinių technologijų aplinkoje. Suprantama, kad popierinis dokumentas skiriasi nuo elektroninio, kadangi pastarasis yra sukuriamas elektroniniu būdu, t.y. kitokia dokumento forma, be to, toks dokumentas negali būti pasirašomas įprastu tradicinėje aplinkoje parašu, galiausiai originalumo sąvokos aiškinimas turi būti kitoks. Tai, kas pasakyta, verčia daryti išvadą, kad jis negali netekti savo teisinės vertės dėl to, kad yra elektroninis.

9 str. yra skirtas DP įrodomosios galios bei vertės aspektams reglamentuoti: bet kuriose teisminėse procedūrose įrodymų leistinumo taisyklių taikymo pasekoje DP negali nebūti traktuojami kaip leistinos įrodinėjimo priemonės:

- a) vien tik dėl to, kad tai yra DP; arba,

³³ Žr. 24. No. 61.

³⁴ Ibid. No. 62.

b) jeigu tai yra geriausias ir vienintelis įrodymas, kurį galima pateikti, vien tik tuo pagrindu, kad jis yra neoriginaliame formate.

Taigi bendra nuostata yra ta, kad DP yra leistina įrodinėjimo priemonė teisme ir kitose institucijose. Elektroniniai dokumentai turi būti traktuojami kaip ir paprasta informacija. Įdomu, kad Lietuvoje tai nėra nustatyta³⁵.

Paskutinis antrojo skyriaus straipsnis byloja apie DP išsaugojimą. Yra nustatomos 10 str. sąlygos, kurias patenkinus DP išsaugojimas yra lygiavertis kitų dokumentų išsaugojimui, kuomet įstatymas to reikalauja, pvz., mokesčių ar apskaitos tikslais. Pažymėtina, kad šis straipsnis kaip ir 8, pripažįsta, kad informacija iš pradžių esanti popieriuje, vėliau gali būti perkelta į elektroninę aplinką ir vis tiek patenkinti reikalavimus išsaugojimui bei originalumui, jei gali tiksliai pavaizduoti pradinę informaciją³⁶. Taip šie straipsniai palaiko ne tik elektroninius sandorius, bet taip pat ir patį perėjimą į EDP.

2.2.2. Sutarčių, sudaromų elektroniniais duomenų pranešimais, reglamentavimas

UNCITRAL Pavyzdinio elektroninės komercijos įstatymo 3 skyrius byloja jau ne apie DP teisinius reikalavimus, o apie jų pačių panaudojimą sutarčių sudarymo kontekste.

11 str. 1d. nustatyta, kad jame, jei kitaip nenutarė šalys, oferta ir akceptas gali būti išreikšti DP priemonėmis. Tokiu atveju, sutartis nenustoja teisiškai galioti bei nepraranda įgyvendinamumo dėl šios priežasties. Čia kaip ir elektroninio dokumento atveju yra formuojamas panašus principas, draudžiantis diskriminuoti elektroninį sutarčių sudarymą. Kritiškas požiūris pateikiamas P. M. Nichols, kurio manymu, 11 str. neatsižvelgia į naujas elektroninės komercijos komunikacines technologijas. Jis pabrėžia, kad net jei šį straipsnį priimtų visos pasaulio valstybės, tikrovė būtų tokia, jog jis faktiškai nesuteiktų jokios pagalbos sprendžiant naujus aspektus, vis iškeliamus elektroninės erdvės³⁷. Pažymėtina, kad teiginiu „jei kitaip nenutarė šalys“ yra siekiama pabrėžti, jog šio straipsnio nuostatomis nebandoma prieštarauti sutarčių sudarymui tradicinėmis priemonėmis, apskritai šio 11 str. 1d. tikslas yra papildyti komercijos reglamentavimą elektroninių sutarčių sudarymo pripažinimo koncepcija, o ne jį pažeisti.

³⁵ Aut. past.: šis klausimas plačiau analizuojamas 3 darbo dalyje.

³⁶ R. Sorieul, J. R. Clift, J. A. Estrella-Faria. Establishing a legal framework for electronic commerce: the work of the United Nations commission on international trade law (UNCITRAL) // International lawyer. 2001, Vol. 35, No. 1. P. 113.

³⁷ P. M. Nichols. Electronic uncertainty within the international trade regime // American university of international law review, 1999-2000, No. 15. P. 1406.

Taip pat nagrinėjamas įstatymas reglamentuoja šalių pripažinimo klausimą. 12 str. teigiama, jog kai yra panaudojamas EDP, tarp siuntėjo ir gavėjo valios pareiškimas ar kitas tvirtinimas nepraranda teisinės galios bei įvykdomumo grindžiant tik pagrindu, kad tai yra išreikšta DP forma. Šio straipsnio formuluotė buvo sudaryta atsižvelgiant į 11 str., kuris reglamentuoja sutarties sudarymą, taigi buvo būtina ir norma dėl sutarties vykdymo. 12 str. buvo pridurtas vėlyvoje Pavyzdinio įstatymo ruošimo stadijoje³⁸. Šiuo straipsniu siekiama sutartinių įsipareigojimų, kada jie sudaromi minėtomis priemonėmis, teisinio aiškumo.

Analizuojamas įstatymas išskiria pagrindinę taisyklę DP priskirimo klausime: DP yra siuntėjo, jeigu jį pasiuntė pats siuntėjas. Tai pagrindinė taisyklė, kuri galioja ir tada, kai DP buvo išsiųstas asmens, kuris tam tikro DP atžvilgiu turėjo įgaliojimą veikti siuntėjo vardu arba informacinės sistemos, užprogramuotos veikti siuntėjo vardu. Šio straipsnio esmė yra panaikinti neaiškumus, kylančius tada, kai nėra tiksliai aišku, ar DP buvo tikrai išsiųstas asmens, kuris nurodomas kaip siuntėjas. Taip pat analizuojamo straipsnio tikslas nėra nustatyti atsakomybę³⁹. Taigi yra dvi situacijos, kada DP yra susiejamas su siuntėju. Pirmoji yra tada, kai siuntėjas pats pasiuntė pranešimą, o antroji tada, kai jį pasiuntė kitas asmuo, turėjęs įgaliojimus taip veikti, bet yra reglamentuojama ir trečioji situacija⁴⁰, kada gavėjas turi teisę DP laikyti siuntėjo ir veikti atsižvelgiant į šią prezumpciją, jei:

a) gavėjas tinkamai taikė procedūras, dėl kurių buvo iš anksto susitarta tarp šalių, siekiant nustatyti, ar DP buvo siuntėjo. (Tai liečia ne tik situaciją, kada dėl autentifikacijos procedūros buvo susitarta iš anksto tarp siuntėjo ir gavėjo, bet ir situacijas, kada siuntėjas vienašališkai arba kaip susitarimo su tarpininku išdavoje nustatė procedūrą, pagal kurią sutiko įsipareigoti DP, kuris atitiko numatytus reikalavimus). Vis gi, jei ir nebuvo susitarta dėl tokios saugumo procedūros, tariamas siuntėjas irgi bus įpareigotas pagal Pavyzdinį įstatymą už pranešimą, jei jis aiškiai pasiųstas asmens, kuris yra artimai susijęs su tariamu siuntėju⁴¹;

b) DP, gautas gavėjo, yra rezultatas veiksmų asmens, kurio ryšiai su siuntėju ar bet koku jo agentu tokį asmenį įgalino prieiti prie metodo, naudojamo siuntėjo bei skirto identifikuoti DP kaip jo. (Esmė ta, kad siuntėjas arba gavėjas yra atsakingi už bet kurį nepatvirtintą DP, kuris, jei įrodoma, yra išsiųstas dėl šalies neatsargumo).

Pavyzdinis elektroninės komercijos įstatymas apima ir tas situacijas, kada prieš arba DP siuntimo metu, arba priemonėmis tokio DP, siuntėjas pageidavo arba susitarė su gavėju, kad turi būti

³⁸ Žr. 24. No. 81.

³⁹ Ibid. No. 83.

⁴⁰ Žr. 3. 13 str. 3d.

⁴¹ A. H. Boss. Electronic commerce and the symbiotic relationship between international and domestic law reform // Tulane law review, 1997-1998, Vol. 72, No. 1931. P. 1961.

patvirtinamas tokio pranešimo gavimas. Šiam klausimui skirtas 14 str. Toks funkcinis pripažinimas yra komercinis sprendimas, priimamas elektroninės komercijos naudotojų, o nagrinėjamas teisės aktas nesiekia nustatyti tokios procedūros naudojimo. Tačiau turint omenyje gavimo patvirtinimo sistemos komercinę vertę ir labai paplitusį tokių sistemų naudojimą elektroninės komercijos srityje, buvo pritarta, kad Pavyzdinis įstatymas atkreiptų dėmesį į visą eilę teisinių klausimų, kurie kyla iš pripažinimo procedūrų naudojimo. Pažymėtina, kad sąvoka „pripažinimas“ kartais naudojama apibūdinti daugelį procedūrų nuo nenustatyto pranešimo paprasčiausio pripažinimo iki susitarimo išraiškos su konkrečiu DP turiniu⁴².

Galiausiai, paskutinis 3 skyriaus straipsnis liečia DP išsiuntimo bei gavimo laiką ir vietą. 15 str. 1d. nustatyta, kad DP išsiuntimas įvyksta, kada jis patenka į informacinę sistemą, nekontroliuojamą siuntėjo arba asmens, kuris išsiuntė DP siuntėjo vardu, nebent kitaip susitarta tarp siuntėjo ir gavėjo⁴³. Taigi taip apibrėžiamas DP išsiuntimo laikas. Sąvoka „išsiuntimas“ remiasi DP elektroninio siuntimo pradžia.

15 str. 2d. nustatoma, kad jei nėra susitarta kitaip tarp siuntėjo ir gavėjo, DP gavimo laikas yra apibrėžiamas sekančiais:

a) jei gavėjas nustatė informacinę sistemą su tikslu gauti DP, gavimas įvyksta:

i) metu, kada DP įeina į nustatytą informacinę sistemą; arba

ii) jei DP yra siunčiamas į gavėjo informacinę sistemą, kuri nėra nustatyta informacinė sistema, metu, kada DP yra gaunamas gavėjo;

b) jei gavėjas nėra nustatęs informacinės sistemos, gavimas įvyksta, kada DP įeina į gavėjo informacinę sistemą.

Taigi ši dalis, kurios tikslas yra apibrėžti DP gavimo laiką, atkreipia dėmesį į situaciją, kada gavėjas vienašališkai nustato specialią informacinę sistemą pranešimo gavimui, o DP pasiekia gavėjo informacinę sistemą, kuri nėra nustatyta sistema. Tokioje situacijoje gavimas yra laikomas įvykusi, kada DP yra gaunamas gavėjo⁴⁴. Pažymėtina, kad, pvz., paprasčiausias elektroninio pašto adreso nurodymas ant blanko ar kito dokumento neturi būti laikomas kaip specialus nustatymas vienos ar daugiau informacinių sistemų.

Išnagrinėjus elektroninės komercijos reglamentavimą tarptautiniu lygiu, o ypač 1996m. UNCITRAL Pavyzdinį elektroninės komercijos įstatymą, galima režiuruoti, kad ši sritis yra ypatinga, kadangi ji apima teisinį reglamentavimą santykių, kurie anksčiau nebuvo reglamentuoti. Analizuotas įstatymas yra akivaizdus to pavyzdys, nustatantis pažangius šios srities standartus. Tai

⁴² Žr. 24. No. 93.

⁴³ Ibid. No. 101.

⁴⁴ Žr. 24. No. 102.

svarbus žingsnis, siekiant tolesnio elektroninės komercijos vystymosi dėka tokių įtvirtintų principų kaip funkcinis ekvivalentiškumas, technologinis neutralumas ir kt. Mano nuomone, tarptautinis reglamentavimas yra labai svarbus elektroninės komercijos srityje, taip pat tai yra ir globalizacijos, reikalaujančios vieningo teisinio reglamentavimo, padarinys. Taigi natūraliai su globalizacijos plitimu, augs ir poreikis teisės, vieningai reglamentuojančios šioje srityje kylančius santykius. Gana utopiška atrodytų idėja palikti ją be nustatyto teisinio reglamentavimo. Teisiškai elektroninė komercija yra ypatingai jautri, kadangi ji peržengia vienos valstybės sienas, jos santykiai negali būti palikti tik nacionalinės valstybės rankose, ji, visų pirma, reikalauja tarptautinio požiūrio. UNCITRAL Pavyzdinis elektroninės komercijos įstatymas yra pirmas didesnis ir labai svarbus etapas šioje srityje. Jis yra pavyzdys kitiems elektroninę komerciją liečiantiems teisės aktams visame pasaulyje. Jo įtaka ryški ir šios srities reglamentavimui Europos Sąjungoje.

2.3. Elektroninės komercijos reglamentavimo Europos Sąjungoje pradžia

Europos Sąjungos lygiu elektroninės komercijos reglamentavimo buvo imtasi dėl daugelio priežasčių, o ypač dėl to, kad praktikoje ši sritis itin sparčiai vystėsi, tad atitinkamai reikalavo kylančių santykių teisinio reglamentavimo. Juo labiau, kad iki tol egzistavęs nacionalinis bei tarptautinis reglamentavimas nebuvo pakankamas spręsti elektroninės komercijos srityje atsirandančias problemas.

Nors dauguma autorių pradeda elektroninės komercijos Europos Sąjungoje istoriją žymėti nuo 1997 m. Komisijos paskelbto Komunikato Europos iniciatyva elektroninėje komercijoje (angl. *European initiative on electronic commerce*)⁴⁵. Iš tiesų, šaknų reikėtų paieškoti šiek tiek anksčiau. Dalis vizijos, susijusios su infrastruktūra (transeuropiniai telekomunikaciniai tinklai) yra kildinama iš Europos Bendrijos (konstitucinės) teisės, esančios sutartyse, pasirašytose Maastrichte 1992 m. vasario 7 d.⁴⁶ Svarbių elektroninės komercijos reglamentavimui nuostatų randame 1993 m. Komisijos parengtoje baltojoje knygoje *Augimas, konkurencingumas bei užimtumas – iššūkiai ir ėjimas į XXI amžių*⁴⁷. Šiame dokumente pabrėžiama naujų informacinių technologijų reikšmė. Svarbus ir paskesnis 1994 m. Komisijos priimtas dokumentas *Europos kelias į informacinę visuomenę*⁴⁸. Įdomu pažymėti, jog ES lygiu dauguma iniciatyvinių veiksmų buvo atliekami dėl

⁴⁵ Žr. 8.

⁴⁶ K. W. Grewlich. *Governance in 'cyberspace': access and public interest in global communication*. The Hague: Kluwer Law International, 1999. P. 101.

⁴⁷ White paper on growth, competitiveness and employment – challenges and ways forward into the 21st century. COM (93) 700 final, 5. 12. 1993.

⁴⁸ Europe's way forward to the information society – an action plan. COM (94) 347 final, 19. 7. 1994.

tarptautinio suderinamumo su nacionalinėmis informacinėmis sistemomis užtikrinimo, telekomunikacijų liberalizavimo ir susitarimų dėl tokių klausimų kaip domenų pavadinimai bei programinės įrangos standartai. Bet nepaisančios sienų elektroninės komercijos augimas taip pat sudarė sąlygas papildomoms priemonėms, pvz., autorių teisės, duomenų apsauga, kriptografija ir elektroniniai parašai⁴⁹. Visi šie nurodyti aspektai pareikalavo atitinkamų santykių reglamentavimo, o tuo tikslu buvo priimta daugybė teisės aktų.

Vienas iš tokių svarbesnių yra 1997 m. Direktyva dėl vartotojų apsaugos, susijusios su nuotolinės prekybos sutartimis⁵⁰. Pats pavadinimas teigia, kad šios direktyvos reglamentavimas apima vartotojų apsaugą. Ji taikoma ir elektroninės komercijos srityje, tačiau 3 str. aiškiai nustatant išimtis (pvz., finansinės paslaugos). 1992 m. atlikta valstybių narių nacionalinių teisės aktų apžvalga rodo, kad iki pat 1987 m. praktiškai iš viso nebuvo jokių teisės aktų, reglamentuojančių vartotojų apsaugą, susijusią su nuotolinės prekybos sutartimis. Tada tik 1987 m. kelios šalys – Prancūzija, Portugalija bei Danija priėmė teisės aktus dėl nuotolinės prekybos, o sekančiais metais ir kitos šalys, išskyrus D. Britaniją, Airiją bei Olandiją⁵¹. Be abejo, šis reglamentavimas skyrėsi kiekvienoje šalyje, todėl atsirado būtinybė vieningo ES lygiu teisės akto. Šią funkciją atliko Direktyva 97/7/EB.

Minėtos direktyvos išsami analizė nėra šio darbo uždavinys, todėl apsiribosime tik kai kuriais elektroninės komercijos atžvilgiu įdomesniais aspektais. Autorius Bernardine W. M. Trompenaars pažymi, jog elektroninis paštas yra nurodytas nuotolinio ryšio priemonių sąrašė, kai tuo tarpu internetas (ar kitas atviras tinklas) – ne⁵². Nors sąrašas nėra baigtinis, pabrėžtina, kad jis nėra aiškiai nurodomas, tačiau tai yra labiau apimanti sąvoka nei elektroninis paštas. Elektroninės komercijos kontekste internetas yra pagrindinė terpė: informacija apie produktus ar paslaugas yra pateikiama tinklalapyje, o po informacijos šiame puslapyje paieškos, suinteresuotas vartotojas pateiks užsakymus dėl prekių ar paslaugų, pavyzdžiui, elektroniniu paštu. Taigi tiek minėto autoriaus, tiek mano nuomone, visiškai teisinga yra laikyti, kad internetas priklauso Direktyvoje 97/7/EB nurodytoms nuotolinio ryšio priemonėms, juo labiau, jog nurodytas sąrašas nėra baigtinis. Be to, reikia turėti omenyje, kad šios direktyvos iniciatyva buvo pateikta dar tuo metu, kai internetas egzistavo, tačiau *www* (angl. *world wide web*) paslauga dar nebuvo pasirodžiusi, taigi internete nevyko jokios prekybos, tačiau dar direktyvos sudarymo metu buvo pristatyta ši *www* paslauga.

⁴⁹ G. Pearce, N. Platten. Promoting the information society: the EU Directive on electronic commerce // European law journal. 2000, Vol. 6, No. 4. P. 366.

⁵⁰ Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 97/7/EB dėl vartotojų apsaugos, susijusios su nuotolinės prekybos sutartimis. O.J. L 144.

⁵¹ COM(92) 11 final.

⁵² B. W. M. Trompenaars. Legal support for online contracts // Copyright and electronic commerce. Legal aspects of electronic copyright management / ed. P. Bernt Hugenholtz. The Hague: Kluwer Law International, 2000. P. 298.

Minėta, jog analizuotos literatūros didžioji dalis byloja, kad 1997 m. Komunikatas Europos iniciatyva elektroninėje komercijoje žymi šios sferos reglamentavimo ES pradžią. Taigi atkreipkime dėmesį į šiame dokumente nurodytus uždavinius:

- a) garantuoti plačią ir visuotinę infrastruktūros, produktų ir paslaugų, būtinų elektroninei komercijai, prieigą;
- b) sukurti elektroninei komercijai palankią reglamentavimo aplinką;
- c) sukurti bei skatinti palankią terpę elektroninei komercijai;
- d) garantuoti, kad globalus elektroninės komercijos teisinis reglamentavimas būtų atitinkantis EB teisinius reikalavimus.

Matome, kad nurodyti komunikate uždaviniai atspindi siekį suderinti naujų technologijų dinamišką pobūdį su teisinio reglamentavimo būtinybe. Nenuostabu, jog šiame dokumente labai pabrėžiami ekonominiai ES interesai, vieningos rinkos sukūrimas, o šiems tikslams pasiekti yra būtinas platesnis elektroninės komercijos naudojimas. Be to, Europos Komisija išreiškia ketinimą sukurti Bendrijos teisinius rėmus elektroninės komercijos srityje, kurie būtų įgyvendinti iki 2000 m. Kaip pasisėkė įgyvendinti praktikoje šį ketinimą, geriausiai atskleis kita darbo dalis, analizuojanti Direktyvą 2000/31/EB bei kitus susijusius teisės aktus.

Lisabonos Europos Taryba 2000 m. kovo mėn. patvirtino svarbą naudoti, kylančios iš žiniomis pagrįstos ekonomikos. Ėjimas į skaitmeninę, žiniomis pagrįstą ekonomiką, sukeltą naujų prekių ir paslaugų, bus galingas augimui, konkurencingumui ir darbui variklis; tikslas sekančiam dešimtmečiui: tapti labiausiai konkurencinga ir dinamiška žiniomis pagrįsta ekonomika pasaulyje, kuri pajėgtų išlaikyti pastovų ekonominį augimą, suteiktų daugiau ir geresnių darbo vietų bei didesnę socialinę sanglaudą⁵³. Be to, Europos Taryba paskatino kuo greičiau priimti teisės aktus, kurie reglamentuotų informacinės visuomenės paslaugų teikimą EB vidaus bendrojoje rinkoje, taigi tam, kad pasiekti numatytus tikslus, yra būtina efektyvi ir lanksti teisinė bazė. Minėta 2000 m. birželio 8 d. Direktyva dėl kai kurių informacinės visuomenės paslaugų, ypač elektroninės komercijos, teisinių aspektų vidaus rinkoje buvo atsakas į ES siekį sukurti elektroninei komercijai teisinius rėmus.

Svarbus programinis dokumentas yra 2002 m. kovo 28 d. priimtas *eEurope 2005* veiksmų planas, kuriuo orientuojamasi į šiuos siekius:

- a) modernios viešosios paslaugos, teikiamos „online“ režimu;
- b) veikianti e.vyriausybė;
- c) e.mokymasis, e.švietimas;

⁵³ Lisbon European Council, *Presidency Conclusions*, March 23-24 (Council 2000).

- d) e.sveikatos apsaugos ir priežiūros paslaugos;
- e) dinamiška verslo aplinka, nauji modeliai⁵⁴.

Visgi svarbiausias teisės aktas, priimtas ES lygiu ir reglamentuojantis elektroninę komerciją yra Direktyva 2000/31/EB. Šis teisės aktas, būdamas privalomu valstybėms narėms, turi būti perkeliamas į nacionalinę teisę, priimant įstatymus ir kitus teisės aktus⁵⁵. Sekančiame magistro darbo poskyryje pateikiama svarbiausių ir problematiškiausių šios direktyvos straipsnių analizė, atsižvelgiant į kitus susijusius teisės aktus bei teisminę praktiką.

2.4. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyvos 2000/31/EB dėl kai kurių informacinės visuomenės paslaugų, ypač elektroninės komercijos, teisinių aspektų vidaus rinkoje normų analizė bei jų įgyvendinimo praktika

Elektroninės komercijos direktyva buvo priimta 2000 m. birželio 8 d. Ji yra ypač didelis žingsnis Europai pereinant į aukštesnio lygio ekonomiką, paremtą žiniomis. Jos tikslas ambicingas, kadangi siekia sukurti tam tikrą aplinką, kuri visapusiškai pagreitintų elektroninės komercijos vystymąsi visos Europos Sąjungos mastu, o tuo pačiu prisidėtų prie ekonomikos, inovacijų, investicijų augimo. Taigi akivaizdu, kad tokios direktyvos priėmimo reikšmė nekelia abejonių bei nenuostabu, kad reikalingas išsamus teisės aktas, jau vien norint pasiekti tokį praktinį tikslą kaip įgyti tiek vartotojų, tiek investuotojų pasitikėjimą. Mano nuomone, vieningas ES mastu reglamentavimas išsprendžia nemažai problemų; tai, visų pirma, milžiniška pagalba kompanijoms, užsiimančioms elektronine komercija, kadangi ši direktyva panaikina sumaištį, kuri kiltų, jei reikėtų perprasti ir laikytis visų dabartinių 25 ES valstybių narių teisės aktų. Reikšmingas yra kilmės valstybės principo taikymas, vartotojų apsaugos nuostatos bei kiti aspektai. Juos reglamentuojančios Elektroninės komercijos direktyvos normos bus analizuojamos atskirai, tokiu būdu išsamiau ištiriant probleminius aspektus ir padarant pagrįstesnes išvadas. Toliau magistriniame darbe nagrinėjama svarbiausių jos nuostatų problematika.

⁵⁴ eEurope 2005. An information society for all. COM(2002) 263 final.

⁵⁵ Pažymėtina, kad nacionaliniai teisės aktai, įgyvendinantys Elektroninės komercijos direktyvą, daugumoje valstybių narių buvo priimti pavėluotai. Pradinis terminas, nustatytas nacionalinių teisės aktų įsigaliojimui buvo 2002 m. sausio 17 d., tačiau šį terminą reikėjo pratęsti, daugumai valstybių narių susidūrus su kliūtimis, įgyvendinant direktyvą.

2.4.1. Direktyvos tikslas, taikymo sritis ir svarbiausi apibrėžimai

Kaip jau minėta, Elektroninės komercijos direktyva buvo siekiama suderinti ES valstybių narių įstatymus dėl elektroninės komercijos verslo įsteigimo, elektroninių kontraktų vykdymo, tarpininkų atsakomybės bei ginčų sprendimo. Direktyvos 1 str. 1d. nurodo, kad šia direktyva siekiama prisidėti prie tinkamo vidaus rinkos funkcionavimo, užtikrinant laisvą informacinės visuomenės paslaugų (toliau – IVP) judėjimą tarp valstybių narių. Taigi šis teisės aktas yra nukreiptas užtikrinti, kad IVP turėtų apčiuopiamos naudos iš vidaus rinkos principų, visų pirma, laisvo paslaugų judėjimo bei įsisteigimo laisvės, bei kad jos gali būti teikiamos visoje ES.

Direktyva liečia IVP, pagrinde B2C (verslas vartotojui), taip pat nemokamas paslaugas, tačiau yra taikoma tik tiems paslaugų teikėjams, kurie yra įsisteigę ES teritorijoje. Direktyvos 1 str. 4d. pažymima, kad ji nenustato papildomų privatinės tarptautinės teisės taisyklių ir joje nenagrinėjama teismų jurisdikcija. Šia nuostata yra sąmoningai pažymima, kad direktyva siekiama išvengti kliūčių globalinei elektronei komercijai, užtikrinant, jog direktyva yra suderinama su elektroninės komercijos plėtra ir kitose pasaulio dalyse⁵⁶. Įdomų pastebėjimą daro M. Civilka, supriešindamas 1 str. 4d. su preambulės 23 dalimi, nurodančia, kad taikytinos teisės, nustatytos pagal tarptautinės privatinės teisės normas, nuostatos negali riboti laisvės teikti IVP, kaip numatyta šioje direktyvoje. Remiantis tuo, M. Civilka reziumuoja, jog tokiu būdu direktyvos preambulė tarsi įtvirtina taisyklę, iš dalies prieštaraujančią minėtajai išimčiai, kadangi jos pagrindu yra sukuriama *sui generis* imperatyvinė teisės norma (angl. *Mandatory rule*), susijusi su IVP teikimo laisve, nustatyta direktyvoje. Jo nuomone, tai gali būti vertinama kaip nauja ES tarptautinės privatinės teisės norma⁵⁷.

Toliau nagrinėjant elektroninės komercijos direktyvos taikymo sritį, būtina nurodyti, kad IVP apima labai platų paslaugų spektrą, kurios, atsižvelgiant į jų pobūdį, yra ypač greitai besikeičiančios ir pasipildančios naujomis. Direktyvos 1 str. 5d. yra įvardijamos tos sritys, kurioms ji netaikoma:

- a) mokesčių srityje;
- b) sprendžiant klausimus, susijusius su IVP, kurias reglamentuoja Direktyvos 95/46/EB ir 97/66/EB (asmens duomenų apsauga ir privatumas);

⁵⁶ Commissioner Bolkestein welcomes political agreement on electronic commerce directive (8. 12. 1999) // http://www.europa.eu.int/comm/internal_market/en/ecommerce/99-952.htm; prisijungimo laikas: 2004-10-03.

⁵⁷ M. Civilka. Elektroniniams kontraktams taikytina teisė pagal ES tarptautinę privatinę teisę // publikuota elektroninio verslo bei teisės centro portale <http://www.ic.lt/e-teise/>; prisijungimo laikas: 2004-09-15.

c) sprendžiant klausimus, susijusius su kartelių teisės reglamentuojamais susitarimais ar praktika;

d) šiai IVP veiklai:

- notarų ar lygiaverčių profesijų atstovų veiklai tiek, kiek ji tiesiogiai ar specifiniu ryšiu susijusi su valstybinių įgaliojimų vykdymu,

- atstovaujant klientui ir ginant jo interesus teismuose,

- lošimų veiklai, susijusiai su piniginės sumos statymu žaidžiant atsitiktinumo principu grindžiamus žaidimus, įskaitant loterijas ir lažybų sandorius.

Nežiūrint plačios sferos, išdėstyta konstrukcija yra gana glausta ir yra paremta pagrindiniais vidaus rinkos principais⁵⁸. Šioje darbo dalyje paminėtina Europos Teisingumo Teismo (toliau – ETT) praktika, susijusi su tomis sritimis, kurioms Elektroninės komercijos direktyva nėra taikoma. Nurodyta, kad viena iš tokių sričių yra lošimų veikla. Nors šios veiklos neliečia analizuojama direktyva, tačiau įdomu apžvelgti teismo nuomonės šiuo klausimu išdėstymą byloje C-243/01 Gambelli and others⁵⁹. Italijos pilietis P. Gambelli ir 100 kitų kaltinamųjų valdė informacijos perdavimo centrus, įsteigtus Italijoje, internetu sujungtus su Anglijos bukmekeriu Stanley international beting ir renkančius sporto lažybas Italijoje šio bukmekerio naudai. Tuo tarpu tokia veikla Italijoje yra saugoma valstybės arba jos licencijuojama, taigi buvo pradėtas teisminis procesas prieš Gambelli ir kitus dėl užsiėmimo neteisėtomis lažybomis. Gambelli teigia, kad Italijos įstatymai pažeidžia Bendrijos principus dėl įsisteigimo laisvės ir laisvės teikti paslaugas. Tokia yra bylos esmė. Bylos generalinis advokatas prašė teismo pakeisti esančią ETT praktiką dėl atsitiktinumo principu grindžiamos loterijos, žaidimų ir lažybų. Teismas iki šiol paliko didelę veiksmų laisvę valstybėms narėms reglamentuojant lažybų paslaugas. Generalinis advokatas tuo suabejojo ir teigė, jog tikslai, kurių siekia valstybės narės, turi būti patikrinami tam, kad įsitikinti, ar iš tikrųjų jie saugo valstybės ekonominius interesus⁶⁰. Rėmimasis teismo nuomone turės svarbių padarinių internetinių lošimų ir lažybų paslaugų reglamentavimui.

Kaip žinoma, Elektroninės komercijos direktyva neliečia lošimų veiklos, tačiau kyla klausimas, kokia būtų praktika, jei direktyva apimtų šią veiklą? Tada, be abejo, reiktų atsižvelgti ir į direktyvos 3 str., kuriame, kaip bus nagrinėjama sekančiame darbo skyriuje, yra įtvirtinamas svarbus kilmės šalies principas. Autorių T. Verbiest ir E. Keuleers nuomone, tokiu atveju nekiltų problemų, kadangi Didžiojoje Britanijoje įsisteigęs bukmekeriš paklūstų tik šios valstybės teisės aktams, o Italijos valdžios įstaigos turėtų pripažinti jos apsaugos kompetetingumą. Todėl jie negalėtų nustatyti

⁵⁸ Žr. 49. P. 368.

⁵⁹ ECJ Case No. C-243/01 Gambelli and others.

⁶⁰ Opinion of Advocate General Siegbert Alber in Case C-243/01, CJE/03/17 13 March 2003.

jokių papildomų apribojimų arba priemonių Didžiosios Britanijos bukmekeriui⁶¹. ETT sutiko, kad nelicencijuojamų lažybų apribojimas yra laisvės teikti paslaugas ir įsisteigimo teisės suvaržymas, bet remdamasis priimtu anksčiau teismo sprendimu paliko Italijos priemonių proporcingumo įvertinimą; visgi teismas pabrėžė, jog priemonės privalo būti pateisinamos išimtinai būtiniais bendrojo intereso reikalavimais kaip, pvz., vartotojų apsauga ir visuomenės gynimas nuo lošimų žalos, bet ne skirtos saugoti pajamas iš mokesčių ar valstybinę monopoliją. Šios bylos sprendimas įdomus tuo, kad vėliau įvyko tam tikrų poslinkių Elektroninės komercijos direktyvos atžvilgiu. Pirmajame pranešime dėl Elektroninės komercijos direktyvos įgyvendinimo Europos Komisija paskelbė, jog ji peržiūrės šią direktyvą, ypač dėl internetinių lošimų⁶².

Elektroninės komercijos direktyvos 2 str. yra nurodoma IVP sąvoka: tai paslaugos, apibūdintos Direktyvos 98/43/EB su pakeitimais, padarytais Direktyva 98/48/EB 1 str. 2d. Taigi akivaizdu, jog tai ne apibrėžimas, o nuoroda, blanketinė dispozicija, nukreipianti į nurodytą direktyvą 98/48/EB, kurios 2 (a) str. nurodoma, jog „Paslauga“ yra bet kuri IVP, t.y. paprastai už atlyginimą per atstumą, elektroninėmis priemonėmis ir asmeniškai paslaugų gavėjo prašymu teikiama paslauga⁶³. Be to, šioje direktyvoje yra pateikiamas ne tik informacinės visuomenės paslaugų apibrėžimas, bet ir jo svarbiausių kriterijų išaiškinimas, jų yra pateikta trys:

- „teikimas per atstumą“. Tai reiškia, kad paslauga teikiama šalims nesant kartu vienoje vietoje. Tai yra paslaugos, teikiamos „on-line“ būdu. Svarbu pažymėti, kad neabejotinai visos finansinės paslaugos įeina į pateiktą apibrėžimą, o sritys, reikalaujančios tam tikros specifikacijos, yra reglamentuojamos kitų teisės aktų⁶⁴;
- sąvoka „elektroninėmis priemonėmis“ reiškia, kad iš pradžių paslauga elektronine įranga pasiunčiama ir priimama duomenims apdoroti (įskaitant skaitmeninį tankinimą) bei saugoti, o galutinai perduodama ir priimama laidais, radijo, optinėmis, kitomis elektromagnetinėmis priemonėmis;
- „asmeniškai paslaugų gavėjo prašymu“ žymi, kad paslauga teikiama perduodant duomenis asmeniškai prašymu. Pabrėžtina, kad IVP apima ir komercinius pranešimus, siunčiamus elektroniniu paštu. Tačiau pats elektroninio pašto naudojimas nėra IVP, pvz., asmeniniai elektroninio pašto apsikeitimai arba tinklalapis be jokio komercinio turinio neįeis į IVP sąvoką.

⁶¹ T. Verbiest, E. Keuleers. Gambelli case makes it harder for nations to restrict gaming // Gaming law review. 2004, Vol. 8, No. 1. P. 12.

⁶² First Report on the application of Directive 2000/31/EC. COM(2003) 702 final.

⁶³ Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 98/48/EB iš dalies keičianti Direktyvą 98/34/EB, nustatančią informacijos apie techninius standartus ir reglamentus teikimo tvarką. O.J. L 217.

⁶⁴ Žr. pvz., Directive 2002/65/EC of 23 September 2002 concerning the distance marketing of consumer financial services and amending council Directive 90/619/EEC and Directives 97/7/EC and 98/27/EC, O.J. 2002, L 271.

Matome, kad IVP apibrėžimo galutiniam suformulavimui ir suvokimui yra svarbios dvi Direktyvos – 98/34/EB ir 98/48/EB kaip nurodyta Elektroninės komercijos direktyvos 2 (a) str.

2.4.2. Kilmės šalies principo problematika

Būtina panagrinėti vieną iš centrinių nuostatų Elektroninės komercijos direktyvoje. Joje, tarp kitų klausimų, yra siekiama užtikrinti, jog IVP teikėjas paklūsta tik tos valstybės narės, kurioje jis yra įsisteigęs, reguliuojamoms normoms (kilmės šalies principas). Straipsniai, skirti tam pasiekti yra 3 str. 1 ir 2d.⁶⁵ 1 dalyje įtvirtinama, kad kiekviena valstybė narė užtikrina, kad IVP, kurias teikia jos teritorijoje įsisteigęs paslaugų teikėjas, atitiktų toje valstybėje narėje taikomas nacionalines nuostatas, kurios priklauso koordinuojamai sričiai.

Taigi vienas iš šios direktyvos tikslų yra saugoti laisvo paslaugų judėjimo principą, naudojant kilmės šalies (angl. *country of origin*) nuostatą, pagal kurią, kaip minėta, IVP teikėjas paklūsta tiktai teisei tos valstybės narės, kurioje jis yra įsisteigęs, o valstybė negali uždrausti laisvės teikti paslaugas iš kitos valstybės narės. M. Civilkos nuomone, šis principas, kaip gali pasirodyti, prieštarauja egzistuojančiai vartojimo sutartyse „paskirties, arba tikslo“ (angl. *destination*) šalies taisyklei. Kilmės šalies principo taikymas labai naudingas pardavėjams. Pagrindinis to argumentas – vartotojas, naršantis po internetą, pripažintas „aktyviu“, todėl jam neturėtų būti suteikta privilegija dėl „*home of destination*“ principo taikymo⁶⁶. Tolesnė pastarojo principo analizė iškrepta iš šio darbo uždavinių⁶⁷, tačiau šis sugretinimas parodo, kad kilmės šalies principas yra svarbus kriterijus, siekiant suvokti, kokia teisės sistema turi būti taikoma elektroniniams kontraktams.

Praktinis paskirties tikslo principo taikymas, mano nuomone, būtų labai nepalankus mažoms ir vidutinėms įmonėms, kurios, kaip tikimasi, turi būti elektroninės komercijos augimo variklis. Logiška, kad vidutinės, o ypač mažos įmonės negali sau leisti finansiniu požiūriu veiklą suderinti su visų valstybių, kuriose vykdo verslą, teisiniu reglamentavimu. O kaip pasekmė paskirties šalies principo praktinio galiojimo būtų tai, kad jos atsakytų veiklą perkelti už savo valstybės ribų, taigi tas požymis, kuriuo pasižymėdama elektroninė komercija turi privalumų lyginant su tradicine komercija, būtų prarastas. Kaip bus paminėta vėliau, vartotojas išlaiko galimybę remtis savo valstybės teise ginant savo kaip vartotojo interesus, tačiau jei apskritai neegzistotų kilmės šalies

⁶⁵ S. Dutson. E-commerce – European Union. Transnational e-commerce // Computer law & security report. 2000, Vol. 16, No. 2. P. 105.

⁶⁶ M. Civilka. Jurisdikcijos kolizijos internete // publikuota elektroninio verslo bei teisės centro portale <http://www.ic.lt/e-teise/>. P. 7; prisijungimo laikas: 2004-10-02.

⁶⁷ Aut. past.: čia minimas paskirties šalies principas yra įtvirtintas 1968m. Briuselio konvencijoje dėl teisingumo ir teismų sprendimų vykdymo civilinėse ir komercinėse bylose, kuris priskiriamas tarptautinės teisės aktų kategorijai.

principas, jo interesai taip pat būtų pažeisti, kadangi kompanijų pasitraukimas iš rinkos lemtų prekių ir paslaugų mažesnę pasirinkimą, kainų išaugimą, o prekių ir paslaugų kokybę kentėtų dėl konkurencijos sumažėjimo. Taigi toks yra praktinis kilmės šalies principo egzistavimo aspektas.

Kadangi šio darbo uždavinys yra ne tik apžvelgti esmines elektroninės komercijos reglamentavimo problemas, bet ir praktiškai, tad gali kilti klausimas, ką konkrečiai reiškia kilmės šalies principo įgyvendinimas realybėje? Į šį klausimą galima atsakyti trimis pagrindinėmis taisyklėmis:

- a) kilmės šalies vykdoma kontrolė patekimo į rinką ir priežiūros atžvilgiu;
- b) bet kokių priežiūros veiksnių draudimas paslaugas/prekes gaunančioje valstybėje, jei atitinkamos bendradarbiavimo pareigos buvo įgyvendintos kilmės valstybėje;
- c) priežiūros institucijų bendradarbiavimo ir abipusės pareigos įsipareigojimais.

Praktikoje šio reglamentavimo būtinybė buvo akivaizdi, kadangi tiek Europos Komisija dažnai pabrėždavo, kad valstybės narės turi vengti nustatinėti įvairius apribojimus, tiek ETT ne kartą patvirtino, jog valstybių narių nacionaliniai teisės aktai gali turėti laisvam paslaugų judėjimui diskriminacinį pobūdį. Taigi, praktikoje kilmės šalies principas ir abipusio pripažinimo nuostata yra būtinybės, tačiau, analizuota literatūra liudija, kad ne visi teoretikai su tuo sutinka. Matteo Ortino nuomone, abipusio pripažinimo principas, įtvirtintas Elektroninės komercijos direktyvoje, veikia kaip kolizinė norma. Dauguma normų, reglamentuojančių viešosios teisės santykius tarp valstybių narių ir „on-line“ režimu veikiančių paslaugų teikėjų, t.y. normos, kurios nustato kilmės šalies principą, yra tiesiogiai susijusios su privatinės teisės santykiais tarp šių teikėjų ir jų klientų⁶⁸. Todėl direktyva, traktuodama kilmės šalį esant kompetetinga reglamentuoti viešosios teisės santykius, kartu suteikia valstybėms narėms teisę reglamentuoti privatinės teisės santykius.

Vienareikšmis atsakymas pareikalautų dar gilesnės analizės, tačiau pačioje direktyvoje yra nurodyta, kad ja nesiekama nustatyti papildomų tarptautinės privatinės teisės taisyklių, o tai, minėto autoriaus nuomone, gali būti vertinama kaip dalinis prieštaravimas. Siekiant atskleisti nuomonių dėl kilmės šalies principo nevienodo vertinimo įvairovę, galima pateikti Norbert Horn požiūrį, jog traktavimas, kad kilmės šalies taisyklė yra nauja kolizinė norma, taikytina visiems kolizinės teisės klausimams, liečiantiems kontraktus, yra skubotas; jo nuomone, kilmės šalies taisyklė, jeigu tai iš viso yra nauja kolizinė norma, apsiriboja tik internetiniais sandoriais⁶⁹. Taigi, kaip matome, vieningo sprendimo šiuo klausimu nėra, o išdėstyti prieštaravimai tarp skirtingų autorių nuomonių atspindi klausimo problemišumą.

⁶⁸ M. Ortino. EC law on cross-border on-line financial services // European law report. 2004, P. 374.

⁶⁹ N. Horn. Banking in the electronic age: legal issues // Legal issues in electronic banking / ed. N. Horn. The Hague: Kluwer law international, 2002. P. 7.

Pažymėtina, kad kilmės šalies principas, nors ir sukeldamas įvairaus pobūdžio teorines diskusijas dėl jo taikymo ribų, neturi visaapimančio reglamentuojamojo pobūdžio. Ji liečia tik šias koordinuojamas sritis (direktyvos 2 (h) (i) str.):

1. reikalavimams, kuriuos paslaugų teikėjas turi įvykdyti pradėdamas verstis IVP veikla, pvz., reikalavimai dėl kvalifikacijos, leidimo,

2. reikalavimams, kuriuos paslaugų teikėjas turi įvykdyti versdamasis IVP veikla, pvz., reikalavimai dėl paslaugų teikėjo elgesio, reikalavimai dėl paslaugų kokybės arba turinio, įskaitant tuos, kurie taikomi reklamai ir sutartims, arba reikalavimai dėl paslaugų teikėjo atsakomybės.

Kilmės šalies principas, nurodytas direktyvoje, neliečia reikalavimų, taikomų pačioms prekėms, prekių pristatymui, paslaugoms, neteikiamoms elektroninėmis priemonėmis (2 (h) (ii) str.). Suprantama, jog išvardytoms sritims yra taikomos bendros EB Sutarties normos dėl laisvo prekių ir paslaugų judėjimo, taigi iškrenta iš kilmės šalies principo taikymo srities.

Pažymėtina, jog direktyva palieka teisę valstybėms narėms suvaržyti kilmės šalies principo taikymą tam tikrai IVP (pvz., uždraudžiant jos teikimą iš kitos valstybės narės) tiktai jei yra įvykdomos visos analizuojamoje direktyvoje nurodytos sąlygos, pvz., jei tai yra būtina dėl viešosios politikos, ypač baudžiamųjų nusikaltimų prevencijos, visuomenės sveikatos apsaugos, visuomenės saugumo. Be šių, nurodytų direktyvos 3 str. 4d. yra ir kitos išimtys, išdėstytos Priede (t.y. autorinės teisės, gretutinės teisės ir kt.). Kas liečia vartotojo interesus, būtina pabrėžti, kad IVP gavėjo atžvilgiu išlieka ir jau minėta paskirties arba tikslo šalies taisyklė, reiškianti, kad jis turi teisę ginti savo kaip vartotojo interesus, remdamasis savo valstybės teise.

Nenuostabu, jog 3 str. 4d. neapima visų pagrindų, nustatytų EB Sutarties 49 ir 28 str.⁷⁰, pvz., pateisinant apribojimus bendrojo intereso gynimo pagrindu. Išskyrus atvejus, nurodytus sutarties 46 str. (viešoji tvarka, visuomenės saugumas ir visuomenės sveikata), jis nustato tik vieną tikslą, kuris, pagal ETT, pateisina laisvo paslaugų judėjimo principo pažeidimus. Šis tikslas yra vartotojų apsauga, įskaitant investuotojus. Šis išsamaus sąrašo pobūdis reiškia, kad kai kurie tikslai, pripažinti ETT, pvz., bendrasis interesas saugoti gerą finansinio sektoriaus reputaciją, negali būti pateisinamas imtis priemonių pagal 3str. 4d., išskyrus tuos atvejus, kada tokios priemonės yra neva nustatytos apsaugoti vartotojus. Direktyva neliečia tų teikėjų, kurie yra įsikūrę trečiose šalyse, nors kai kurių autorių nuomone, Bendrijos normos turi derintis su tarptautinėmis normomis būtent dėl pačios elektroninės komercijos globalaus pobūdžio⁷¹.

⁷⁰ Communication from the Commission to the Council, the European Parliament and the European Central Bank. Application to financial services of article 3(4) to (6) of the Electronic Commerce Directive. COM(2003) 259 final.

⁷¹ Terry R. Broderic. Regulation of information technology in the European Union. The Hague: Kluwer law international, 2000. P. 77.

Šioje darbo dalyje, tęsiant diskusiją apie sritis, kurioms nėra taikomas kilmės šalies principas, reiktų paminėti svarbią, interpretuojančią Elektroninės komercijos direktyvos nuostatas ETT bylą *Deutscher Apothekerverband e. V v 0800 DocMorris NV*⁷². Pastaroji 0800 DocMorris NV yra vaistų pardavimo kompanija, kuriai Olandijos valdžia buvo suteikusi licenciją užsiimti farmacijos verslu, įskaitant kompanijos tinklalapį. Ši byla liečia Olandijos kompanijos vaistų pardavimą pašto užsakymais ir internetu. Ji šiai kompanijai buvo iškelta Vokietijos vaistininčių interesus atstovaujančio susivienijimo. Pagal Vokietijos teisę, vaistininkas turi prižiūrėti vaistų asmeniui pardavimą. Be to, vaistininkas turi patikrinti vaistą prieš jį parduodamas, prižiūrėti vaisto naudojimą, patarti vartotojui bei teikti konsultacijas. Vokietijos nacionalinė teisė draudžia vaistus, kurie gali būti parduodami tik vaistinėse pardavimą pagal pašto užsakymus. Bylos generalinis advokatas teigė, kad Vokietijos reikalavimas, jog tam tikri vaistai gali būti parduodami tik vaistinėse prieštarauja laisvam prekių judėjimui. O draudimas pardavinėti internete gali būti pateisinamas tik tų vaistų, kurie dar nėra autorizuoti, atžvilgiu⁷³. ETT priėmė sprendimą 2003 m. gruodžio 11 d. Šiuo sprendimu jis nustatė, kad nacionalinis draudimas medikamentus parduoti pašto užsakymais yra EB Sutarties 28 str. pažeidimas. Tačiau, kita vertus, teismas pažymėjo, kad toks draudimas gali būti pateisinamas receptinių vaistų atžvilgiu, remiantis EB Sutarties 30 str. Valstybės narės turi leisti recepto nereikalaujančių vaistų reklamą „on-line“ vaistinėse. ETT sprendime pabrėžė Elektroninės komercijos direktyvos siekį užtikrinti laisvą IVP judėjimą tarp valstybių narių, tačiau, jis pažymėjo, kad svarbios yra ir išimties, išvardintos 3 str. 4d., pvz., visuomenės sveikatos apsauga.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, galima reziumuoti, kad kilmės šalies principo įtvirtinimas yra pagrįstas faktu, kad siekiant kuo geriau apsaugoti efektyvų laisvo paslaugų judėjimo principo veikimą, IVP teikėjai paklūsta tik tos valstybės narės, kurioje jie yra įsikūrę, teisei ir kad ji negali uždrausti laisvės teikti iš kitos valstybės narės paslaugas. Nežiūrint kai kurių anksčiau išdėstytų prieštarų nuomonių, kilmės šalies principas lieka vienas iš esminių faktorių sėkmingam vidaus rinkos funkcionavimui.

2.4.3. Komerciniai pranešimai

Elektroninės komercijos direktyvos 6 ir 7 str. yra nurodomi pateiktinos komercinių pranešimų informacijos reikalavimai, tačiau prieš analizuojant šias sąlygas, reiktų nors trumpai apžvelgti bendrąją informaciją, kuri turi būti pateikta (5 str.). Mano nuomone, sveikintinas yra

⁷² ECJ Case No. C-322/01 *Deutscher Apothekerverband e V v 0800 DocMorris NV*.

⁷³ Opinion of Advocate General Stix-Hackl delivered on 11 March 2003. *Deutscher Apothekerverband e V v 0800 DocMorris NV and Jacques Waterval*.

nuostatos, teigiančios, jog paslaugų teikėjas paslaugų gavėjams ir kompetetingoms institucijoms informaciją turi pateikti lengvai, tiesiogiai ir nuolat pasiekiamą, įtvirtinimas. Tokiu būdu yra ne tik saugomi vartotojo interesai, bet ir užsitarnaujamas vartotojo pasitikėjimas, o jis bus gautas tik tada, kai informacija išpildys visus nustatytus reikalavimus.

Nurodyta informacija apima paslaugų teikėjo pavadinimą, geografinį adresą, kuriuo įsisteigęs paslaugos teikėjas, paslaugos teikėjo rekvizitus, įskaitant jo elektroninio pašto adresą, kurie padėtų su juo greitai susisiekti ir tiesiogiai bei efektyviai bendrauti ir kt. reikalavimai. Jų svarbą praktikoje atspindi faktas, jog Elektroninės komercijos direktyvos 5 str. beveik pažodžiui perkeltas daugumos valstybių narių. Visgi egzistuoja tam tikras įsisąmoninimo stygius, liečiantis šiuos informacijos reikalavimus tarp ES interneto operatorių. Tačiau IVP teikėjai greitai suregavo, kada jiems buvo nurodyti trūkumai, atsižvelgiant į direktyvos informacijos reikalavimus. Valstybės narės privalo juos įsisąmoninti tam, kad užtikrintų komercinės veiklos pritaikomumą savo tinklalapiuose⁷⁴. Taigi tokia yra direktyvos 5 str. reglamentavimo praktinė reikšmė.

Gali kilti klausimas, kokių tikslu yra siekiamas kuo didesnis informacijos pateikimo laipsnis ir kieno interesams pirmiausia jis pasitarnauja. Į šį klausimą mums atsako jau minėta Direktyva 97/7/EB dėl vartotojų apsaugos, susijusios su nuotolinės prekybos sutartimis, kurios 4 str. yra smulkiai nurodoma informacija, kuri turi būti suteikta vartotojui, prieš sudarant bet kokią nuotolinės prekybos sutartį. Taigi visi šie reikalavimai bei sąlygos yra nukreiptos apsaugoti vartotojų interesus. Įdomus pastebėjimas, kad Pataisytame direktyvos varianto nuostatoje dėl to, kad informacija turi būti lengvai, tiesiogiai ir nuolat pasiekiamą, pažymėta, jog valstybės narės turi šią sąlygą nustatyti nedarant žalos įpareigojimams, kurie išdėstyti minėtoje direktyvoje dėl vartotojų apsaugos, susijusios su nuotolinės prekybos sutartimis⁷⁵. Matome, kad Elektroninės komercijos direktyvos 5 str. kaip ir daugelis kitų, ypač pabrėžia ir visomis teisinėmis priemonėmis siekia apginti vartotojų interesus.

Direktyvos 6 ir 7 str. taip pat susiję su jau nagrinėtu 5 str., bei papildo pastarąjį reikalavimais, skirtais komerciniams pranešimams (iš esmės tai yra skelbimai), kuriuos teikia paslaugos teikėjas. Šias sąlygas yra nesunku numatyti ir jos paaiškinamos vartotojų interesų gynimo atžvilgiu, t.y. iš komercinių pranešimų turi būti galima aiškiai nustatyti, kad tai yra komercinis pranešimas (6 (a) str.), turi būti galima aiškiai nustatyti fizinio ar juridinio asmens, kurio vardu teikiamas komercinis pranešimas, tapatybę (6 (b) str.) ir kt. Įdomu, jog minėtas 6 (a) str. reikalavimas yra panašus į dar 1989 m. priimtos Direktyvos dėl valstybių narių įstatymuose ir

⁷⁴ Žr. 62.

⁷⁵ Amended proposal for a European Parliament and Council Directive on certain legal aspects of electronic commerce in the internal market. COM(1999) 427 final, O.J. C 248 E.

kituose teisės aktuose išdėstytų nuostatų, susijusių su televizijos programų transliavimu, derinimo 10 str. 1d. nuostata, jog televizijos reklamos yra aiškiai atpažįstamos ir optinėmis ir (arba) akustinėmis priemonėmis visiškai atskiriamos nuo kitų programos dalių⁷⁶. Taigi, mano nuomonė būtų ta, kad Elektroninės komercijos direktyvoje yra formuluojamas svarbus skaidrumo reikalavimas, kuris yra perkeliamas į elektroninės komercijos sferą iš tam tikrų gana siaurų sričių, o šio reglamentavimo praktinė pasekmė yra papildoma vartotojams suteikiama apsauga bei atitinkamai jų didesnis pasitikėjimas elektronine komercija.

Nemažai diskusijų sukelia direktyvos 7 str., liečiantis neužsakytus komercinius pranešimus (populiariai vadinamas „spam“ elektroninis paštas). Diskusijas į teorinį lygmenį perkelti verčia praktinis problemos aktualumas: kiekvieną dieną milijonai žmonių randa daugybę neužsakytų komercinių pranešimų savo elektroninio pašto dėžutėse. 7 str. yra įdomi formuluotė, kad be kitų Bendrijos teise nustatytų reikalavimų, valstybės narės, leidžiančios elektroniniu paštu siųsti neužsakytus komercinius pranešimus, užtikrina, kad būtų galima aiškiai ir nedviprasmiškai identifikuoti tokius jų teritorijoje įsisteigusio paslaugų teikėjo komercinius pranešimus, kai tik gavėjas juos gauna. Taigi vartojama šioje nuostatoje sąvoka „leidžiančios“, o tai reikštų, kad direktyva nebando vienareikšmiškai tik leisti arba tik uždrausti neužsakytus komercinius pranešimus, o nustato vien reikalavimus, keliamus tokiems pranešimams. Šiuo atveju valstybė narė turi teisę apsispręsti dėl „spam“ elektroninio pašto leidžiamumo arba uždraudimo savo nacionaliniuose teisės aktuose. Pažymėtina, jog pirminiame direktyvos variante 7 str. buvo kiek siauresnis⁷⁷, o galutinis variantas pasipildė dar antra straipsnio dalimi, kuria keliamas reikalavimas valstybėms narėms užtikrinti, kad IVP teikėjai, siunčiantys tokio pobūdžio pranešimus elektroniniu paštu, galėtų nuolat konsultuotis ir atsižvelgtų į išsiregistravimo sąrašus, kuriuose gali registruotis fiziniai asmenys, nenorintys gauti tokių komercinių pranešimų. Toks pat reikalavimas, išreikštas 7 str. 2d., yra nustatytas ir pataisytame direktyvos variante⁷⁸. Matome, kad gana sparčiai evoliucionavo tokio reikalavimo priėmimo būtinybė, siekiant kuo labiau ginti vartotojų interesus.

Tai, kas išdėstyta, leidžia daryti išvadą, kad nėra tokių nuostatų Elektroninės komercijos direktyvoje, kurios visiškai užkirstų kelią „spam“. Problemos aktualumas išlieka akivaizdus. Būtinybė reglamentuoti Sąjungos lygiu šią sritį buvo išspręsta Direktyva 2002/58/EB, kurioje nustatyta, jog neužsakyti komerciniai pranešimai elektroniniu paštu gali būti siunčiami tik esant išankstiniam gavėjo sutikimui, kai gavėjas yra fizinis asmuo arba nustatytų komercinių santykių

⁷⁶ Tarybos Direktyva 89/552/EEB dėl valstybių narių įstatymuose ir kituose teisės aktuose išdėstytų nuostatų, susijusių su televizijos programų transliavimu, derinimo. O.J. L 298.

⁷⁷ Proposal for a European Parliament and Council Directive on certain legal aspects of electronic commerce in the internal market. COM(1998) 586 final, O.J. C 030.

⁷⁸ Žr. 75.

ribose⁷⁹. Pažymėtina, kad Elektroninės komercijos direktyvos 7 str. 2d., kuri taikoma tik fiziniams asmenims, dabar jau turi būti interpretuojama atsižvelgiant į minėtą Direktyvą 2002/58/EB. Galima reziumuoti, kad nagrinėjama direktyva neturi tikslo visiškai uždrausti „spam“ siuntimo, o tai nustatantis 7 str. yra formuluojamas gana lanksčiai, paliekant valstybėms narėms teisę pačioms nuspręsti uždrausti jį ar ne, tačiau bet kokios apimties reikalavimų kėlimas rodo problemos svarbumą, o kartu daro prielaidą, jog formuluotės „valstybės narės užtikrina“ (7 str. 1d.) arba „imasi priemonių užtikrinti“ (7 str. 2d.) nustato sąlygą tai reglamentuojančių teisės aktų priėmimui valstybėse narėse.

2.4.4. Elektroniniai kontraktai

Elektroniniai kontraktai arba kitaip vadinamos elektroninėmis priemonėmis sudarytos sutartys yra reglamentuojamos Elektroninės komercijos direktyvos 3 skirsnyje. Tai yra viena iš centrinių direktyvos dalių, nes, pvz., tokios sutartys apskritai yra svarbus elektroninės komercijos šaltinis, ypač tokiose šalyse kaip Lietuva, kur yra elektroninės komercijos teisės aktų nepakankamumas. Dabar jau tarptautiniu lygmeniu pripažįstamas kertinis elektroninių kontraktų vaidmuo globalioje elektroninės komercijos rinkoje. Būdamas šalių valios autonomijos principo išraiška ir nustatydamas teisinius rėmus šalių elgesiui bei veiksams, elektroninis kontraktas tampa lanksčiu internetinės aplinkos sureguliuojimo šaltiniu⁸⁰. Taigi visuotinai pripažįstama elektroninių kontraktų reikšmė suponuoja gilesnę Elektroninės komercijos direktyvos 3 skirsnio analizę.

Valstybės narės užtikrina, kad jų teisinės sistemos leistų sudaryti sutartis elektroninėmis priemonėmis. Šis užtikrinimas, visų pirma, reiškia, kad sutarčių sudarymo procesui taikomi reikalavimai nesukurtų kliūčių naudoti elektronines sutartis ir jos neprarastų juridinės galios vien dėl to, jog buvo sudarytos elektroninėmis priemonėmis (9 str. 1d.). Kyla klausimas, kokios nuostatos gali būti laikomos prieštaraujančiomis Elektroninės komercijos direktyvos 9 str.? Įdomu, kad tokių nuostatų spektras yra gana platus, kadangi direktyva įpareigoja kiekvieną ES valstybę narę kompleksiskai peržiūrėti savo vidaus teisės aktus ir panaikinti bet kokius ribojimus ar draudimus naudoti elektroninius procesus visose kontraktų sudarymo stadijose. Tokie ribojimai gali būti reikalavimas rašytinės (angl. *in writing*), originalios (angl. *an original*), popierinės (angl. *on paper*) formos, taip pat gali būti reikalaujama faktinio kontrakto, šalių dalyvavimo jį sudarant. Pažymėtina, kad direktyvos nuostatos apima ne tik patį kontrakto sudarymo aktą, bet ir visus jo sudarymo

⁷⁹ Directive 2002/58/EC of the European Parliament and the Council of 12 July 2002 concerning the processing of personal data and the protection of privacy in the electronic communications sector, O.J. L 201.

⁸⁰ Žr. 57. P. 5.

procedūros aspektus: pasiūlymus pradėti derybas, kontraktų sąlygų pasiūlymą, taip pat visus veiksmus po kontrakto sudarymo: jo pakeitimas, nutraukimas ir t.t.⁸¹ Taigi, minėta nuostata įpareigoja valstybes nares patikrinti savo nacionalinius teisės aktus tam, kad pašalinti nuostatas, galinčias kliūdyti elektroninių kontraktų sudarymui.

Reiktų pažymėti, kad 3 skirsnio straipsniai papildo Direktyvą 1999/93/EB dėl Bendrijos elektroninių parašų reguliavimo sistemos⁸². Koks šių dviejų direktyvų tarpusavio ryšys? Elektroninių parašų direktyva įsigaliojo 1999 m. pabaigoje. Jos tikslas yra užtikrinti tarptautinį teisinį elektroninių parašų pripažinimą bei sukurti tinkamą ir suderintą teisinę kompetenciją. Elektroninio parašo tema yra ypatinga sutarčių, sudarytų elektroninėmis priemonėmis, analizės kontekste. Tokios sutarties sudarymo procese iškyla visa eilė būtinybių: pranešimo autentiškumas, integralumo užtikrinimas, pranešimo konfidencialumas, autorystė ir kiti svarbūs klausimai. Štai čia ir slypi elektroninio parašo poreikis, tačiau jo mechanizmo analizė nėra šio darbo uždavinys. Pagal direktyvos 5 str., elektroniniai parašai turi turėti tokią pat teisinę galią kaip ir rašytiniai bei taip pat turi būti leistini kaip įrodymas teisme. Tačiau tam, kad jie turėtų tokią teisinę galią, jie privalo būti saugūs elektroniniai parašai, paremti kvalifikuotu sertifikatu ir sukurti saugia parašo formavimo įranga. Kaip ir ranka rašytas, elektroninis parašas yra naudojamas siuntėjo identifikavimui. Elektroninio parašo direktyvoje nurodytas parašo apibrėžimas yra labai platus ir apima, pvz., skenuotą rankraštinių parašų Word`o dokumentuose. Tam, kad užtikrinti autentiškumą ir integralumą, yra skatinama sukurti elektroninį parašą matematinių procesų priemonėmis⁸³. Direktyvos priede yra nustatyti reikalavimai, kuriuos turi atitikti kvalifikuoti sertifikatai. Pirmojoje ataskaitoje dėl elektroninės komercijos direktyvos įgyvendinimo pažymima, kad daugelis valstybių narių nustatė nacionaliniuose teisės aktuose horizontalaus veikimo sąlygą, reiškiančią, kad elektroninės sutartys turi tokią pat teisinę galią kaip ir tradicinėmis priemonėmis sudarytos⁸⁴. Tai yra pažangios nuostatos, atitinkančios nagrinėjamų direktyvų tikslus ir prisidedančios prie elektroninės komercijos efektyvaus praktinio funkcionavimo.

Tai, kas išdėstyta, leidžia daryti vienareikšmišką išvadą, jog elektroninių kontraktų pripažinimas yra vienas iš centrinių epizodų visame elektroninės komercijos reglamentavimo procese. Tiek atskiri autoriai, tiek ES teisės aktai pabrėžia tokių nuostatų aktualumą. Naujosios

⁸¹ Žr. 17. P. 97.

⁸² Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 1999/93/EB dėl Bendrijos elektroninių parašų reguliavimo sistemos. O.J. L 013.

⁸³ Mathias M. Siems. The EU Directive on electronic signatures – a worldwide model or a fruitless attempt to regulate the future? // International review of law computers. 2002, Vol. 6, No. 1. P. 8.

⁸⁴ Žr. 62. Čia pažymima, kad Belgija, Vokietija, Ispanija, Prancūzija, Liuksemburgas ir Suomija yra įtvirtinusios horizontalaus veikimo nuostatą.

technologijos išskėlė nemažai naujų teisinių temų, tarp kurių reikšmingą vietą užima elektroninių kontraktų sudarymas.

Tačiau ar visos sutartys gali būti sudaromos elektroninėmis priemonėmis? Sutarčių įvairovė civilinėje teisėje leidžia daryti logišką prielaidą, kad gali būti išimčių. Atsakymą randame direktyvos 9 str. 2d. Čia nurodomos išimtys, priklausomai nuo sutarties rūšies, kada gali būti netaikoma 9 str. 1d. Šios išimtys yra suprantamos, kadangi susitarimai minėtose srityse paprastai nėra sudaromi elektroninėje erdvėje. Reiktų paminėti, kad pirminiame direktyvos variante buvo nuostata, jog pateiktas sutarčių tipų, kurioms gali būti daromos išimtys, sąrašas gali būti taisomas Komisijos. Tai reiškia, kad ji vienašališkai galėtų išplėsti arba susiaurinti pateiktą sąrašą⁸⁵. Tačiau galutiniame direktyvos variante ši sąlyga buvo pašalinta. Visgi, siekiant labiau apsaugoti elektroninių kontraktų teisinį pripažinimą, valstybės narės Komisijai turi nurodyti, kokio būtent tipo sutartims jos pritaikė išimtis, o kas penkeri metai Komisijai turi pateikti ataskaitą su priežastimis dėl ko sutarties tipai buvo suteiktas išimtinio statusas.

Direktyvos 10 str. yra nustatyti informacijos, kurią IVP teikėjai, vykdydami savo veiklą, turi pateikti vartotojams. Šiame straipsnyje nurodyta, kad išskyrus tuos atvejus, kai su šalimis, kurios nėra vartotojai, susitarta kitaip, paslaugų teikėjas aiškiai, suprantamai ir nedviprasmiškai turi pateikti nustatytą informaciją. Sekančiame 11 str. 1d. taip pat daroma išimtis šalims, kurios nėra vartotojai. Reiktų pabrėžti, kad dauguma normų, sukurtų vartotojų naudai, yra imperatyvios ir taip suvaržo sutarties šalių veikimo laisvę. Tai svarbi taisyklė tiek ES teisės aktų leidyboje, tiek apskritai viso pasaulio teisinėje sferoje. Ir tam tikra visuomenės dalis, t.y. nevartotojai vis dar turi šios srities laisvę. Pažymėtina, kad 10 str. yra nustatyti minimalūs reikalavimai, kurių laikymasis yra privalomas. Jis prasideda žodžiais „be kitų Bendrijos teise nustatytų informacijos reikalavimų“, o tai reiškia, kad direktyvos informacijos reikalavimai yra kaip priedas jau egzistuojantiems, nurodytiems kitose direktyvose. Iš tikrųjų, jie yra specialiai sukurti atsižvelgiant į pranešimų metodą ir priemones. Nepaisant to, jie yra pagrįsti bendrąja sąvoka, paprastai vadinama informaciniu modeliu arba skaidrumo principu⁸⁶. Jau minėta, kad paslaugų teikėjas prieš paslaugos gavėjui pateikiant užsakymą, turi pateikti nustatytą informaciją aiškiai, suprantamai ir nedviprasmiškai. Įdomu, jog ši nuostata yra unikali elektroninių kontraktų sudarymui ir nėra reglamentuojama tokiu būdu Direktyvoje dėl vartotojų apsaugos, susijusios su nuotolinės prekybos sutartimis. Taigi tokiomis sąlygomis yra skiriamas papildomas dėmesys vartotojų teisių apsaugai, kada sutartys sudaromos elektroninėmis priemonėmis.

⁸⁵ Žr. 77.

⁸⁶ W. Wiegand. Legal aspects of the bank-customer relationship in electronic banking // Legal issues in electronic banking / ed. N. Horn. The Hague: Kluwer law international, 2002. P. 172.

Žinoma, abi pusės – ir IVP teikėjai, ir vartotojai vertina patogumą, efektyvumą ir ekonomiškumą, kuriuos suteikia IVP teikimas tiesioginiu režimu, tačiau visais būdais reikia vengti nesąmoningo sutarčių sudarymo, kada tai įvyksta per klaidą. Tokioms situacijoms užkirsti kelią padeda tik tinkamas informacijos pateikimas dar prieš užsakymo sudarymą. Taigi minimalių reikalavimų, nustatytų Elektroninės komercijos direktyvos 10 str. svarba yra neabejotina, tai įrodo ir faktas, kad jis praktiškai pažodžiui perkeltas į nacionalinius teisės aktus⁸⁷.

Valstybės narės turi rengti savo nacionalinius teisės aktus taip, kad juose būtų tiksliai nustatyti visi etapai, kurie vykdomi sudarant elektroninį kontraktą. Tai yra tik tada, kai abi šalys būna garantuotos, jog gauna pilną ir pagrįstą žinojimu sutikimą. Sekantis 11 str. reglamentuoja užsakymo pateikimą. Šio straipsnio evoliucijos iki galutinio varianto analizę yra atlikęs Arno R. Lodder⁸⁸. Dabartiniame direktyvos variante yra išdėstyti du etapai, o pirminiame dar buvo nustatytas papildomas dėl paslaugos gavėjo pareiškimo, kad gavo užsakymo patvirtinimą⁸⁹. Įdomu panagrinėti, kokios priežastys lėmė tokį pakeitimą ir kaip kai kurie autoriai tai vertina. Dokumentuose pateikiamas išaiškinimo ir supaprastinimo kriterijus⁹⁰, tačiau minėto autoriaus nuomone, dabar gali tapti per daug paprasta sudaryti kontraktą. Žinoma, čia omenyje turimi atvejai, kada visiškai atsitiktinai paspaudžiamas „sutinku“ langelis. Tokių atvejų prevencijai iš esmės yra skirta 11 str. 2d., kurioje teigiama, kad jei nesusitarta kitaip su šalimis, kurios nėra vartotojai, valstybės narės užtikrina, kad paslaugų teikėjas gavėjui pateiktų tinkamas, veiksmingas ir prieinamas technines priemones, leidžiančias jam prieš pateikiant užsakymą nustatyti ir ištaisyti įvesties klaidas. Visgi autoriaus teigimu, ši nuostata nėra pakankama garantija užkirsti kelią atsitiktinių elektroninių kontraktų sudarymui. Įdomi jo iškeltos problemos analizė, juo labiau, jog kontraktas gali būti sudarytas per akimirksnį, o paslaugos teikėjas pagal 11 str. 1d. irgi yra įpareigotas patvirtinti akceptą iš karto. Tuo tarpu, kai pirminiame ir pataisytame direktyvų variantuose⁹¹ buvo vartojama sąvoka „kuo galima greičiau“, o galutiniame variante antrojo etapo įvykdymo atžvilgiu vartojama sąvoka „iš karto“. Taip pat papildomai atsirado 11 str. 3d., kurioje teigiama, kad šio straipsnio 1 dalies pirmoji įtrauka ir 2 dalis netaikoma sutartims, kurios sudaromos išimtinai keičiantis elektroninio pašto pranešimais arba analogiškais individualiais pranešimais. Analogišku individualių pranešimų pavyzdžiu galėtų būti SMS žinutės.

⁸⁷ Žr. 62.

⁸⁸ Žr. 30.

⁸⁹ Žr. 77.

⁹⁰ Amended proposal for a coherent legal framework for electronic commerce in the single market // http://www.europa.eu.int/comm/internal_market/en/ecommerce/eleccomm.htm; prisijungimo laikas: 2004-10-03.

⁹¹ Žr. 75.

Apžvelgus tai, kas išdėstyta, matome, kad ne visų nuomonė pritaria trečiojo sutarties etapo pašalinimui iš galutinio direktyvos teksto. Visgi, mano nuomonė būtų labiau linkusi sutikti, kad trijų etapų schemą galima priskirti taip vadinamam „ping-pong“ reguliavimui. Juo labiau, kad IVP teikėjai, vengdami galimų problemų, stengiasi laikytis nustatytų reikalavimų. Be to, patvirtinimo puslapiai, kurie parodo gavėjui jo pareiškimo tekstą bei suteikia galimybę ištaisyti klaidas po to, kai jis patalpino elektroninį užsakymą, jau plačiai šiandien naudojami.

2.4.5. Tarpinių paslaugų teikėjų atsakomybė

Šis skyrius, visų pirma, analizuoja atvejus, kada paslaugų teikėjas yra arba nėra atsakingas už perduodamą informaciją. Ryšium su tuo, bus papildomai nagrinėjamas klausimas dėl tarpinių paslaugų teikėjų atsakomybės pagal autorių teisę, kadangi informacijos perdavimo internete proceso dalis yra tam tikrų techninių kopijų padarymas. Taip pat šis klausimas gali būti keliamas, kada reikia nustatyti, ar interneto paslaugų teikėjai yra atsakingi dėl pažeidžiančios įstatymus medžiagos, kuri pateikiama jų serverio naudotojų. Tai keli svarbūs klausimai, reikalaujantys gilesnės analizės, o kartu atkreipiantys dėmesį į šių klausimų reglamentavimą ir kituose ES teisės aktuose.

Elektroninės komercijos direktyvos 4 skirsnis skirtas tarpinių paslaugų teikėjų atsakomybės aspektams. Suprantama, išskyla būtinybė aiškiai identifikuoti atvejus, kada paslaugų teikėjas nėra atsakingas. Tai, pirmiausia, susiję su elektroninės komercijos vystymosi skatinimo priežastimi, ir, be abejonės, atsižvelgimu į pagrindines teises bei laisves, pvz., žodžio laisvę.

Taigi kokie konkrečiai pašalinantys atsakomybę atvejai yra išskiriami nagrinėjamoje direktyvoje? Jie reglamentuojami atskiruose straipsniuose, priklausomai nuo to, ar tarpininkai teikia paslaugas, apimančias „paprastą perdavimo kanalą“ (angl. *mere conduit*), „spartinimą“ (angl. *caching*) ar “informacijos pateikimą internete” (angl. *hosting*). Pažymėtina, kad atsakomybės ribojimas direktyvoje liečia tam tikrus aiškiai nustatytus veiksmus, atliekamus interneto tarpininkų, užuot remiantis paslaugų teikėjų kategorijomis arba informacijos tipais.⁹² Atitinkamai minėtus tris atvejus reglamentuoja Direktyvos 12, 13 ir 14 straipsniai. Toliau pateiksime detalesnę straipsnių analizę.

12 str. teigiama, kad kai teikiama IVP, kurią sudaro pateiktos informacijos perdavimas ryšio tinklu arba prieigos prie ryšių tinklo suteikimas, valstybės narės užtkrina, kad paslaugų teikėjas nebūtų atsakingas už perduodamą informaciją, jeigu teikėjas:

- a) neinicijuoja perdavimo;

⁹² Žr. 62.

- b) neparenka perduodamos informacijos;
- c) neparenka ir nekeičia perduodamos informacijos.

Apskritai šio ir sekančių straipsnių įtvirtinimas, kaip pažymi autorius Matthew R. Just, yra pasekmė būtinybės, kuri kilo ES siekiant teisiškai reglamentuoti tarpinių paslaugų teikėjų atsakomybę. Tai dalinai įtakojo WIPO sutartys, o iš dalies tai buvo atsakas į vieną bylą Vokietijoje, kai IVP teikimo kompanijos generalinis direktorius buvo pasodintas į kalėjimą dėl pornografinės medžiagos, kuri buvo patalpinta visai to jam nežinant kompanijos serveriuose. Šis nepagrįstas nuosprendis buvo apskūstas, tačiau jis kartu atkreipė dėmesį dėl IVP teikėjų atsakomybės aiškių ribų nustatymo, ypač tada, kai jie neturi žinių dėl pažeidžiančios įstatymus medžiagos⁹³. Taigi suprantamos priežastys, kodėl interneto paslaugų teikėjai yra atleisti nuo atsakomybės, kai jų paslauga apsiriboja paprasčiausiu perdavimu, nepasirenkant gavėjo ar nekeičiant pranešime esančios informacijos turinio.

Įdomi šiuo klausimu apklausa atlikta Didžiojoje Britanijoje⁹⁴. Ji atspindi visuomenės požiūrį, kuris, vis dar, reikia pripažinti, nėra visiškai teisingas. Apklausą atliko Interneto paslaugų teikėjų asociacija. Apklausos duomenys rodo, jog šiek tiek mažiau nei trečdalis interneto naudotojų pripažįsta paslaugų teikėjų atsakomybę už turinį, kurį jie pateikia, įskaitant literatūrą, muzikos kūrinius ar komentarus, kurie gali būti šmeižtas arba pažeisti autorių teises, tuo tarpu 15% teigė, kad turi būti atsakinga valdžia, o 11% - žmonės, kurie pasiekė tą turinį. Taigi dar labai didelė visuomenės dalis nesuvokia, kad IVP teikėjai neturi redakcinės kontrolės visai medžiagai, pateikiamai jų sistemose. Ši apklausa, mano nuomone, iškelia aktualų uždavinį įsisąmoninant, kad tarpininkai nėra visais atvejais informuoti, kas konkrečiai yra jų serveriuose, nebent jiems pateikiama ši informacija. Jie neturi teisės skaityti, pvz., elektroninio pašto žinučių turinio.

Elektroninės komercijos direktyvos 12 str. 2d. išaiškinamas perdavimo ir prieigos suteikimo veiksnių pobūdis: automatini, tarpini ar trumpalaikis saugojimas, jei tai daroma tik siekiant atlikti perdavimą ryšių tinklu ir tik tuo atveju, kai informacija nėra saugoma ilgiau, nei pagrįstai būtina perdavimui atlikti. Tačiau bet koku atveju 12 str. neužkerta galimybės teismui arba administracinei institucijai, vadovaujantis valstybių narių teisinėmis sistemomis reikalauti, kad paslaugų teikėjas nutrauktų pažeidimą arba užkirstų jam kelią. Šis teiginys, iš vienos pusės, nekelia abejonių savo svarba, o iš kitos, sudaro tam tikrų problemų, atsižvelgiant į patį elektroninės komercijos globalų pobūdį. Taigi jis reikalauja detalesnės analizės.

⁹³ M. Just. Internet file-sharing and the liability of intermediaries for copyright infringement: a need for international consensus // http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/law/elj/jilt/2003_1/just/; prisijungimo laikas: 2004-10-21.

⁹⁴ UK users dodge liability for posting unlawful content // New media age, 2004 June 10. P. 13.

Jau Pirmoje ataskaitoje dėl elektroninės komercijos direktyvos įgyvendinimo⁹⁵, Komisija nurodo, kad tarpininkų atsakomybės ribojimas yra laikomas privalomu, siekiant užtikrinti tiek teikimą pagrindinių paslaugų, kurios garantuoja nuolatinį laisvą informacijos pasiekiamumą tinkle, tiek teikimą sistemos, kuri leidžia vystytis internetui ir elektronei komercijai, tačiau skirtingas šio klausimo traktavimas valstybių narių teisės aktuose bei teisminėje praktikoje sudaro kliūtis minėtam laisvam paslaugų teikimui. Gana nesunku įsivaizduoti situaciją, kada IVP teikėjai pakeičia savo serverių buvimo vietą tam, kad išvengtų atsakomybės. Taigi reikia visuotinio sutarimo, nors valstybės narės ir priėmė teisės aktus, reglamentuojančius tarpininkų atsakomybę, bet, iš tikrųjų, jų ribos yra traktuojamos nevienodai, o tai praktikoje sukelia nemažai problemų. ES lygiu reglamentavimas apsiriboja tik tais klausimais, kurie atrodė yra būtini, siekiant užkirsti kelią minėtų problemų atsiradimui.

Antra išimtis, nurodyta direktyvos 13 str., liečia atvejus, kada IVP teikėjas teikia paslaugą, kurią sudaro paslaugos gavėjo pateiktos informacijos perdavimas ryšio tinklu, o atsakomybės klausimas nekyla už tos informacijos automatinį, tarpinį arba laikiną saugojimą, kuris atliekamas tik tam, kad tolesnis informacijos perdavimas paslaugos gavėjams jų prašymu būtų spartesnis. Išimtis taikoma esant kai kuriems straipsnyje išdėstytiems atvejams. Tai vadinama „spartinimu“ (angl. *caching*). Ši funkcija atsirado palaipsniui, siekiant geresnės interneto ryšio kokybės, serveriams laikinai išsaugant savo kompiuterių atmintyje atitinkamą, dažniausiai interneto lankytojų naudojamą informaciją, pvz., labiausiai lankomus interneto puslapius. Tokių operacijų pavyzdžiu galėtų būti automatiškas interneto svetainės informacijos, laikomos kitame serveryje ir nuolat naudojamos daugelio gavėjų, persiuntimas⁹⁶. Taigi šis straipsnis neliečia pažeidžiančios įstatymus medžiagos, o kreipia dėmesį į tuos aspektus, kurie automatiškai atsiranda technologinio proceso metu.

Nagrinėjamo 13 str. kontekste reikia atsižvelgti į Direktyvą dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų suderinimo⁹⁷. Nuostatos, liečiančios Elektroninės komercijos direktyvoje reglamentuojamą tarpinių paslaugų teikėjų atsakomybę yra papildomos normomis, esančiomis šioje direktyvoje⁹⁸. Jos 5 str. 1d. nustatyta, jog laikiniams atgaminimo veiksams, kurie yra trumpalaikiai arba atsitiktiniai ir kartu būtina bei svarbi technologinio proceso dalis, kurių vienintelis tikslas yra sudaryti sąlygas:

- a) tarpininkui perduoti tinkle tretiesiems asmenims, arba
- b) teisėtai naudoti

⁹⁵ Žr. 62.

⁹⁶ Žr. 17. P. 85.

⁹⁷ Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2001/29/EB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų suderinimo. O.J. L 167.

⁹⁸ S. Kirk, A. J. Hoopes. E-commerce directive // Banking & financial services policy report, 2002. Vol. 21, No. 12. P. 9.

kūrinių ar kitą objektą ir kurie atskirai nėra ekonominiu atžvilgiu svarbūs, direktyvoje nustatytos atgaminimo teisės netaikomos.

Taigi, matome, kad minėtoji direktyva leidžia nustatytus būtinus techninio kopijavimo veiksmus, todėl jie nepatenka į autorių teisių gynimo sferą. Šios direktyvos esmė (nors pati ji yra atsakas į Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos Autorių teisių ir atlikimų bei fonogramų sutartį) yra pritaikyti autorių ir kitas teises šiuolaikinėms technologiniams pokyčiams, o ypač, nors vien tuo ir neapsiribojama, interneto naudojimui kaip priemonei platinti bei eksploatuoti autorių kūrinius bei kitus susijusius darbus⁹⁹. Išvada yra tokia, kad 13 str. IVP teikėjų atsakomybės ribojimo įtvirtinimas yra suprantamas šiandien dėl plačiai naudojamų šiuolaikinių technologijų, o ryšium su tuo ir dėl besikeičiančios sampratos į autorių teisių apimtį. Tiesa, Elektroninės komercijos direktyvos 13 str. 1d. numatytos sąlygos, tik kurias visas išpildžius paslaugų teikėjui atsakomybės klausimas nekliamas. Šios sąlygos yra gana griežtos. Taigi, IVP teikėjui nėra taikoma atsakomybė, jei spartinančių kopijų darymas yra neatskiriama technologinio proceso dalis, kuria nesiekama ekonominės naudos.

Paskutinė išimtis, nustatyta direktyvos 14 str. apima situacijas, vadinamas informacijos pateikimu internete (angl. *hosting*). Jos esmė: kai taikoma IVP, kurią sudaro paslaugos gavėjo pateiktos informacijos perdavimas ryšio tinklu, valstybės narės užtikrina, kad paslaugų teikėjas nebūtų atsakingas už informaciją, kurią saugo paslaugos gavėjo prašymu, tik tada, jei:

- a) teikėjas neturi faktinių žinių apie neteisėtą veiklą arba informaciją ir reikalavimų atlyginti žalą atžvilgiu nežino apie faktus ar aplinkybes, rodančias, kad verčiamasi neteisėta veikla arba teikiama neteisėta informacija, arba
- b) teikėjas, gavęs tokių žinių arba apie tai sužinojęs, nedelsdamas panaikina šią informaciją arba atima galimybę ją pasiekti.

Kyla klausimas, kaip reikėtų traktuoti vartojamas sąvokas „neteisėta veikla“ ir „neteisėta informacija“. Neteisėta veikla gali būti, pvz., tokie baudžiamąją teisę pažeidžiantys veiksmai kaip nelegali prekyba (narkotikų, ginklų). Neteisėta informacija gali būti šmeižikiška informacija, medžiaga, pažeidžianti autorių teises arba medžiaga, kurios publikavimas užtraukia baudžiamąją atsakomybę, pvz., pareiškimai, skatinantys rasinę neapykantą, vaikų pornografija ir pan. Taigi pirmoji nuostata yra pasyvaus pobūdžio: atsakomybės klausimui neiškilti užtenka fakto, kad teikėjas neturi minėtų žinių ir nieko nežino apie pažeidžiančią įstatymus veiklą ar informaciją. Tuo tarpu antroji sąlyga nustato aktyvaus pobūdžio reikalavimą.

⁹⁹ D. Bainbridge. Using technology to protect copyright works // Computer law & security report, 2004, Vol. 20, No. 5. P. 364.

Pabrėžtina, kad antrosios nuostatos atveju JAV 1998 m. priimto Skaitmeninio tūkstantmečio autorių teisių įstatymo (angl. *Digital millennium copyright act*) normos yra kiek griežtesnės, kadangi papildomai nustatyta, kad neužblokavimas prieigos prie neteisėto turinio informacijos, apie kurią buvo informuotas interneto paslaugos teikėjas, gali jam iškelti atsakomybės klausimą¹⁰⁰. Mano nuomone, šį aktą svarbu paminėti, kadangi jo nuostatos dėl tarpininkų atsakomybės iš esmės nesiskiria nuo Elektroninės komercijos direktyvos atitinkamų nuostatų, tačiau pastarosiose atsakomybė taikoma ne tik dėl autorių teisių pažeidimų. Be to, JAV Autorių teisių įstatyme yra taikoma tam tikra procedūra prieš panaikinant neteisėtą informaciją arba atimant galimybę ją pasiekti¹⁰¹. Elektroninės komercijos direktyvoje nėra aiškiai tai nustatyta, o reikalavimas reaguoti iš karto, sužinojus neteisėtą informaciją ar veiklą, gali iškelti problemų, susijusių su pagrindinių teisių bei laisvių pažeidimais (žodžio laisvė, teisė į tinkamą procesą ir pan.). Išties įdomu panagrinėti, ką reiškia vartojama sąvoka „faktinės žinios apie neteisėtą veiklą ar informaciją“. Juk gali būti taip, kad aiškus šios sąlygos neapibrėžtumas, mano nuomone, gali įtakoti skubotą panaikinimą informacijos, kuri visai nėra pažeidžianti įstatymus. Kaip rodo analizuota literatūra, didžioji dauguma autorių kelia šį klausimą ir neabejoja, kad problema yra gana aktuali.

Klausimo problemiškumą atspindi byla dėl „Kavkaz Centr“ informacijos tarnybos serverio Lietuvoje uždarymo. Tai padaryta Valstybės saugumo departamento (toliau – VSD) nurodymu 2004 m. rugsėjo mėn., vadovaujantis LR teisės aktais, leidžiančiais laikinai, kol vyksta tyrimas nutraukti interneto svetainės veiklą, jeigu akivaizdžiai platinama terorizmą propaguojanti ir tautų nesantaiką kurstanti medžiaga. Šios svetainės informacijos prieglobos paslaugų teikėjas buvo UAB „Elneta“. Uždaryti svetainę pareikalavo Rusijos valdžia tinklalapyje pasirodžius žinioms, kad už Rusijos prezidento galvą čečėnų kovotojai žada 20 milijonų dolerių atlygį¹⁰². Visgi vieningą ir teisingą šio klausimo sprendimą pateikti sunku, kadangi iš esmės negalima atmesti politinių motyvų; VSD teigia, kad skelbiama informacija pažeidžia LR įstatymus, tuo tarpu Žurnalistų etikos komisija tris kartus tai paneigė. Paminėtina, kad dar 2003 m. VSD mėgino nutraukti portalo veiklą Lietuvoje, bet byla įstrigo teisme, belaukiant Konstitucinio Teismo išaiškinimo dėl teisės aktų, reguliuojančių visuomenės informavimo priemonių veiklą¹⁰³. Taigi kyla klausimas, kur yra takoskyra tarp nacionalinės neapykantos kurstymo (dėl ko VSD sprendimas teisėtas) ir žodžio laisvės bei atinkamai nuo to priklausanti prieglobos paslaugų teikėjo pozicija.

¹⁰⁰ K. J. Koelman. Online intermediary liability. // Copyright and electronic commerce. Legal aspects of electronic copyright management / ed. P. Bernt Hugenholtz. The Hague: Kluwer law international, 2000. P. 49.

¹⁰¹ A. Wernick. US internet service provider liability // Computer law & security report, 2001, Vol. 17, No. 4. P. 247.

¹⁰² VSD laikinai nutraukė čečėnų svetainės veiklą // <http://www.ve.lt/?rub=1065924810&data=2004-09-20&id=1095607794>; prisijungimo laikas: 2004-10-08.

¹⁰³ Prašymo Nr. 21/2004. Administracinė byla Nr. 6-1-08/04 // http://www.lrkt.lt/Prasymai/21_2004.htm; prisijungimo laikas: 2004-10-08.

Kritiška, tačiau kartu būtina, norint atkreipti dėmesį į problemą, analizė šiuo klausimu pateikima autorių R. Juliá-Barceló ir Kamiel J. Koelman¹⁰⁴. Jie teigia, kad Elektroninės komercijos direktyvos 14 str. pats savaime užprogramuoja savyje piktnaudžiavimo atitinkamų žinių pateikimu galimybę. Mano nuomone, sunku nesutikti su šiuo požiūriu, juo labiau nesant reikalavimui tam tikros procedūros ar kitų išankstinių veiksmų. Kaip viso to pasekmė kyla sekanti problema dėl žodžio laisvės. Juk iš esmės pagal sąlygas, nustatytas direktyvoje, labai lengva pasiekti kam nors nenaudingos informacijos panaikinimą. Tai prieštarauja tokiam svarbiam kaip teisinės valstybės principui, kuris turi būti universalus, visuotinai pripažįstamas ir suvokiamas kaip teisės viešpatavimo principas. Tada jei informacija gali būti panaikinama net nesuteikiant teisės asmeniui, kuriam priklauso informacija, prieštarauti bei įrodinėti, kad ši informacija galbūt nepažeidžia įstatymų, negi tokia situacija nekonfliktuoja su svarbiomis pilietinėmis žmogaus teisėmis (saviraiškos laisvė, žodžio laisvė ir pan.)?

Minėtą padėtį kiek sušvelnina 14 str. 3d., kuriame nurodoma, kad nėra atimama galimybė teismo arba administracinės institucijos teisei, vadovaujantis valstybių narių teisinėmis sistemomis reikalauti, kad paslaugų teikėjas nutrauktų pažeidimą arba užkirstų jam kelią, jis taip pat neturi įtakos valstybių narių galimybei nustatyti procedūras, reglamentuojančias informacijos panaikinimą arba galimybės ją pasiekti atėmimą. Tačiau, vėlgi, ar tai yra pakankama sąlyga? Kadangi naivu tikėtis vienodos apimties šio klausimo reglamentavimo kiekvienos valstybės narės nacionaliniuose teisės aktuose. Be to, reikia turėti omenyje, jog 14 str. 1d. nuostatos nėra taikomos, jeigu gavėjas veikia pagal IVP teikėjo įgaliojimus arba jo kontroliuojamas.

Svarbu, kaip nurodo Europos Komisija¹⁰⁵, jog kai kurios valstybės narės (Ispanija, Portugalija, Austrija bei EEE narė Lichtenšteinas) nusprendė leisti atsakomybės ribojimą nuorodų (angl. *hyperlinks*) ir paieškos sistemų (angl. *search engines*) teikėjams. Nors jų atžvilgiu direktyva nebuvo siekiama nustatyti atsakomybės klausimų, visgi Komisija paragino valstybes nares ir toliau vystyti teisinę apsaugą interneto tarpininkams.

Viena iš tokių bylų, kur nacionaliniai teismai pritaikė Elektroninės komercijos direktyvos nuostatas yra byla *Deutsche Bahn v. XS4All*¹⁰⁶. Bylos esmė yra ta, kad Google kompanijai buvo pareikštas Vokietijoje ieškinys šios šalies nacionalinės geležinkelių kompanijos dėl įtraukimo paieškos rezultatuose nuorodų, kuriose pateikiamos instrukcijos kaip nutraukti energiją geležinkelių sistemos dalyse. Interneto ryšio teikėjas buvo Olandijos kompanija XS4All. Instrukcijos buvo

¹⁰⁴ R. Juliá-Barceló & K. J. Koelman. Intermediary liability in the e-commerce directive: so far so good, but it's not enough // Computer law & security report, 2000, Vol. 16, No. 4. P. 247.

¹⁰⁵ Žr. 62.

¹⁰⁶ *Deutsche Bahn v. XS4All*, judgement by Gerechtshofte Amsterdam (Court of appeals), 762/02 SKG, of 7.11.2002.

teikiamos leidinio „Radikal“, kuris buvo uždraustas Vokietijoje, o publikacijos rašomos ekstremistinių grupuočių, protestuojančių prieš radioaktyvių medžiagų gabenimą. 2002 m. balandžio mėn. Deutsche Bahn AG teismo potvarkiu Vokietijoje laimėjo prieš Olandijos IVP teikėją. Taipogi prieiga prie straipsnių buvo užblokuota pagal Amsterdamo Apeliacinio teismo sprendimą, jame pritaikant Elektroninės komercijos direktyvos nuostatas tiesiogiai, kadangi iki tol Olandija nebuvo įgyvendinusi jos savo nacionaliniuose teisės aktuose. Įdomu tai, kad negalima nuneigti fakto, kad Deutsche Bahn AG pareiškė ieškinį JAV kompanijai Google būtent Vokietijoje, o ne JAV, kur žodžio laisvė yra įteisinta jos Konstitucijos Pirmojoje pataisoje. Taigi JAV išties įmanoma publikuoti internete netgi tą informaciją, kuri kitose šalyse būtų uždrausta.

Baigiant nagrinėti direktyvos 14 str. paminėtina, kad kai kurių valstybių delegacijos, dalyvavusios ją rengiant, pasisakė už tai, kad taip vadinama „žinojimo sąlyga“ turėtų būti taikoma ir paprasto perdavimo kanalo, ir spartinimo atvejais, atsižvelgiant į tai, jog informacinės technologijos ateityje gali leisti paslaugų teikėjams kontroliuoti jų persiunčiamą informaciją¹⁰⁷.

Galiausiai, direktyvos 15 str. nustato bendros stebėjimo prievolės nebuvimą. Straipsnio 1d. teigiama, kad valstybės narės nenustato teikėjams nei bendros prievolės teikiant 12 – 14 str. reglamentuojamas paslaugas stebėti informaciją, kurią jie perduoda arba saugo, nei bendros prievolės aktyviai domėtis faktais arba aplinkybėmis, rodančiomis nelegalią veiklą. Tuo tarpu direktyvos preambulės 48 str. nurodoma, jog ši direktyva iš valstybių narių neatima galimybės reikalauti, kad paslaugų teikėjai, internete pateikiantys paslaugas gavėjų perduotą informaciją, laikytųsi išsipareigojimų, kurių galima pagrįstai tikėtis ir kurie nurodyti nacionalinėje teisėje, su informacija elgtis rūpestingai tam, kad būtų atskleista tam tikrų rūšių neteisėta veikla ir užkirstas jai kelias. Matome, kad šios dvi nuostatos akivaizdžiai viena kitai prieštarauja. Dauguma autorių, analizuojantys tarpinių paslaugų teikėjų atsakomybės reglamentavimą Elektroninės komercijos direktyvoje, atkreipia dėmesį į šią koliziją¹⁰⁸. Nors tokia kolizija direktyvoje yra visiškai akivaizdi, mano nuomone, 15 str. nuostata yra pateisinama nors praktiniais sumetimais, kadangi stebėti milijonus interneto puslapių yra neįmanoma užduotis, be to, tai galėtų būti interneto kainos išaugimo priežastimi, kurią šiuo metu valstybės narės kaip tik siekia kuo labiau padaryti prieinamą, o masinė interneto kontrolė nėra ir negali būti Elektroninės komercijos direktyvos tikslas. Dar daugiau, yra nustatyta, kad blokavimo ir filtravimo technologijos šiandien dar nėra tokios efektyvios, kad atliekant pagrindinę užduotį, tuo pačiu metu nebūtų užblokuota niekaip nepažeidžianti įstatymus medžiaga. Taigi šių klausimų reglamentavimas turi vystytis sutinkamai su technologijų raida.

¹⁰⁷ Žr. 49. P. 373.

¹⁰⁸ Aut. past.: t.y. autoriai J. Hornle, G. Pearce, N. Platten, R. Juliá-Barceló, K. J. Koelman ir kt.

Apibendrinant magistro baigiamojo darbo dalį, nagrinėjančią Direktyvą 2000/31/EB dėl kai kurių informacinės visuomenės paslaugų, ypač elektroninės komercijos teisinių aspektų vidaus rinkoje, svarbu prisiminti, kad, viena vertus, tai yra svarbiausias teisės aktas ES lygiu reglamentuojantis elektroninę komerciją, tačiau, kita vertus, kaip parodė analizė, dar nemažai šiame reglamentavime iškyla probleminių klausimų, kurie, mano manymu, reikalauja peržiūrėjimo. Visų šių svarbių elektroninės komercijos probleminių aspektų išsąmoninimas yra būtinas, siekiant efektyvaus direktyvos įgyvendinimo kiekvienoje valstybėje narėje ir optimalaus šios srities santykių įtvirtinimo.

3. ELEKTRONINĖS KOMERCIJOS REGLAMENTAVIMO LIETUVOJE PROBLEMOS

Pažymėtina, kad elektroninės komercijos reglamentavimas Lietuvoje susiduria kol kas su ypač didelėmis kliūtimis. Tai lemia daugybę priežasčių, o svarbiausia šio darbo kontekste yra esamos teisinės bazės esminių trūkumų analizė. Dėl ribotos darbo apimties apsiribosime pagrindinių teisės aktų šioje srityje nagrinėjimu, pradedant Civiliniu kodeksu, baigiant poįstatyminiais teisės aktais bei apžvelgiant Lietuvos teismų praktiką. Keltinas klausimas, ar apskritai Lietuvoje šiuo metu egzistuoja efektyvi elektroninei komercijai teisinė bazė?

Naujasis Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas (toliau – CK) įsigaliojo nuo 2001 m. liepos 1 d.¹⁰⁹ Pirmiausia apžvelkime bendrąsias CK nuostatas, kurios svarbios elektroninės komercijos reglamentavimui. Jo 1.71 str. 2d. teigiama, kad sandoris, kuriam įstatymai nenustato konkrečios formos, laikomas sudarytu, jeigu iš asmens elgesio matyti jo valia sudaryti sandorį (konkliudentiniai veiksmai). Tokia nuostata yra pakankamai lanksti ir iš esmės pripažįstanti sandorių sudarymą elektronine forma, taip nepažeidžiant svarbaus sutarčių laisvės principo, o kartu pripažįstant technologinio neutralumo principą, kuris yra vienas iš pamatinių elektroninės komercijos reglamentavime ir reiškiantis, kad elektroniniai kontraktai negali būti vertinami kitaip, nei sudarytieji tradicinėmis priemonėmis.

Žinoma, tam tikrais atvejais yra būtinos imperatyvios normos dėl sandorio formos, pvz., privalomos rašytinės arba notarinės formos nustatymas. Toks yra CK 1.73 str., kuriame išdėstytas nebaigtinis sąrašas atvejų, kada sandoriai turi būti rašytinės formos. Tačiau mus ypač domina 1.73 str. 2d., nustatantis, jog rašytinės formos dokumentui prilyginami pasirašyti dokumentai, perduoti telegrafinio, faksimilinio ryšio ar kitokiais telekomunikacijų galiniais įrenginiais, jeigu yra užtikrinta teksto apsauga ir galima identifikuoti parašą. Praktiškai taip pat yra formuluojama CK 6.192 str. 2d. Teisingai pastebi M. Civilka, kad iš šios nuostatos nėra aišku, ar jos formuluotė apima ir sandorius, sudaromus globaliuosiuose tinkluose, tokiuose kaip internetas, kadangi priėjimas prie interneto galimas ne tik per galinius telekomunikacinius įrenginius¹¹⁰. Visgi šiai iškeltai abejonei paprieštaraujama CK komentare, kur pažymima, kad rašytinei sandorio formai prilyginama ir sutarčių sudarymas internetu¹¹¹. Taigi, galinės įrangos buvimo nuostata sukelia neapibrėžtumą dėl jos vertinimo ir reikalauja koreguojančio paaiškinimo, kad neliktų abejonės dėl sandorių sudarymo internete galimumo.

¹⁰⁹ Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

¹¹⁰ Žr. 17. P. 99.

¹¹¹ Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga: bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2001. P. 169.

Elektroninei komercijai svarbus yra 1.76 str. 2d., kuriame nurodoma, kad jei sandoris buvo sudarytas panaudojant telekomunikacijų galinius įrenginius, tai visais atvejais privalo būti pakankamai duomenų sandorio šalims nustatyti. Jeigu tokių duomenų nėra, šalys, kilus ginčui, negali remtis liudytojų parodymais sandorio sudarymo faktui įrodyti. Įdomu šią nuostatą palyginti su minėta 1.73 str. 2d., kurioje yra būtinos dvi sąlygos tam, kad sandoris būtų laikomas sudarytu rašytine forma:

1. teksto apsaugos užtikrinimas, ir
2. asmens parašo identifikavimas.

Taip pat formuluojama ir 6.192 str. 2d., tačiau 1.76 str. 2d. yra nurodoma tik vienas reikalavimas – pakankamas duomenų sandorio šalims nustatyti buvimas. Pažymėtina, jog pastarasis straipsnis reglamentuoja tik rašytinės formos sandorių pasirašymą, be to, jis nustato ir procesinę sankciją.

Analizuotina, ar galima sudaryti elektroniniu būdu sandorį, kuriam įstatymas reikalauja notarinės formos. LR Notariato įstatymo 32 str. teigiama, kad notaro tvirtinami sandoriai (ir kiti dokumentai) pasirašomi dalyvaujant notarui. Jeigu sandoris pasirašytas ne notaro akivaizdoje, pasirašęs asmuo turi asmeniškai patvirtinti, kad sandorį pasirašė jis¹¹². Matome, kad atsakymas į iškeltą klausimą yra neigimas. Nors naudojantis telekomunikacijų galiniu įrenginiu (pvz., internetu) laikantis nustatytos tvarkos (esant galimybei identifikuoti sandorį sudariusius asmenis ir esant teksto apsaugai, toks rašytinis sandoris ir būtų sudarytas – jis negaliotų, taip pat tokių dokumentų teismas nepripažintų rašytiniais įrodymais, kuriais įrodomas sandorio sudarymas ar vykdymas¹¹³. Pabrėžtina, kad šiuo klausimu literatūroje yra išsakomi skirtingi požiūriai, tačiau ir svarbiausi teisės aktai elektroninėje komercijoje leidžia daryti išimtis (pvz., 2000/31/EB Direktyvos 9 str. 2d.).

Be išnagrinėtų svarbių elektroninei komercijai bendrųjų CK nuostatų svarbios yra kai kurios, esančios LR Civilinio proceso kodekse (toliau – CPK)¹¹⁴, užtikrinančiam CK įgyvendinimą. CPK 177 str. yra nustatomos leistinos įrodinėjimo priemonės (2d.): šalių ir trečiųjų asmenų paaiškinimai, liudytojų parodymai, rašytiniai įrodymai, daiktiniai įrodymai, apžiūrų protokolai ir ekspertų išvados. Kyla klausimas dėl elektroninių įrodinėjimo priemonių, kadangi jos nėra aiškiai nustatomos minėtame straipsnyje.

¹¹² Lietuvos Respublikos notariato įstatymas // Valstybės žinios. 1992, Nr. 28-810.

¹¹³ Informacinės visuomenės plėtros komitetas prie LR Vyriausybės. LR teisės aktų, sudarančių kliūtis elektroninės komercijai plėtrai, studija. Vilnius, 2003 // <http://www.ivpk.lt/projektai/kliutis.doc>; prisijungimo laikas: 2004-11-02.

¹¹⁴ Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.

Įdomu, kad šiuo klausimu yra pasisakęs Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2000 m. byloje P. Beliackas v. UAB „Sabina“¹¹⁵. Šioje byloje buvo pripažinti faksimiliniai dokumentai leistina įrodinėjimo priemone, o tokia teisinė galia negali būti paneigiama vien tik dėl to, kad dokumentas yra duomenų pranešimo formoje bei perduodamas telekomunikacijų tinklais. Mano nuomone, teismų vaidmuo labai išauga esant akivaizdžiam teisinio reglamentavimo elektroninės komercijos srityje trūkumui, tačiau negali jo pakeisti tada, kai Lietuva yra kontinentinės teisės valstybė; o išdėstyti aukščiau CK kai kurių nuostatų neaiškumai reikalauja atitinkamų CK pataisų/papildymų.

Svarbus dokumentas, deja, taip ir likęs neįgyvendintas, yra 1999-2001 m. parengtas LR elektroninės prekybos įstatymo projektas¹¹⁶. Suprasta, jog įstatymo normų, reguliuojančių įprastai sudarytas sutartis, dažnai nepakanka elektronine forma sudaromų sutarčių teisiniam reglamentavimui bei elektroninės komercijos teisiniam pripažinimui¹¹⁷. Nagrinėjamame kontekste dėmesys krypta į trečiąjį projekto skirsnį, kuriame nustatyta, kad elektroninis duomenų pranešimas turi tokią pat teisinę galią kaip ir rašytinis dokumentas, jis nepraranda teisinės galios vien dėl to, kad informacija jame yra pateikta elektronine forma, be to, jis yra leistina įrodinėjimo priemone teisme. Taigi matome, kad čia yra įtvirtintas elektroninio duomenų pranešimo įrodomosios galios principas. Manau, tokio įstatymo įsigaliojimas būtų dalinai išsprendęs problemas dėl tokių aiškių teisės normų trūkumo CK bei CPK.

2001 m. rugpjūčio 17 d. buvo patvirtintos Daiktų perdavimo ir paslaugų teikimo, kai sutartys sudaromos naudojant ryšio priemones, taisyklės¹¹⁸. Jos buvo priimtos įgyvendinant CK 6.366 str. 2 d. Šios taisyklės reglamentuoja gana siaurą sritį – vartojimo sutartis, kada viena iš sutarties šalių, t.y. pirkėjas yra vartotojas, - fizinis asmuo, tačiau neapima juridinių asmenų sudaromų sutarčių, be to, kitų, ne vartojimo sutarčių.

Lietuva, besirengdama narystei Europos Sąjungoje, buvo įsipareigojusi įgyvendinti Elektroninės komercijos direktyvą 2000/31/EB nacionalinėje teisės sistemoje. Ryšium su tuo, 2002 m. balandžio 10 d. LR Ūkio ministras įsakymu patvirtino Kai kurių informacinės visuomenės paslaugų, ypač elektroninės komercijos, veikimo vidaus rinkoje reglamentą (toliau –

¹¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. gegužės 29 d. nutartis byloje R. Beliackas prieš UAB “Sabina” (3K-3-619/2000 m.) // <http://ovada.tic.lt/lat/nutartis.aspx?id=18657>; prisijungimo laikas: 2004-11-03.

¹¹⁶ Žr. 11.

¹¹⁷ Lietuvos Respublikos elektroninės prekybos įstatymo projekto aiškinamasis raštas // http://www3.lrs.lt/pls/inter/www_viewer.viewdoc?p_int_tekst_id=7679&p_int_tv_id=855; prisijungimo laikas: 2004-11-02.

¹¹⁸ Žr. 10.

reglamentas)¹¹⁹. Tačiau iškyla kelios ypač svarbios šio reglamento probleminės pusės: įgyvendinimo forma bei kai kurių nuostatų prieštarumas. Tai bus išeities taškai tolesnei analizei.

Kalbant apie Direktyvos 2000/31/EB įgyvendinimo Lietuvos teisėje problemą, iš karto kyla klausimas, ar ministro įsakymas yra pakankama forma tokio svarbaus teisės akto įgyvendinimui? Kaip pažymėta 1994 m. sausio 19 d. LR Konstitucinio Teismo nutarime poįstatyminiu aktu „realizuojamos įstatymo normos, tačiau toks teisės aktas negali pakeisti paties įstatymo ir sukurti naujų bendro pobūdžio teisės normų, kurios savo galia konkuruotų su įstatymo normomis“¹²⁰. Ši citata, mano manymu, geriausiai išryškina problemos rimtumą. Juk analizuojamas reglamentas išties sukuria naujas bendro pobūdžio normas, be to, juo nerealizuojamos jokio LR įstatymo normos. Taigi tai yra akivaizdus prieštaravimas visai norminių teisės aktų hierarchijai: turinio ir formos tarpusavio prieštaravimas. Nuostatos, esančios reglamente turi turėti įstatymo formą. Šiuo atveju Lietuva „išsiskyrė“ iš kitų ES valstybių narių, kuriose buvo priimti atskiri įstatymai¹²¹, civiliniai kodeksai papildyti naujais skyriais. Apskritai direktyvos įgyvendinimas valstybėse narėse truko ilgiau nei planuota, tačiau tai susiję su jos reglamentuojamu plačiu teisinių klausimų spektru, reikalaujančiu didelio įdirbio, o Lietuva, pasirinkdama greičiausią kelią, mano manymu, vis dėlto suklydo, kadangi netinkama forma yra pakankama priežastis teisės akto negaliojimo įrodymui.

Įdomų pastebėjimą daro D. Sauliūnas teigdamas, kad dokumentui suteiktas reglamento pavadinimas klaidina, kadangi gali kilti sąsajų su ES institucijų priimamais reglamentais, kurių teisinė galia yra prilyginama „ES įstatymų“ galiai, jie yra tiesiogiai ir visa apimtimi taikomi ES valstybėse narėse teisės aktai. Jo manymu, turėjo būti suteiktas įprasto tokiais atvejais – Tvarkos pavadinimas¹²². Taipogi atkreiptinas dėmesys, jog reglamento pavadinime vartojamas terminas „vidaus rinka“ kelia klausimą, apie kokią rinką kalbama. Šis terminas paprasčiausiai buvo paimtas iš Direktyvos 2000/31/EB pavadinime vartojamo vidaus rinkos (angl. *internal market*) termino, kuris, be abejo, reiškia ES vidaus rinką. Vargu ar apskritai pateisinamas šio termino „pasiskolinimas“ iš direktyvos, juk Lietuvos rinka yra vieninga, o reglamento pavadinime vartojamas terminas jokių būdu negali būti analogiškas ES vidaus rinkos prasmei. Tai yra dar keli aspektai, įrodantys reglamento teisinį netobulumą.

¹¹⁹ Žr. 9.

¹²⁰ Pagal: T. Birmontienė. Lietuvos konstitucinės teisės šaltiniai // Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002. P. 81.

¹²¹ Aut. past.: pvz., Ispanija priėmė IVP ir elektroninės komercijos įstatymą (Ley de servicios de la sociedad de la información y de comercio electrónico) // http://www.setsi.mcyt.es/legisla/internet/ley34_02/sumario.htm; prisijungimo laikas: 2004-11-03.

¹²² D. Sauliūnas. Elektroninė komercija: Lietuvos teisės derinimo su Europos Sąjungos teise probleminiai aspektai // Jurisprudencija. 2003, t. 44(36). P. 91.

Griežta, bet reikia pripažinti, visiškai teisinga kritika nagrinėjamo reglamento atžvilgiu, yra išdėstyta neseniai priimtoje LR Informacinės visuomenės paslaugų įstatymo koncepcijoje¹²³. Nurodoma, kad ne visos Elektroninės komercijos direktyvos nuostatos perkeltos į reglamentą: jame nenustatytos valstybių narių pareigos ir teisės prižiūrint valstybės narės teritorijoje teikiamas IVP, nenumatytas valstybių narių bendradarbiavimo IVP klausimais su ES institucijomis ir tarpusavyje mechanizmas. Su šia kritika pereiname prie reglamento turinio problematiškiausių aspektų.

Paminėtina, kad ne vienintelis trūkumas yra ne visų direktyvos nuostatų neperkėlimas, bet ir nėra nustatoma jokių svarbių papildomų nuostatų, padedančių efektyviau įgyvendinti Elektroninės komercijos direktyvą Lietuvos teisės sistemoje. Dėl to nagrinėjamas reglamentas labiau primena netobulą direktyvos vertimą. Tuo tarpu, kaip pažymima Pirmojoje ataskaitoje dėl direktyvos įgyvendinimo¹²⁴, valstybės narės ne tik turėjo patikrinti ir pakeisti egzistuojančius įstatymus, bet kai kurios valstybės įtraukė papildomas nuostatas, kurios nebuvo reglamentuojamos direktyvos: nuorodų ir paieškos sistemų teikėjų atsakomybė, išpėjimas bei išankstinė procedūra dėl neteisėto turinio, IVP teikėjų registracijos reikalavimai, filtravimas ir pan. Deja, reglamentas nesiima jokių klausimų papildomo reglamentavimo, einant lengviausiu – nuostatų perrašymo keliu.

Aukščiau nurodyto teiginio pavyzdys yra reglamento 16 punktas. Jame perrašytos Elektroninės komercijos direktyvos nuostatos dėl sutarties sudarymo momento. Tai nėra gerai, kadangi direktyvos rengėjai siekė pateikti tik bendriausius elektroninių kontraktų sudarymo bruožus (nediskriminavimo principą, technologijų neutralumą ir pan.), valstybėms narėms pačioms suteikiant galimybę savo nacionalinėje teisėje detalizuoti elektroninių kontraktų sudarymą, jo stadijas ir pan.¹²⁵. Belieka apgailestauti, jog šia galimybe pasinaudota nebuvo, o kartu ir neišspręstas klausimas dėl elektroninių kontraktų sudarymo momento. Juo labiau, kad Lietuvos teisės sistemoje apskritai nėra aiškaus šio klausimo sprendimo. O CK 6.181 str. 1d. nuostata, kad sutartis laikoma sudaryta nuo to momento, kai oferentas gauna akceptą, jeigu sutartyje nenustatyta ko kito, yra pernelyg bendra ir nspecifikuota elektroninių sutarčių atžvilgiu. Pritartina, jog sutarčių elektronine forma sudarymo laiko klausimas turėtų būti papildomai reglamentuotas LR teisės aktuose, smulkiai nustatant elektroninio duomenų pranešimo gavimo laiką¹²⁶. Nors ir neišgaliojo Elektroninės prekybos įstatymo projektas, jame buvo aiškiai nustatyta, kad jei sudarytojas ir adresatas nesusitaria kitaip, elektroninio duomenų pranešimo gavimo laikas yra tas, kai elektroninis duomenų pranešimas

¹²³ Žr. 12.

¹²⁴ Žr. 62.

¹²⁵ M. Civilka. Lietuva jau perkėlė ES Elektroninės komercijos direktyvą į savo teisinę sistemą // publikuota Delfi portale: <http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=965702>; prisijungimo laikas: 2004-10-30.

¹²⁶ D. Štītis. Tarptautinių dokumentų elektroninės komercijos klausimais nuostatos ir jų įgyvendinimas Lietuvoje // Jurisprudencija. 2002, t. 33(25). P. 139.

pasiekia adresatą (yra užregistruotas adresato ar jo paskirtoje informacinėje sistemoje (11 str. 3d.). Panašiai formuluojama ir UNCITRAL Pavyzdiniame elektroninės komercijos įstatyme. Taigi aiškus gavimo laiko formulavimas padeda išvengti neapibrėžtumo elektroniniame sutarčių sudaryme.

Nors buvo analizuota tik keletas aspektų reglamento turinio atžvilgiu, kritikos galima skirti ir daugeliui kitų, kurių visų dėl ribotos darbo apimties neįmanoma išanalizuoti. Tačiau ši kritika pagrinde remiasi į pernelyg bendro pobūdžio reglamento normas, tokiu būdu praktiškai neįgyvendinant direktyvos atitinkamas nuostatas.

Remiantis tuo, kas išdėstyta, galima režienuoti, jog dabartinė Lietuvos teisinė bazė elektroninės komercijos srityje yra gana komplikauta: CK neapima kai kurių specifinių, bet ypač svarbių elektroninei komercijai aspektų, o įstatymo mes neturime. Analizuoti Elektroninės komercijos reglamento trūkumai byloja patys už save. Išvada yra tokia, kad dabar šioje srityje yra akivaizdi reglamentavimo spraga. Blieka tikėtis, kad ateityje bus imtasi teisinės bazės reformų. Juo labiau, kad išeitis, mano manymu, yra: analizuotų CK nuostatų pataisų bei papildymų priėmimas. Kaip alternatyva gali būti siūlomas specialaus Elektroninės komercijos įstatymo (tinkama šiems santykiams teisės akto forma) priėmimas, tačiau autoriaus nuomone ir remiantis išdėstyta Lietuvos patirtimi, tai būtų žingsnis atgal, o reikiamų reformų CK įvykdymas puikiai išspręstų dabartines problemas.

4. ELEKTRONINĖS KOMERCIJOS PRAKTIKA LIETUVOJE

4.1. Bendra apžvalga

Kaip žinoma, į internetą galima perkelti visus verslo procesus. Elektroninė prekyba praktiškai nesiskiria nuo tradicinio verslo, tačiau įprastiniai procesai atliekami elektroninėje erdvėje. Be abejo, elektroninė komercija nėra vien tik pirkimo-pardavimo sandoriai, tačiau gali būti sudaromi ir kt., pvz., licencijos. Visgi dėl ribotos darbo apimties buvo pasirinkta būtent elektroninės prekybos praktikos Lietuvoje analizė. Prieš ją pradėdant, reiktų trumpai apžvelgti faktorius, lemiančius elektroninės komercijos Lietuvoje vystymosi tempus bei kokybę.

Dabar remiantis 2004 m.¹²⁷ duomenimis, interneto vartotojų skaičius Lietuvoje yra apie 24%. Galima neabejoti, kad šis skaičius didės, tačiau realybėje elektroninė komercija vis dar susiduria su dideliais sunkumais. Tai lemia ne tik, kaip parodė ankstesnė darbo dalis, ryškūs teisinio reglamentavimo trūkumai, bet ir kitos priežastys, kurios bus atskleistos vėliau. Atliktų 2004 m. tyrimų¹²⁸ skaičiai byloja, kad net 73% apklaustųjų negalėjo įvardinti nei vienos Lietuvos internete esančios parduotuvės. Net geriausiai žinomas lietuviškas interneto parduotuvės žino ne daugiau nei 10% apklaustųjų, iš jų tik 3% yra pirkę, o tik kiek daugiau nei 1% tai daro nuolatos. Matome, kad labai maža gyventojų dalis yra vartotojai elektroninės prekybos srityje (palyginimui: dar 2001 m. ES šalyse per internetą apsipirko apie 44% interneto vartotojų). Ši apklausa privertė atidžiau pažvelgti į Lietuvos elektronines parduotuves ir pabandyti surasti priežastis, lemiančias šiuos rodiklius.

Lietuvos rinka pasauliniame kontekste yra labai maža, tačiau nuo 2004 m. gegužės 1 d. ji tapo pilnateise ES valstybe nare. Verslui atsivėrė platesnės galimybės, remiantis įsisteigimo ir paslaugų teikimo principais. Atrodytų, tai ypač didelis iššūkis elektroninei komercijai, pasižyminčiai globalumu. Tuo pačiu Lietuvos prekybininkams, vykdančioms verslą elektroninėje erdvėje, atsirado sąlygos išplėsti jo apimtį į kitas valstybes. Tai užtikrinama EB Sutartimis, taip pat tai deklaruoja nagrinėta Direktyva 2000/31/EB (3str.), kt. teisės aktai. Lietuvos elektroninių parduotuvių pritaikomumą šiai galimybei atskleis sekančios dalies analizė. Narystė ES atitinkamai lėmė ir naujų žaidėjų šioje srityje atėjimą. Neseniai į palyginti mažą Lietuvos elektroninės prekybos rinką dėmesį atkreipė Prancūzijos kompanija „Nomatica“. Bendrovė nusprendė tai padaryti dėl jos ekonominio potencialo ir ypač dėl to, kad po šalies įstojimo į ES atsivėrė keliai prekybai¹²⁹. Taigi ES bendroji

¹²⁷ A. Zemdliauskaitė. Lietuvos interneto vartotojams nepakanka mažėjančių kainų // publikuota

¹²⁸ Elektroninę komerciją Lietuvoje stabdo motyvacijos ir informacijos stoka // publikuota Ebiz portale: www.ebiz.lt; prisijungimo laikas: 2004-10-24.

¹²⁹ Prancūzai veržiasi į Lietuvos elektroninės komercijos rinką // Lietuvos rytas, 2004 lapk. 8, Nr. 259. P. 12.

vidaus rinka suteikia daugiau galimybių tiek kitų valstybių narių, tiek ir Lietuvos kompanijoms, tačiau tolesnė analizė parodys, kad reta iš jų orientuojasi į daugiau nei savo įsisteigimo valstybės rinką.

Negali būti abejojama dėl vartotojų teisių apsaugos elektroninėje komercijoje svarbos. Elektroninės erdvės anoniminis pobūdis iškelia nemažai problemų, siekiant užtikrinti visapusišką vartotojų apsaugą. ES teisės aktuose, ypač Direktyvose 97/7/EB¹³⁰, taip pat analizuotoje 2000/31/EB yra įtvirtinami pateiktinos bendrosios informacijos reikalavimai ir nuostatos dėl elektroninėmis priemonėmis sudaromų sutarčių. Tačiau dar laukia didelis darbas šiuos teorinius reikalavimus įgyvendinant praktikoje. Su šia problema susiduria ne tik Lietuva, bet ir kitos valstybės. Vertingą tyrimą atliko Tarptautinė vartotojų organizacija (angl. *Consumers international organization*) 2001 m.¹³¹. Šio tyrimo metu buvo analizuotos įvairių pasaulio valstybių elektroninę prekybą vykdančių svetainių atitikimas teisės aktų nuostatomis. Deja, tyrimo rezultatai nebuvo labai džiuginantys. Panašus tyrimas ES mastu buvo atliktas 2002-2003 m.¹³² Šie rezultatai irgi parodė, kad, siekiant geresnės vartotojų apsaugos, turi būti atlikta dar daug patobulinimų elektroninių parduotuvių sistemose.

Nepaneigimas faktas, kad elektroninė komercija pasaulyje auga, lėtais tempais, bet vis dėlto vystosi ji ir Lietuvoje. Tačiau tai, kita vertus, iškelia naujų problemų, kurios ypač aktualios vartotojų apsaugos srityje. Matėme, kad šiuo klausimu tyrimai buvo atlikti tiek pasauliniu, tiek regioniniu – ES lygmeniu. Blieka apgailestauti, kad panašios analizės nebuvo atlikta Lietuvoje. Taigi, mano manymu, yra įdomu ir naudinga pažiūrėti, kokia Lietuvos vartotojo padėtis elektroninės komercijos kontekste. Tyrimui skirta sekanti dalis.

4.2. Vartotojo teisių apsauga elektroninėje komercijoje: tyrimas

Dėl ribotos darbo apimties buvo pasirinktas nagrinėti tik vienas elektroninės komercijos praktikos Lietuvoje aspektas – internetinės prekybos kokybė bei su tuo susijusi vartotojų teisių apsauga, remiantis minėtomis Direktyvomis 97/7/EB bei 2000/31/EB, o taip pat nacionaliniais teisės aktais: CK, LR vartotojų teisių gynimo įstatymu¹³³, poįstatyminiais teisės aktais (pvz., LR ūkio ministro įsakymas Dėl daiktų ir paslaugų teikimo, kai sutartys sudaromos naudojant ryšio

¹³⁰ Žr. 50.

¹³¹ “Should I buy?”, Shopping online 2001: an international comparative study of electronic commerce // http://www.consumersinternational.org/document_store/Doc33.pdf; prisijungimo laikas: 2004-11-05.

¹³² “Realities of the European online marketplace”, a study carried out by the European consumers centres // http://www.iaa.ie/downloads/eec_report.pdf; prisijungimo laikas: 2004-11-11.

¹³³ Lietuvos Respublikos vartotojų teisių gynimo įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr. I-657. Aut. past.: šis įstatymas yra suderintas su Direktyva 97/7/EB.

priemonės, taisyklių patvirtinimo¹³⁴). Tuo tikslu buvo išanalizuoti 18 lietuviškų elektroninių parduotuvių, prekiaujančių knygomis, muzikos prekėmis, kompiuteriais ir jų įranga, buitine technika bei smulkiomis namų prekėmis ar dovanomis, tinklalapiai¹³⁵. Atrodytų, kad tyrimo apimtis nėra didelė, tačiau atsižvelgiant į tai, kiek realiai Lietuvoje veikia elektroninių parduotuvių, - visiškai pakankama.

Tyrimo metu pirmiausia buvo analizuota svetainėje pateikiamos informacijos kokybė¹³⁶, įskaitant prekių pristatymo, grąžinimo sąlygų, privatumo ir saugumo, apmokėjimo bei kitos teisinės informacijos pateikimą, o taip pat informacija apie sutarčių sudarymą elektroninėmis priemonėmis. Dėl suprantamų priežasčių šiame magistro baigiamajame darbe buvo atsisakyta tirti, kaip realiai veikia tokių internetinių parduotuvių užsakomų prekių pristatymas, ar tikrai jos pakeičiamos reikalui esant kitomis ir pan., o apsiribota tik apie tai pateikiamos informacijos analize. Tirtų elektroninių parduotuvių tinklalapiai pasirinkti atsitiktinumo principu: tiek populiarūs, tiek mažai žinomi.

Jau kalbėta apie tai, kad ES plėtra sąlygojo galimybę Lietuvos kompanijoms, veikiančioms elektroninėje erdvėje, plėsti savo veiklą į didelę ir ekonomiškai stiprią ES rinką. Atrodytų, jog papildomai investavus į svetainės informacijos pritaikymą kitoms kalboms bei užtikrinus prekių pristatymą užsienyje, investicijos grįžtų pelno pavidalu. Visgi tyrimas parodė, kad tai visiškai negalioja Lietuvos elektroninėms parduotuvėms, kurios aiškiai orientuojasi tik į Lietuvos rinką. Tokią išvadą padaryti privertė faktas, kad iš visų 18 tyrime analizuotų parduotuvių, tik viena buvo pilnai pritaikyta kitoms rinkoms. Nežiūrint fakto, kad jos yra pateikiama tik viena alternatyvi kalba (anglų), tačiau ja galima gauti visą informaciją, liečiančią pardavimo sąlygas. Tokia informacija yra būtina darant išvadą, kad prekybininkas išties orientuojasi ir į užsienio rinką. Taigi tokių, atitinkančių šį reikalavimą, buvo tik viena (6%). Reikia pažymėti, kad dar dvi elektroninės parduotuvės teikė informaciją anglų ir/arba rusų kalbomis, tačiau vargu ar kita kalba pateikiamos informacijos apimtis įrodo kompanijos planus sieti verslą su kitomis valstybėmis, kadangi ši apimtis yra menka, paprastai tik pateikiama informacija apie kompaniją, bet ne būtinos bendrosios pardavimo sąlygos, pvz., garantijos sąlygos, privatumo bei saugumo politika ir kt. Taigi peršasi išvada, kad tokių parduotuvių elektroninis verslas neorientuotas į kitas nei Lietuvos rinkas, kadangi asmeniui, nemokančiam lietuvių kalbos ypatingai sunku, o gal ir neįmanoma būtų sudaryti sutartį.

Pažymėtina, kad tik keletas svetainių aiškiai nustatė, kad prekės pristatomos išimtinai Lietuvos teritorijoje. Palyginimui galima pasakyti, kad gerai žinomos ES kompanijos yra puikiai

¹³⁴ Žr. 10.

¹³⁵ Žr. Priedą (elektroninių parduotuvių, kurių tinklalapiuose pateikta informacija buvo tirta, internetinių adresų sąrašas).

¹³⁶ Aut. past.: tokios informacijos reikalavimai yra nustatyti Direktyvos 97/7/EB 4 str., 2000/31/EB 5 str., LR vartotojų teisių gynimo įstatymo 17 str.

pritaikiusios savo tinklalapius užsienio rinkoms: paprasta pasirinkti kalbą, paspaudus atitinkamos šalies vėliavos paveikslėlį, o pateikiama ta kalba informacija yra pilna iki pat sutarties sudarymo užbaigimo¹³⁷. Be abejo, tai kartu ir profesionalumo ir ekonominio pajėgumo klausimas, dėl ko Lietuvos tokio pobūdžio parduotuvėms dar daug teks išmokti. Kita vertus, negalima pamiršti ir problemų, kurias vartotojams sukelia užsienio kompanijos elektroninė prekyba. Tokios problemos susijusios su dažnai komplikuotomis garantinės priežiūros sąlygomis (ypač technikos prekių atveju), pagalba vartotojams, didesnės pristatymo kainos, o tai dažnai sulaiko vartotojus nuo pirkimo.

Nekelia abejonių tai, kad vartotojas turi teisę į išankstinę informaciją. Tai ypač tampa aktualu elektroninėje erdvėje, pasižyminčioje anonimiškumu. Vartotojas tik tada pasitikės elektronine parduotuve, kada tiksliai žinos, su kuo jis sudaro sutartį. Taigi lengvai turi būti gaunama informacija apie geografinį adresą, kuriuo įsisteigęs paslaugos teikėjas, paslaugos teikėjo rekvizitus, įskaitant jo elektroninio pašto adresą, kurie padėtų su juo greitai susisiekti ir tiesiogiai bei efektyviai bendrauti; jei paslaugos teikėjas užsiregistravęs įmonių ar panašiam viešajame registre, įmonių registrą, į kurį įrašytas paslaugų teikėjas, ir jo registracijos numerį ar analogišką identifikavimo priemonę tame registre (Direktyvos 2000/31/EB 5 str. 1d.). Panaši nuostata formuluojama Direktyvoje 97/7/EB bei LR ūkio ministro įsakyme Dėl daiktų pardavimo ir paslaugų teikimo, kai sutartys sudaromos naudojant ryšio priemones, taisyklių patvirtinimo.

Atliktame lietuviškųjų elektroninių parduotuvių tinklalapių tyrime paaiškėjo, kad pakankamai gerai yra įsisąmonintas reikalavimas nurodyti pardavėjo geografinį adresą. Tai padarė 17 svetainių (94%), o likusi viena svetainė nurodė tik pašto dėžutės numerį. Pažymėtina, kad jįsai jokiu būdu negali būti pakankamas, įgyvendinant geografinio adreso reikalavimą. 11 svetainių (61%) nurodė įmonės kodą. Pažymėtina, kad visose svetainėse buvo pateiktas telefono numeris pasiteirauti, o 16 svetainių (89%) pateikiamas ir elektroninio pašto adresas, tačiau tik 3 iš jų (17%) pateikiamas asmens, priimančio paklausimus, vardas ir pavardė. Matome, kad dar ne visos lietuviškos elektroninės parduotuvės gali užsitarnauti vartotojų pasitikėjimą.

Direktyvos 2000/31/EB 5 str. 2d. įtvirtinta, kad be kitų Bendrijos teise nustatytų reikalavimų, valstybės narės bent jau užtikrina, kad jeigu informacinės visuomenės paslaugose pateikiama nuoroda į kainas, jos turi būti nurodytos aiškiai ir nedviprasmiškai, ir ypač privalu nurodyti, ar į jas įskaičiuoti mokesčiai ir pristatymo išlaidos¹³⁸. Taigi pirkėjas dar prieš sutarties sudarymą turi turėti visą informaciją, liečiančią prekės kainą su mokesčiais, įskaitant pristatymo. Lietuvos elektroninių

¹³⁷ Pvz., Airijos kompanija "Ryanair", Italijos "Volareweb", "Meridiana", Prancūzijos "Nomatica" (jos svetainė išversta į 21 kalbą, jų tarpe ir lietuvių).

¹³⁸ Aut. past.: panašios nuostatos įtvirtinamos Direktyvos 97/7/EB 4 str. 1(c)d) d. bei LR vartotojų teisių gynimo įstatymo 17 str. 4(3)4) d.

parduotuvių tyrimas parodė, kad nė vienoje iš jų nebuvo iš karto pateikiama pilna kaina. Pageidautina, jog tokiu atveju būtų aiškiai išskirta nuoroda į puslapį, kuriame suprantamai išdėstoma informacija apie pristatymo kainą. Žinoma, tai nėra taip patogiu vartotojui kaip kad iš karto pateikiamos pilnos kainos, tačiau vis dar atitinka teisinius reikalavimus¹³⁹. Tačiau net 3 svetainėse iš 18 (17%) buvo kur kas lengviau sužinoti galutinę kainą imituojant pirkimą, nei kad surasti aiškią nuorodą į tokią informaciją; nors ji buvo pateikiama visose svetainėse, tačiau jos suradimas pareikalavo nemažai laiko. Vienoje elektroninėje parduotuvėje dauguma prekių buvo be kainų, o apie jas siūlyta teirautis telefonu. Kyla klausimas, ar tai suderinama su vienu iš esminių elektroninės komercijos privalumų: laiko taupymu. Pažymėtina, jog 2 svetainėse (11%) buvo sudarytos galimybės lengvai paversti pateiktą litais kainą į eurus bei JAV dolerius.

Gana svarbu yra vartotojui, perkančiam virtualioje parduotuvėje, žinojimas, kad reklamuojamą prekę galima įsigyti. Juk įmanoma situacija, kada sudaroma pirkimo-pardavimo sutartis, o tik po to jam pranešama, kad tos prekės apyvartoje nėra. Tokios situacijos iš tiesų gali atbaidyti potencialius pirkėjus. Pažiūrėjome, ar tokia informacija yra teikiama tirtų elektroninių parduotuvių svetainėse. Tyrimo rezultatai parodė, kad tik 2 (11%) buvo apskritai nurodyta, kad prekė yra apyvartoje, o vienoje iš jų (6%) buvo pateikiamas galimų įsigyti produktų skaičius. Pastarasis variantas yra idealus, suteikiantis išsamią apyvartos informaciją¹⁴⁰.

Kitas reikšmingas tyrimo aspektas – suteikiamos garantijos sąlygos. Deja, rezultatai nuviliantys: tik 3 svetainėse (17%) ji pateikiama, tačiau tik 1 tarp jų ji yra pilna: terminai, garantinės priežiūros taisyklės bei garantijos negaliojimo atvejai. Rezultatai, reikia pripažinti, stebina, juo labiau, kad nemaža dalis iš tirtų elektroninių parduotuvių prekiauja kompiuteriais, buitine ir kt. technika, kurios pirkimas, nežinant garantinės priežiūros sąlygų, vargu ar užtikrina vartotojo teises. Tai yra tema, į kurią būtina atkreipti dėmesį pardavėjams.

Reikia pripažinti, kad neblogai yra pateikiama informacija apie pristatymą. Jinai pateikiama net 16 iš 18 analizuotų svetainių (89%). Tokioje informacijoje pažymima, per kiek dienų bus pristatytos prekės (paprastai 1-3d.). Net 33% visų svetainių pateikė numatomą pristatymo laiką. Teisė pasirinkti pristatymo datą, atrodytų turėtų būti labiau populiari elektroninėse parduotuvėse, kurios orientuojasi į prekių-dovanų pristatymą. Ši prielaida pasitvirtino – kaip tik tokiose dviejose svetainėse buvo sudarytos sąlygos nurodyti pageidaujama pristatymo datą. Pažymėtina, kad daugiau nei pusė (56%) pateikia informaciją apie pristatymo metodą: nurodomas logistikos kompanijos

¹³⁹ Aut. past.: kartais kainų su įskaičiuotais pristatymo mokesčiais pateikimas būtų nelogiškas, kadangi net kelios kompanijos Lietuvoje taiko tokio mokesčio lengvatą, jei užsisakoma daugiau prekių.

¹⁴⁰ Žr. pvz., Prancūzijos kompanijos tinklalapį <http://www.nomatica.com>, kuriame tokios informacijos pateikimą galima laikyti pavyzdiniu.

pavadinimas, kartais net pateikiant nuorodą į jų svetainę. Taigi apskritai pristatymo informacija Lietuvos elektroninių parduotuvių tinklalapiuose nėra bloga, tačiau įdomu, kad tik 4 parduotuvės (22%) nurodė kaip yra skaičiuojami terminai – įskaitant nedarbo dienas ar ne. Taip pat tik 1 svetainė (6%) pateikė informaciją apie galimybę pasirinkti skubų pristatymą už papildomą mokestį.

Mokėjimo metodai lietuviškose elektroninėse parduotuvėse yra labai panašūs. Pirmiausia dėmesį atkreipia tai, kad tik labai retai yra priimami atsiskaitymai kreditinėmis kortelėmis – 4 parduotuvės (22%), nors dar dvejose buvo rasta informacija, jog greitai bus įdiegtas šis atsiskaitymo būdas. Priimamos populiariausios VISA ir Eurocard/Mastercard kreditinės kortelės, o vienoje buvo įmanoma atsiskaityti ir debetinėmis VB Visa Electron, VB banko bei VB Maestro kortelėmis. Tačiau kaip parodė tyrimas, dauguma virtualiųjų parduotuvių dar nėra įdiegę šio atsiskaitymo būdo. Kita vertus, negalima pamiršti, kad vis dar didelė vartotojų dalis vengia pateikti duomenis internete, baimindamiesi dėl savo banko kortelių saugumo. Šis klausimas bus analizuojamas vėliau, kalbant apie saugumo ir privatumo informacijos pateikimo praktiką. Be to, kreditinių kortelių savininkų skaičius Lietuvoje, palyginti su kitomis ES valstybėmis, dar yra labai nedidelis. Taigi kokie yra populiariausi atsiskaitymo už prekes būdai Lietuvos elektroninėse parduotuvėse? Tyrimas įrodė, kad jų yra 2: pavedimas per banką (17 svetainių arba 94%) bei atsiskaitymas grynais pinigais pristatymo metu (14 svetainių arba 78%). Taip pat labai išpopuliarėjo tokie elektroniniai bankiniai atsiskaitymo būdai kaip Hanza.net (56%), kiek mažiau VB Internet@s (11%), tačiau šiuo atveju reikia būti sudariusiam elektroninių paslaugų teikimo sutartį. Be to, viena elektroninė parduotuvė siūlė išankstinio apmokėjimo čekiu galimybę. Apskritai net 4 iš 18 (22%) svetainių siūlė po 4 apmokėjimo formas, o tik 2 (11%) siūlė vienintelį būdą.

Tarptautinė vartotojų organizacija, 2001 m. atlikusi elektroninės komercijos praktinį tyrimą¹⁴¹, vartotojams pataria vengti apmokėti už prekes prieš jų gavimą, ryšium su nustatyta visa eile problemų, susijusių su prekių pristatymu ir pinigų grąžinimu, tačiau, mano manymu, patikima elektroninė parduotuvė, kuri rūpinasi visapusišku informacijos saugumo pateikimo užtikrinimu, neturėtų kelti baimės atsiskaityti kredito kortele ar kita išankstinio mokėjimo forma. Pažymėtina, kad visos 4 parduotuvės, kuriose buvo įmanoma atsiskaityti kreditinėmis kortelėmis, pateikė informaciją, kad apmokėjimas vykdomas aptarnaujančių kredito institucijų saugiuosiuose puslapiuose, pvz., WordPay¹⁴². Tokios pateikiamos informacijos aktualumu neabejojama, kadangi

¹⁴¹ Žr. 131. P. 14.

¹⁴² Žr. tarptautinės sistemos, užtikrinančios atsiskaitymų kreditinėmis kortelėmis saugumą pačiomis moderniausiomis priemonėmis, tinklalapį internete <http://www.worldpay.com>.

tik tada bus įgijamas vartotojo pasitikėjimas. Tuo tikslu skatinamas kuo išsamesnis saugumo informacijos pateikimas¹⁴³.

Sekantis klausimas, dėl kurio svarbos negali būti diskutuojama, yra bendrosios pardavimo sąlygos (angl. *terms and conditions*). Jos turi būti pateiktos gavėjui aiškiai, suprantamai ir nedviprasmiškai prieš pateikiant užsakymą. Šiose sąlygose turi būti nurodoma visa informacija, būtina pagal įstatymus. Lietuviškųjų elektroninių parduotuvių tyrimas atskleidė akivaizdų šio reikalavimo įsisažinimo trūkumą. Žinoma, jog sudarant elektroninę sutartį, gavėjas turi visiškai suvokti jo sąlygas bei padarinius. Tai būtina dėl daugelio aplinkybių: gražinant prekes, atsisakant pačios sutarties per tam tikrą terminą, sprendžiant iškilusius ginčus ir pan. Pirkėjo supažindinimas su bendrosiomis pardavimo sąlygomis gali būti atliktas keliais būdais. Pirmas yra tada, kai jos automatiškai pilnu tekstu yra pateikiamos ekrane dar prieš sudarant sutartį, o antras, kai pateikiama nuoroda į šias sąlygas kartu su laukeliu, kurio pažymėjimas reiškia, kad sąlygos perskaitytos ir su jomis sutinkama. Tai iš esmės yra sutartys pagal standartines sąlygas; jos sudaromos bendram nevienkartiniam naudojimui ir kurias sudaro viena šalis, nederindama su kita¹⁴⁴. LR CK 6.185 str. 2d. įtvirtinama, kad sutarties standartinės sąlygos privalomos kitai šaliai tik tuo atveju, jeigu jai buvo sudaryta tinkama galimybė su tomis sąlygomis susipažinti. Ši nuostata tampa labai įdomi gautų tyrimo dėl lietuviškųjų svetainių rezultatų atžvilgiu.

Nė vienoje iš jų nebuvo pateikiamos bendros pardavimo sąlygos aiškiai ir pilnu tekstu, o tik vienoje buvo pateikiamos nuorodos į pristatymo ir garantinio aptarnavimo sąlygas kartu su laukeliu, kurio pažymėjimas reikštų, kad buvo su jomis susipažinta ir sutinkama. Be to, ir pastaruoju atveju gali būti keliamas klausimas, ar tokia informacija yra pakankama. Deja, tai yra tik dalis sąlygų, kurios privalo įeiti į bendrąsias pardavimo sąlygas. Vienoje svetainėje sutarties sudarymo metu pateikiamos nuorodos į apmokėjimo formas, gražinimą ir garantijas, tačiau be minėto pažymėjimo laukelio, o tai reiškia, kad nėra tinkamai sudaryta galimybė susipažinti su sutarties sąlygomis. Lietuviškosiose elektroninėse parduotuvėse teisinė informacija paprastai pateikiama skirtingose tinklalapio dalyse¹⁴⁵. Tačiau jos neįtvirtintos tokiu būdu, kad susipažinimas su jomis būtų privalomas sutarties sudarymo procese¹⁴⁶. Taigi, kaip parodė tyrimas, šis klausimas yra vienas iš labiausiai problematiškų.

¹⁴³ Aut. past.: pvz., nurodymas, kad naudojamas SSL (Secure Sockets Layer) protokolas, garantuojantis perdavimo saugumą, užkoduojan pateikiamus duomenis; reikalavimas pateikti CVV2 (CVC2) kortelės kodą ir pan. informacija.

¹⁴⁴ Žr. 109. 6.185 str. 1d.

¹⁴⁵ Aut. past.: paprastai tokiose dalyse kaip „Informacija“, „Pagalba“, „Dažniausiai užduodami klausimai“ ir pan.

¹⁴⁶ Žr. pvz., kaip pateikiamos bendrosios pardavimo sąlygos tinklalapiuose www.shopping.msn.com, www.ryanair.com, www.nomatica.lt.

Nagrinėtame LR ūkio ministro įsakyme Dėl daiktų pardavimo ir paslaugų teikimo, kai sutartys sudaromos naudojant ryšio priemones, taisyklių patvirtinimo 11p. yra nurodoma, kad sutarties sudarymo būdas turi leisti ištaisyti padarytas klaidas iki galutinio sutarties patvirtinimo. Tai reiškia atitinkamos technikos įdiegimą. Ji leistų pateikti puslapį su galutiniu sutarties variantu (visais susumuotais rezultatais), tačiau su galimybe ištaisyti klaidas bei atšaukti užsakymą. Tirtų elektroninių parduotuvių tinklalapiuose ši technika naudojama buvo tik 4 iš 18 (22%). Matome, kad tai dar viena sritis, reikalaujanti dėmesio, siekiant apsaugoti vartotojų teises. Juo labiau, kad žinomos ir užsitarnavusios vartotojų pasitikėjimą kitų šalių elektroninės parduotuvės plačiai naudoja šį būdą¹⁴⁷.

Privatumas ir asmens duomenų apsauga elektroninėje erdvėje yra platus ir svarbus klausimas, kurio visapusiškai analizei prireiktų kur kas didesnės nei šis darbas apimties. Todėl pabandydysime glaustai apžvelgti kai kuriuos praktinius problemos aspektus. Gaugelis netgi aršiausių asmens privatumo šalininkų pripažįsta, kad apsilankydami internete, mes tuo pačiu išreiškiame savo sutikimą ir savotišką susitaikymą su dalies savo asmeninio privatumo praradimu¹⁴⁸. Nors tai ir tiesa, tačiau vartotojui ypatingai svarbu yra būti tikram, kad jis saugiai perduoda savo asmeninę informaciją. Nacionaliniu lygiu reikšmingas šiame kontekste yra LR asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas¹⁴⁹, kurio 3 str. nustatomi bendrieji duomenų tvarkymo principai. Problema dėl informacijos apie asmens duomenų panaudojimą jau buvo atskleista Lietuvos kompiuterininkų sąjungos atliktame tyrime dėl Privatumo ir saugumo lietuviškame internete¹⁵⁰. Jo metu nustatyta, kad tik labai nedidelė dalis elektroninių parduotuvių (7%) vykdo Asmens duomenų apsaugos įstatymo reikalavimus.

Taigi tampa labai svarbiais keli klausimai: privatumo sąlygų pateikimas elektroninių parduotuvių svetainėse bei informacija, kurią pateikti reikalauja pardavėjas, siekiant sudaryti sutartį. Pažiūrėjome keliose tirtose iš 18 elektroninių parduotuvių svetainėse pateikiamos privatumo nuostatos. Jos didesne ar mažesne apimtimi įtvirtintos tik 6 tinklalapiuose (33%). Paprastai tai yra nurodymas, kad pateikta asmeninė informacija nebus skelbiama viešai, padovanota, perduota ar kitokiais būdais atiduota tretiesiems asmenims (išimtyms daromos pristatymo partneriams, t.y. pristatymo tarnyboms, paštui, kurie naudoja informaciją užsakymo įvykdymo tikslais. Be to, vienoje svetainėje pateikiama svarbi papildoma informacija: nuoroda, kad laikomasi LR asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo bei kad kompanija yra įregistruota Asmens duomenų valdytojų valstybės

¹⁴⁷ Žr. pvz., tinklalapius www.amazon.co.uk, www.calcioitalia.com.

¹⁴⁸ M. Civilka. Asmens duomenų apsaugos teisinis reguliavimas interneto kontekste

¹⁴⁹ Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas

¹⁵⁰ Privatumo ir saugumo lietuviškame internete tyrimas (I-mo etapo darbų rezultatai). Lietuvos kompiuterininkų sąjunga

registre. Antras klausimas: kokios informacijos reikalaujama? Adreso ar kreditinės kortelės (kai ja atsiskaitoma už prekes) numerio pateikimas būtinas, tačiau kita informacija, pvz., socialinio draudimo ar banko sąskaitos numerio reikalavimas, vargu ar yra pateisinamas. Šiuo klausimu tirtos internetinės svetainės yra pakankamai kokybiškos, kadangi reikalauja tik būtinų sutarčiai sudaryti informacijos. Kai kuriose tam tikros asmeninės informacijos pateikimas yra paliekamas vartotojo nuožiūrai, pažymint tokius langelius varnelėmis. Pabrėžtina, kad visgi vienoje svetainėje buvo reikalaujama pateikti asmens kodą.

Atliktas lietuviškų elektroninių parduotuvių svetainių tyrimas atskleidė nemažai probleminių aspektų vartotojų teisių apsaugos kontekste. Nors ir netobula, bet tam tikra šios srities teisinė bazė Lietuvoje egzistuoja, deja, ne visi įtvirtinti teisiniai reikalavimai yra įgyvendinami praktiškai. Šią problemą galėtų padėti išspręsti elgesio kodeksai, atliekantys dvigubą funkciją – tiek pardavėjų įpareigojimą, tiek skatinantys vartotojų pasitikėjimą elektronine komercija. Kitas svarbus momentas yra pasitikėjimo ženklų (angl. *trustmarks*) įdiegimas ir naudojimas. Jie suteikiami sertifikavimo įmonių tada, kai prekybininkas atitinka įtvirtintus standartus ir pastarasis tokiu atveju turi teisę naudoti pasitikėjimo ženklą savo tinklalapyje. Savaimė suprantama, jog šiuo atveju vartotojas labiau juo pasitikės. Mano nuomone, rekomenduotinas yra šių pasiūlymų praktinis pritaikymas ateityje Lietuvos elektroninėje komercijoje.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Atlikta elektroninės komercijos reglamentavimo problemų ir praktikos analizė leidžia padaryti išvadas bei pateikti pasiūlymus, kurie padeda geriau suvokti šią sritį reglamentuojančių teisės aktų netobulumus (ypač akivaizdžius Lietuvoje), bei būtų vertingi ne tik Lietuvos teisinės bazės reformoms, bet ir atskleistų elektroninės komercijos praktinio veikimo problemas ir tokiu būdu prisidėtų prie galimų sprendimo būdų suformulavimo.

Remiantis atlikta analize bei tyrimo rezultatais, daromos tokios išvados:

1. Vieningo elektroninės komercijos apibrėžimo nėra. Jos pagrindu tapo apsikeitimas elektroniniais duomenimis (EDI), tačiau šiandien tai negali būti tapatinama su pačia elektronine komercija, kuri yra dinamiško pobūdžio, todėl ir jos samprata laikui bėgant keičiasi.
2. Nepaisančiai valstybių sienų elektronei komercijai ypač svarbūs tampa tarptautinių organizacijų ir institucijų formuluojami pasauliniai šios srities standartai, kurie nubrėžia pamatines kryptis regioniniam ir nacionaliniam reglamentavimui.
3. 1996 m. UNCITRAL Pavyzdinis elektroninės komercijos įstatymas, nors ir nesantis įpareigojamojo pobūdžio, yra reikšmingas žingsnis valstybėms kuriant elektroninės komercijos teisinę bazę. Jis įteisina elektroninę dokumentų ir sutarčių sudarymo formą.
4. 2000 m. Elektroninės komercijos direktyva yra svarbiausias šios srities teisės aktas Europos Sąjungoje, prisidedantis prie jos perėjimo į aukštesnio lygio ekonomiką, paremtą žiniomis.
5. Vienas iš Direktyvos 2000/31/EB probleminių aspektų yra preambulės 23d. prieštaravimas 1 str. 4d. (joje nurodyta, kad direktyva nenustato papildomų privatinės tarptautinės teisės taisyklių). Kolizija yra ir tarp Direktyvos 15 str. 1d. (bendros stebėjimo prievolės nebuvimas) ir preambulės 48d. Šios kolizijos palieka neatsakytus klausimus, prieštaraujančius vieningai direktyvos struktūrai.
6. Nors direktyvos 1 str. 5d. aiškiai įvardijamos sritys, kurioms ji netaikoma, tačiau teismų praktika įrodė, kad kai kurios iš jų reikalauja persvarstymo dėl efektyvesnio reguliavimo, kuris būtų, esant galimybei taikyti elektroninės komercijos direktyvos nuostatas.
7. Viena iš centrinių dalių Direktyvoje 2000/31/EB yra kilmės šalies taisyklė, sauganti laisvo paslaugų judėjimo principą. Kilmės šalies principas gali būti suvaržytas tik esant tiksliai nustatytoms sąlygoms. Skirtingi nacionaliniai režimai negali būti draudimo teikti informacinės visuomenės paslaugas priežastimi.
8. Elektroninės komercijos direktyvos tikslas nėra vienašališkai uždrausti neužsakytus komercinius pranešimus, tačiau ji nustato jiems keliamus reikalavimus. Šios nuostatos priėmimo būtinybė evoliucionavo sutinkamai su problemos išaugimu.

9. Direktyva įtvirtina elektroninių sutarčių pripažinimą, kurio „pareikalavo“ naujųjų informacinių technologijų paplitimas.
10. Problematiškiausias tarpinių paslaugų teikėjų atsakomybę reglamentuojančių direktyvos straipsnių tarpe yra 14 str., apimantis informacijos pateikimo internete atvejus. Būtinai išankstinės procedūros nustatymas, kadangi esamas reglamentavimas gali sudaryti sąlygas kilti tam tikros informacijos panaikinimo piktnaudžiavimui. Problema aktuali ir nacionaliniu lygiu, ypač atsižvelgiant į neteisėtą ir žalingą turinį internete.
11. Elektroninės komercijos reglamentavimas Lietuvoje šiuo metu yra labai komplikotas. LR Civilinis kodeksas iš esmės pripažįsta sutarčių sudarymą elektronine forma, tačiau jame nėra įtvirtinti specifiniai, bet ypač svarbūs šiai sričiai teisiniai aspektai.
12. Neįgyvendintas LR elektroninės prekybos įstatymo projektas, kurio normos reguliuotų elektronines sutartis bei įtvirtintų elektroninių duomenų pranešimų įrodomąją galią, būtų nors iš dalies išsprendęs tokių normų trūkumo CK bei CPK problemas.
13. Direktyvai 2000/31/EB įgyvendinti nacionalinėje teisės sistemoje 2002 m. LR ūkio ministro įsakymu patvirtintas Kai kurių informacinės visuomenės paslaugų, ypač elektroninės komercijos, teikimo vidaus rinkoje reglamentas yra kritikuotinas dėl dviejų priežasčių: netinkama įgyvendinimo forma bei kai kurių nuostatų prieštaravimas.
14. Lietuviškų elektroninių parduotuvių tinklalapiuose pateikiamos informacijos tyrimas atskleidė šio elektroninės komercijos praktinio aspekto problemiškumą bei reikalavimų, įtvirtintų teisės aktuose, praktinį ignoravimą.

Pagal pateiktas aukščiau išvadas galima būtų suformuluoti tokius pasiūlymus Lietuvos Respublikos teisės aktų leidėjams:

1. Atsižvelgiant į tai, kad LR CK kai kurios nuostatos yra pernelyg bendro pobūdžio elektroninės komercijos santykių prasme, yra būtinos jų pataisos/papildymai (pvz., 1.73 str. 2d. ir 6.192 str. 2d.). Reikiamų reformų CK įvykdymas puikiai išspręstų dabartines problemas.
2. Peržiūrėjimo reikalauja ir keletas LR Civilinio proceso kodekso nuostatų, pvz., 177 str. Šiuo atveju būtina elektronines įrodinėjimo priemones pripažinti leistinomis.
3. Kai kurių informacinės visuomenės paslaugų, ypač elektroninės komercijos, teikimo vidaus rinkoje reglamento atskleisti trūkumai yra pakankamas pagrindas jo panaikinimui.
4. Kaip alternatyva gali būti siūlomas specialaus Elektroninės komercijos įstatymo (tinkama šiems santykiams teisės akto forma) priėmimas, tačiau autoriaus nuomone, remiantis nesėkminga Lietuvos patirtimi bandant priimti tokį teisės aktą, tai būtų tartum žingsnis atgal.

Tyrimo dėl informacijos, pateikiamos Lietuvos elektroninių parduotuvių svetainėse rezultatai leidžia suformuluoti prekybininkams, veikiantiems elektroninėje erdvėje, siūlymus, kuriuos būtų galima pritaikyti praktikoje ir kurie skatintų vartotojų teisių apsaugą elektroninėje komercijoje, o kartu ir pasitikėjimą ja. Tai būtų šie pasiūlymai:

1. Skatintinas Lietuvos kompanijų elektroninio verslo orientavimas į užsienio rinkas, ypač po įstojimo į Europos Sąjungą. Šiam tikslui pasiekti būtina pritaikyti svetainėje pateikiamą informaciją bei užtikrinti prekių pristatymą užsienyje.
2. Būtina aiškiai nurodyti teikėjo rekvizitus: jo geografinį adresą (pašto dėžutės numeris nėra pakankama), įmonės kodą, telefono numerį ir elektroninio pašto adresą. Šie reikalavimai dar nėra labai gerai įgyvendinami praktikoje, tačiau reikia įsisąmoninti, kad tik tada vartotojas pasitikės elektronine parduotuve, kada jis tiksliai žinos, su kuo sudaroma sutartis.
3. Prekių ar paslaugų kainos privalo būti pateiktos aiškiai bei nurodant, ar į jas įskaičiuoti mokesčiai ir pristatymo išlaidos. Pastarajai informacijai turi būti skirta lengvai surandama nuoroda.
4. Šiuo metu labai mažoje dalyje elektroninių parduotuvių svetainėse įmanoma sužinoti apie prekės buvimą apyvartoje. Rekomenduotinas tikslus tokios informacijos pateikimas.
5. Būtina nurodyti tinklalapyje garantijos sąlygas. Tai ypač aktualu kompanijoms, prekiaujančioms elektroninėje erdvėje kompiuteriais, buitine ar kt. technika.
6. Siūloma, kad prekių pristatymo informacija apimtų ne tik pristatymo terminą, bet ir numatomą laiką, pristatymo kompanijos pavadinimą, terminų skaičiavimo taisyklės bei galimybę pasirinkti skubų pristatymą už papildomą mokestį.
7. Skatintinas atsiskaitymo kreditinėmis ar kitomis bankinėmis kortelėmis įdiegimas. Tačiau kartu su šia iniciatyva turi būti sprendžiamas banko kortelių duomenų saugumo klausimas. Rekomenduotina pateikti kuo išsamesnę informaciją apie tai, jog apmokėjimas vykdomas aptarnaujančių kredito institucijų saugiuosiuose puslapiuose, be to, reikia spręsti klausimą dėl tinkamo atsakomybės paskirstymo tarp banko ir vartotojo.
8. Tyrimas įrodė, kad problematiškiausia lietuviškų elektroninių parduotuvių tinklalapių dalis yra bendrosios pardavimo sąlygos. Būtina kuo greičiau įsisąmoninti tokios teisinės informacijos privalomo pateikimo prieš sudarant sutartį svarbą.
9. Rekomenduotina įdiegti tinklalapiuose techniką, leidžiančią pateikti puslapį su galutiniu sutarties variantu, bet su galimybe ištaisyti klaidas ar atšaukti užsakymą.
10. Privaloma laikytis duomenų apsaugą reglamentuojančių teisės aktų reikalavimų. Taigi svarbi tampa privatumo nuostatų informacija. Taip pat negali būti reikalaujami platesni, nei būtina sutarčiai sudaryti, duomenys.

11. Skatintinas elektroninės komercijos srities elgesio kodeksų priėmimas (svarstyti Pavyzdinio kodekso priėmimas) bei pasitikėjimo ženklų, suteikiamų tik tomis kompanijoms, kurios atitinka nustatytus griežtus standartus, įdiegimas.

NAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminė medžiaga

1. Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
2. Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.
3. Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas // Valstybės žinios.
4. Lietuvos Respublikos notariato įstatymas // Valstybės žinios. 1992, Nr. 28-810.
5. Lietuvos Respublikos vartotojų teisių gynimo įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr. I-657.
6. LR Vyriausybės nutarimas dėl LR informacinės visuomenės paslaugų įstatymo koncepcijos patvirtinimo // Valstybės Žinios. 2004, Nr. 1276.
7. LR Ūkio ministro įsakymas Dėl daiktų pardavimo ir paslaugų teikimo, kai sutartys sudaromos naudojant ryšio priemones, taisyklių patvirtinimo // Valstybės Žinios. 2001, Nr. 258.
8. LR Ūkio ministro įsakymas Dėl kai kurių informacinės visuomenės paslaugų, ypač elektroninės komercijos, teikimo vidaus rinkoje reglamento patvirtinimo // Valstybės Žinios. 2002, Nr. 40 – 1517.
9. Lietuvos Respublikos Elektroninės prekybos įstatymo projektas // <http://www3.lrs.lt/owa-bin/owarepl/inter/owa/U0032518.pdf>.
10. Lietuvos Respublikos elektroninės prekybos įstatymo projekto aiškinamasis raštas // http://www3.lrs.lt/pls/inter/www_viewer.viewdoc?p_int_tekst_id=7679&p_int_tv_id=855.
11. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2001/29/EB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų suderinimo. O.J. L 167.
12. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 1999/93/EB dėl Bendrijos elektroninių parašų reguliavimo sistemos. O.J. L 013.
13. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2000/31/EB dėl kai kurių informacinės visuomenės paslaugų, ypač elektroninės komercijos, teisinių aspektų vidaus rinkoje (Elektroninės komercijos direktyva). O.J. L 178.
14. Tarybos Direktyva 89/552/EEB dėl valstybių narių įstatymuose ir kituose teisės aktuose išdėstytų nuostatų, susijusių su televizijos programų transliavimu, derinimo. O.J. L. 298.
15. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 97/7/EB dėl vartotojų apsaugos, susijusios su nuotolinės prekybos sutartimis. O.J. L 144.

16. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 98/48/EB 1998 m. liepos 20 d. iš dalies keičianti Direktyvą 98/34/EB, nustatančią informacijos apie techninius standartus ir reglamentus teikimo tvarką. O.J. L 217/18.
17. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 98/48/EB iš dalies keičianti Direktyvą 98/34/EB, nustatančią informacijos apie techninius standartus ir reglamentus teikimo tvarką. O.J. L 217.
18. Directive 2002/65/EC of 23 September 2002 Concerning the distance marketing of consumer financial services and amending council Directive 90/619/EEC and Directives 97/7/EC and 98/27/EC, O.J. 2002, L 271.
19. Directive 2002/58/EC of the European Parliament and the Council of 12 July 2002 concerning the processing of personal data and the protection of privacy in the electronic communications sector, O.J. L 201.
20. Commission Recommendation No. 94/820 on the legal aspects of electronic data interchange, O.J. L 338/98.
21. A European initiative in electronic commerce. COM(97) 157 final, 16. 4. 1997.
22. White Paper on Growth, Competitiveness and Employment – Challenges and Ways Forward into the 21st Century. COM (93) 700 final, 5. 12. 1993.
23. Europe's Way Forward to the Information Society – An Action Plan. COM (94) 347 final, 19. 7. 1994.
24. eEurope 2005. An information society for all. COM(2002) 263 final.
25. First Report on the application of Directive 2000/31/EC. COM(2003) 702 final.
26. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament and the European Central Bank. Application to financial services of article 3(4) to (6) of the Electronic Commerce Directive. COM(2003) 259 final.
27. Amended proposal for a European Parliament and Council Directive on certain legal aspects of electronic commerce in the internal market. COM(1999) 427 final, O.J. C 248 E.
28. Proposal for a European Parliament and Council Directive on certain legal aspects of electronic commerce in the internal market. COM(1998) 586 final, O.J. C 030.
29. Amended proposal for a coherent legal framework for electronic commerce in the single market // http://www.europa.eu.int/comm/internal_market/en/ecommerce/eleccomm.htm.
30. Ispanijos IVP ir elektroninės komercijos įstatymas. Ley de servicios de la sociedad de la información y de comercio electrónico // http://www.setsi.mcyt.es/legisla/internet/ley34_02/sumario.htm

31. UNCITRAL Model law on electronic commerce with guide to enactment // <http://www.uncitral.org/en-index.htm>.
32. Lisbon European Council, *Presidency Conclusions*, March 23-24 (Council 2000).
33. OECD Ministerial Conference “A Borderless world: realizing the potential of global electronic commerce“, Ottawa, 7-9 October 1998: OECD action plan for electronic commerce // <http://www.ottawaoecdconference.org>.

Teismų praktika

34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. gegužės 29 d. nutartis byloje R. Beliackas prieš UAB “Sabina” (3K-3-619/2000 m.) // <http://ovada.tic.lt/lat/nutartis.aspx?id=18657>.
35. Prašymo Nr. 21/2004. Administracinė byla Nr. 6-1-08/04 // http://www.lrkt.lt/Prasymai/21_2004.htm.
36. ECJ Case No. C-322/01 Deutscher Apothekerverband e V v 0800 DocMorris NV.
37. ECJ Case No. C-243/01 Gambelli and others.
38. Deutsche Bahn v. XS4All, judgement by Gerechtshofte Amsterdam (Court of appeals), 762/02 SKG, of 7.11.2002.
39. Opinion of Advocate General Siegbert Alber in Case C-243/01, CJE/03/17 13 March 2003.
40. Opinion of Advocate General Stix-Hackl delivered on 11 March 2003. Deutscher Apothekerverband e V v 0800 DocMorris NV and Jacques Waterval.

Kiti šaltiniai

41. A. Zemdliauskaitė. Lietuvos interneto vartotojams nepakanka mažėjančių kainų // publikuota
42. D. Sauliūnas. Elektroninė komercija: Lietuvos teisės derinimo su Europos Sąjungos teise probleminiai aspektai // *Jurisprudencija*. 2003, t. 44(36).
43. D. Štītīlis. Tarptautinių dokumentų elektroninės komercijos klausimais nuostatos ir jų įgyvendinimas Lietuvoje // *Jurisprudencija*. 2002, t. 33(25).
44. Elektroninę komerciją Lietuvoje stabdo motyvacijos ir informacijos stoka // publikuota Ebiz portale: www.ebiz.lt.

45. Informacinės visuomenės plėtros komitetas prie LR Vyriausybės. LR teisės aktų, sudarančių kliūtis elektroninės komercijai plėtrai, studija. Vilnius, 2003 // <http://www.ivpk.lt/projektai/kliutis.doc>.
46. I. Rotomskis. Elektroninės komercijos įtaka mokestiniams santykiams // Jurisprudencija. 2004, Nr. 53(45).
47. Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga: bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2001
48. M. Civilka. Asmens duomenų apsaugos teisinis reguliavimas interneto kontekste
49. M. Civilka. Jurisdikcijos kolizijos internete // publikuota elektroninio verslo bei teisės centro portale <http://www.ic.lt/e-teise/>.
50. M. Civilka. Elektroninės komercijos teisiniai aspektai: bendrieji klausimai. 2002 // publikuota elektroninio verslo bei teisės centro portale <http://www.ic.lt/e-teise/>.
51. M. Civilka. Elektroniniams kontraktams taikytina teisė pagal ES tarptautinę privatinę teisę // publikuota elektroninio verslo bei teisės centro portale <http://www.ic.lt/e-teise/>.
52. M. Civilka. Lietuva jau perkėlė ES Elektroninės komercijos diektyvą į savo teisinę sistemą // publikuota Delfi portale: <http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=965702>
53. Prancūzai veržiasi į Lietuvos elektroninės komercijos rinką // Lietuvos rytas, 2004 lapk. 8, Nr. 259.
54. Privatumo ir saugumo lietuviškame internete tyrimas (I-mo etapo darbų rezultatai). Lietuvos kompiuterininkų sąjunga
55. VSD laikinai nutraukė čekėnų svetainės veiklą // <http://www.ve.lt/?rub=1065924810&data=2004-09-20&id=1095607794>;
56. T. Birmontienė. Lietuvos konstitucinės teisės šaltiniai // Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002.
57. A. Brooke Overby. Will cyberlaw be uniform? An introduction to the UNCITRAL Model law on electronic commerce // Tulane journal of international and comparative law. 1999, No. 7.
58. A. H. Boss. Electronic commerce and the symbiotic relationship between international and domestic law reform // Tulane law review, 1997-1998, Vol. 72, No. 1931.
59. A. R. Lodder. Electronic contracts and signatures: national civil law in the EU will change drastically soon // <http://www.bileta.ac.uk/00papers/lodder.html>.
60. A. Wernick. US internet service provider liability // Computer law & security report, 2001, Vol. 17, No. 4.

61. B. W. M. Trompenaars. Legal support for online contracts // Copyright and electronic commerce. Legal aspects of electronic copyright management / ed. P. Bernt Hugenholtz. The Hague: Kluwer Law International, 2000.
62. Commissioner Bolkestein welcomes political agreement on electronic commerce Directive (8. 12. 1999) // http://www.europa.eu.int/comm/internal_market/en/ecommerce/99-952.htm.
63. D.A. Wilson. Managing information. Oxford: Butterworth Heinemann, 1997.
64. D. Bainbridge. Using technology to protect copyright works // Computer law & security report, 2004, Vol. 20, No. 5.
65. G. Pearce, N. Platten. Promoting the information society: the EU Directive on electronic commerce // European law journal. 2000, Vol. 6, No. 4.
66. J. Hughes. The internet and the persistence of law // Boston college law review. 2002-2003, No. 44.
67. J. Kaufman Winn, M. Rhoades Pullen. Despatches from the front: recent skirmishes along the frontiers of electronic contracting law // Business lawyer. 1999-2000, No.55.
68. K. W. Grewlich. Governance in 'cyberspace': access and public interest in global communication. The Hague: Kluwer Law International, 1999.
69. M. Just. Internet file-sharing and the liability of intermediaries for copyright infringement: a need for international consensus // http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/law/elj/jilt/2003_1/just/.
70. M. M. Siems. The EU Directive on electronic signatures – a worldwide model or a fruitless attempt to regulate the future? // International review of law computers. 2002, Vol. 6, No. 1.
71. M. Nsour. E-commerce, dispute resolution, and beyond // Fordham international law journal. 2003-2004, No. 27.
72. M. Ortino. EC law on cross-border on-line financial services // European law report. 2004,
73. N. Horn. Banking in the electronic age: legal issues // Legal issues in electronic banking / ed. N. Horn. The Hague: Kluwer law international, 2002.
74. P. M. Nichols. Electronic uncertainty within the international trade regime // American university of international law review, 1999-2000, No. 15.
75. P. Winship. International commercial transactions: 1996 // The Business lawyer, 1997. Vol. 52.
76. R. Clarke. Electronic commerce // <http://www.anu.edu.au/people/Roger.Clarke/EC/ECDefns.html>.

77. R. Brownsword, G. Howells. When surfers start to shop: internet commerce and contract law // Legal studies. 1999, No. 19.
78. “Realities of the European online marketplace”, a study carried out by the European consumers centres // http://www.iaa.ie/downloads/eec_report.pdf.
79. R. Juliá-Barceló & K. J. Koelman. Intermediary liability in the e-commerce directive: so far so good, but it's not enough // Computer law & security report, 2000, Vol. 16, No. 4.
80. R. Sorieul, J. R. Clift, J. A. Estrella-Faria. Establishing a legal framework for electronic commerce: the work of the United Nations commission on international trade law (UNCITRAL) // International lawyer. 2001, Vol. 35, No. 1.
81. S. Dutson. E-commerce – European Union. Transnational e-commerce // Computer law & security report. 2000, Vol. 16, No. 2.
82. “Should I buy?”, Shopping online 2001: an international comparative study of electronic commerce // http://www.consumersinternational.org/document_store/Doc33.pdf.
83. S. Kirk, A. J. Hooles. E-commerce directive // Banking & financial services policy report, 2002. Vol. 21, No. 12.
84. T. R. Broderic. Regulation of information technology in the European Union. The Hague: Kluwer law international, 2000.
85. T. Verbiest, E. Keuleers. Gambelli case makes it harder for nations to restrict gaming // Gaming law review. 2004, Vol. 8, No. 1.
86. UK users dodge liability for posting unlawful content // New media age, 2004 June 10.

SANTRAUKA

Elektroninė komercija sparčiai populiarėja visame pasaulyje. Neišvengiamai tampa reikalingi teisiniai šios srities standartai tiek teorine reglamentavimo prasme, tiek praktikoje. Šiame magistro baigiamajame darbe nagrinėjamos pagrindinės elektroninės komercijos reglamentavimo ir praktinės problemos, bei pateikiami siūlymai dėl jų sprendimo gairių.

Pasiekiant nurodytą tikslą, buvo atlikta išsami svarbiausių tarptautinių ir Europos Sąjungos teisės aktų, reglamentuojančių elektroninę komerciją, analizė. Pagrindinis tarptautinis teisės aktas yra 1996 m. UNCITRAL Pavyzdinis elektroninės komercijos įstatymas, o Europos Sąjungoje - Direktyva 2000/31/EB dėl kai kurių informacinės visuomenės paslaugų, ypač elektroninės komercijos, teisinių aspektų vidaus rinkoje. Suvokta, kad vis dar yra keletas aspektų, reikalaujančių peržiūrėjimo. Nemaža dalimi tai lemia pats tokios komercijos pobūdis – nauja sritis, be to, labai dinamiška ir nepaisanti valstybių sienų.

Elektroninės komercijos teisinė bazė Lietuvoje kol kas susiduria su ypač didelėmis problemomis. Nors šiuos teisinius santykius ir reguliuoja tam tikri įstatymai bei poįstatyminiai teisės aktai (2000 m. Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas, 2002 m. LR ūkio ministro įsakymu patvirtintas kai kurių informacinės visuomenės paslaugų, ypač elektroninės komercijos, veikimo vidaus rinkoje reglamentas), tačiau tai nėra pakankama bazė. Autoriaus nuomone, CK yra reikalingas atitinkamų pataisų/papildymų priėmimas, o Ūkio ministerijos reglamento atskleisti trūkumai (netinkama įgyvendinimo forma bei kai kurių nuostatų prieštaravimas) yra pakankamas pagrindas jo panaikinimui.

Sudėtinė magistro baigiamojo darbo dalis yra elektroninės komercijos praktika. Šiam klausimui atskleisti buvo atliktas lietuviškų elektroninių parduotuvių tinklalapiuose pateikiamos informacijos tyrimas, kurio neatsiejama dalis yra vartotojų teisių elektroninėje erdvėje apsaugos užtikrinimo nustatymas. Rezultatai parodė, kad kol kas reikalavimai, įtvirtinti teisės aktuose, praktikoje dažnai ignoruojami. Atsižvelgiant į tai, autorius pateikia siūlymus, kurių pritaikymas praktikoje skatintų vartotojų teisių apsaugą elektroninėje komercijoje, o kartu ir pasitikėjimą ja. Būtina visapusiškai tobulinti tinklalapiuose pateikiamos informacijos kokybę, be to, svarstyti pavyzdinio elektroninės komercijos kodekso priėmimą bei pasitikėjimo ženklų įdiegimą ir naudojimą.

SUMMARY

Electronic commerce is on the rise today. Along with that, there is a necessity of regulation efforts which would not only create legal framework, but also promote digital shopping and other areas in practice. This thesis deals with the main problems of electronic commerce regulation and practice, and with the accordance with the inferences drawn, important proposals are put forward to the national legislator and webtraders.

In order to achieve the said purpose, a full-scale analysis of the most essential legislation of international and European Union level is made. UNCITRAL Model law on electronic commerce is a substantial contribution to the creation of legal standards promoting international trade, meanwhile this role in the European Union is fulfilled by the Directive on certain legal aspects of information society services, in particular electronic commerce, in the internal market. Nevertheless, the dynamic characteristics of the electronic commerce is conditioned by the necessity of appropriate arrangements.

The current electronic commerce legislation in Lithuania faces particularly big problems. Despite the fact that there is a certain legislation regulating this sphere (Civil Code and Electronic commerce regulation, adopted by the Ministry of economy in 2002), it is not providing suitable measures for effective and flexible regulation. The author is of the opinion that Civil Code requires appropriate corrections and complements, meanwhile Electronic commerce regulation should be withdrawn considering two grounds: inadequate form of act and contradictory content.

As a part of the analysis is the practice of electronic commerce. To reveal this issue, an empirical research project of the information quality that was given on the lithuanian webtraders websites was performed, and thus a question how actually electronic commerce respects the consumer's rights is examined. The results indicated many problematic areas: significant information in great numbers is missing hence legal requirements are not applied. With regard to the results the author puts forward the proposals how to ensure consumer's rights and so to gain their trust in electronic commerce. It is essential to provide all information required by law, besides, the adoption of Code of conduct is another issue to discuss, finally, the set criterias of the trustmarks system would help electronic commerce to enjoy consumer's confidence.

PRIEDAS

Lietuviškų elektroninių parduotuvių, kurių tinklalapiuose pateikta informacija buvo tirta (iki 2004-11-17), internetinių adresų sąrašas

1. www.avitela.lt
2. www.benefita.lt
3. www.commerce.lt
4. www.eks.lt
5. www.gerakaina.lt
6. <http://gsm.puslapiai.lt/catalog/>
7. www.hela.lt
8. www.lobis.lt
9. www.ona.com
10. www.patogupirkti.lt
11. www.pczona.lt
12. www.perku.lt
13. www.pirkpigiau.lt
14. www.salmolita.lt
15. www.super.lt
16. www.zvejams.lt
17. www.3-p.lt
18. www.24x7.lt